



Konstantin W. Sakharov

A CSEH LÉGIÓK SZIBÉRIÁBAN

In Memoriam

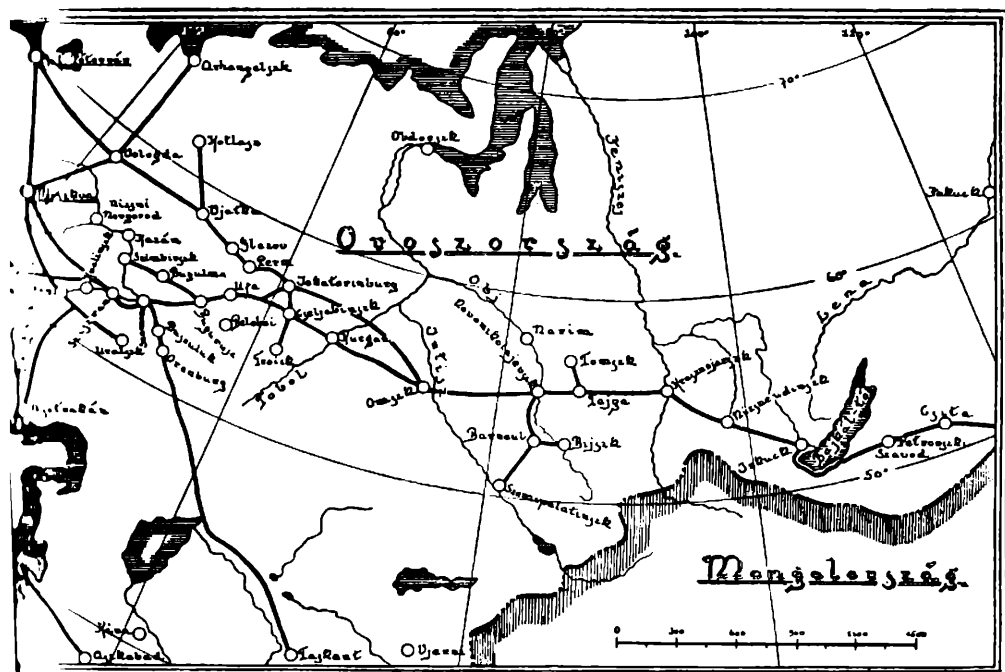
DR. SZILÁRD MARCELL, 1897-1962

He was a man who proved that
real genius is gentle, real talent is
loving and that if we try, we can
make the world a better place.

E könyv kiadtsával kapcsolatos költségeket
a
KOVÁTS TÖRTÉNELMI TÁRSASÁG
ALAPÍTVÁNY
fedezte.

1988

Printed by TURAN PRINTING & BINDERY
P.O. Box H
GARFIELD, N.J. 07026, USA



TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
Előszó	5
A magyar közönséghez	10
A világháború árnyékai	15
A pánszláv tévhit	20
Megjelennek a csehek	26
A cseh légionáriusok »Anabasisa«	38
A cseh árulást előkészítik	58
Az árulás	80
A zsákmány és annak elszállítása	109
A cseh hazugsághálózat	130

ELŐSZÓ.

Sakharow Constantin orosz altábornagy magyarul most megjelenő könyve : «A cseh légiók Szibériában», a közvélemény osztatlan érdeklődésére tarthat számot. Az altábornagy főparancsnoka volt Koltcsak tengernagy szibériai ellenforradalmi hadseregének, a bolsevista forradalommal szemben felvette a hosszú tragikus, küzdelmet, végtelen szenvedések, erőfeszítések árán áthalt ázsiai Szibérián, hogy végül is a végtelen orosz síkság s a kegyetlen tél mindent felörlő nehézségei vállalkozásának ugyanolyan véget vessenek, mint valamikor Nagy Napoleonnak. Judenics, Denikin, Wrangel báró : hazaszerető, vitéz orosz katonák próbálkozásai jutottak egykor hasonló sorsra. Koltcsak tengernagy kísérlete azonban Európa különös érdeklődésére tarthat számot, az ellenforradalmi hőseknek kijáró rokonszenven és tiszteleten felül is. Ezt az orosz nemzeti mozgalmat ugyanis nem csupán a vörös ellentállás és a gyilkos oroszországi tél pusztította el, hanem végzetét főleg az a cseh katonai légkör pecsételte meg, mely akkor zsákmánnyal dúsan megrakodva, Szibérián keresztül iparkodott a Csendes Óceán partjai felé, s útjában kíméletlenül foglalt le saját kényelmére vasutat, városokat,

kiszolgáltatva a vendéglátó orosz hadsereget üldözőinek — nem rettenve vissza a legsötétebb büntől : az árulástól sem, ha anyagi előnyt jelentett számára !

Ezt a cseh hadműveletet eddig egyoldalú leírásokból ismertük csupán ; Masaryk köztársasági elnök és Benes Eduárd «Anabásis» címen dicsőíti ezt az elvonulást, melyből a cseh nemzet valóságos hősi eposzát költik. Ezek a cseh légiók, ezek az Oroszországban felállított cseh haderők, a világháború során innen indultak el a Kárpátokból, a galíciai és lengyelországi frontról — ami frontunkról, hol ütközet közben, vagy éjszaka észrevétlenül lopakodtak át az ellenséghez, veszélyes réseket ütve vonalainkba. Így indultak el ezek a cseh honalapítók új útjukra az «Anabásis»-ra, melynek oroszországi megszervezője Masaryk Tamás volt, ki a cár engedélyével az orosz fogolytáborokban cseh légiókat szervezett. A cári Oroszország pénzen felszerelte, felruházta, katonai alakulatokba csoportosította a cseh szökevényeket, majd megállapodott a cári Oroszországgal s a cseh légiók most már a cári orosz hadsereg alkotó része gyanánt szerepeltek mindaddig, míg hatalmon volt és zsoldot fizetett a cár.

De jött Kerenski forradalma, a cseh légió ezt is örömmel üdvözölte és saját földi jólétéről, élelmezéséről és bántatlanságáról tovább is eredményesen gondoskodott. Az orosz bolsevizmus kitörése és a bolsevisták külön béketárgyalásai a központi hatalmakkal, a cseh légiók opportunistá vezetőit újból nehéz feladat elé állították. Szövetségesük, a nemzeti Oroszország ügyét ontfelelőzőan védelmezni, ehhez kedvük és bátorságuk

sem igen volt, a bolsevista Oroszországgal tartani viszont, az antant-hatalmak jóindulatának kockáztatása nélkül, alig lehetett volna. Így elhatározták az Oroszországból való elvonulást s azt kíméletlenül és az orosz érdekekre való tekintet nélkül hajtottak végre. Hol bolsevista, hol Koltcsak-féle ellenforradalmi csapatok közt vonulva, mindkét fél terhére iparkodtak jogos és jogosulatlan előnyöket szerezni. Önző és kíméletlen fellépésük nem volt eredménytelen, az orosz állam aranya és hadifelszerelésének tetemes része jutott a birtokukba. Ezért a sikerért néha nagy árat kellett fizetniök. Koltcsak tengernagy elárulása s az orosz ellenforradalmi hadsereg hóhérkézzre juttatása voltak talán a cseh Anabásis legsötétebb és egyben legkiemelkedőbb mozzanatai. Hogy az Anabásis során hogyan bántak a cseh legionisták a nekik védtelenül kiszolgáltatott magyar hadifoglyokkal, mint mészárolták le embertelenül és fosztották ki őket mindenükből, arról a Szibériából hozzánk eljutott hírek már annak idején beszámoltak, de hogy orosz szövetségesével szemben mint róttá le háláját a cseh légió, arról mint legilletékesebb szemtanu, Sakharow Constantin altábornagy ebben a könyvében most számol be a magyar közönségnek. Történelmi jelentősége van ennek a műnek, mert a cseh Anabásis alapján ismerte el a cseheket az antant önálló hadviselő félnek ; ezzel szerzett Csehország történelmi érdemet magának ahhoz, hogy leülhessen a győztesek oldalán, a versaillesi tárgyaló asztalhoz ; az Anabásis szolgáltatta neki az «erkölcsi» alapot a Felvidék elszakításához ; az oroszországi Anabásis volt az az alap, melyen

egy jól irányított propaganda Cseh-Szlovákiát felépítette. Ezt az erkölcsi fundamentumot rajzolja meg Sakharow altábornagy s amikor a világ közvéleménye megejtí majd a revíziót a cseh-szlovák állam felett, ez a könyv, mint történelmi forrásmunka, döntő érveket fog szolgáltatni a történelmi igazságszolgáltatás számára.

De van még egy igen jelentékeny szempont, mely Sakharow altábornagy könyvét és működését a magyar közvélemény előtt rokonszenvessé kell hogy tegye és ez az altábornagy orosz nacionalizmusa. Sakharow Constantin éles ellentétben áll a pánszlávistákkal, tisztán látja, hogy Oroszország vesztét az oktanul terjeszkedő, más népek rovására hódítani akaró, ködös pánszlávizmus idézte elő, mely jogosan váltott ki ellen-szenvet a nem szláv népek lelkében, kik az imperialista és fenyegető pánszlávizmusban fennmaradásuk leg-nyomósabb veszedelmét látták. Sakharow altábornagy orosz nacionalista a szó legnemesebb értelmében, politikai és nemzeti célkitűzéseinek természetes korlátja az orosz etnográfiai határ. Nem a szláv fajú népek egyesítése, beolvasztása vagy leigázása az ő politikai eszménye, hanem az orosz nép szellemi és anyagi kultúrájának felvirágoztatása a saját földjén, a saját hazájában, a maga sajátos erkölcsi, művészi és anyagi eszközeivel, melyek már eddig is oly számos értékkel ajándékozták meg a világot s melyek egyike sem a pánszláv kiforratlanság, hanem mind a helyesen felfogott és átértzett orosz nemzeti gondolat termékei. Nekünk magyaroknak minden okunk megvan arra, hogy a pánszlávizmus ön- és közveszélyes politikájával szemben

egy, a maga eszményeit helyesen felismerő, becsületes orosz nacionalizmust értékeljük és szeretetünkbe fogadjunk. A végeláthatatlan orosz síkság, hol egykor a magyar nép is kalandozott, sok tekintetben hasonló lelkiséget szül, mint a nagy magyar Alföld. Csehov, Turgenyev, Gogol alakjaiban nem egyszer tiszaháti földbirtokosokra, ismerősökre bukkanunk és az európai és ázsiai kultúra mesgyéjén élő orosz nép már ebben az átmenetiségében is a magyarral sok tekintetben egyező vonásokat mutat fel. Az önmagát helyesen értékelő orosz nacionalizmus, mely szembefordul a pánszlávista kinövésekkel, a magyar nacionalizmusnak becsületes és őszinte barátja lehet, ha hazája földjére visszakerülve, ott a pánszlavizmus és bolsevizmus kiábrándító tapasztalatai után, egy felvilágosodott orosz nacionalizmus jegyében tudja a maga berendezéseit megvalósítani. Mint a közelmúlt eseményeinek tárgyilagos történetíróját, de úgyis mint a felvilágosodott orosz nacionalizmus hirdetőjét köszöntöm Sakharow Constantin altábornagy urat és könyvét a magyar közvélemény figyelmébe és szeretetébe a legmelegebben ajánlom.

Budapest, 1932 március 29.

E. T.

A MAGYAR KÖZÖNSÉGHEZ!

A világ valamennyi népe nehezen viseli a háború utáni idők terhét. Mindenki úgy érzi, hogy igazságtalanság történt vele. A föld az emberi nyomor panaszaitól visszhangzik . . .

Az úgynevezett győztes államok alattvalói és azok között, akik a békeszerződések terhe alatt sínylődnek, a jövő gondjait illetőleg nincsen nagy különbség. A világháború következményei bebizonyítják, hogy a világháború okait ez a háború sehogyan sem tudta leküzdeni, ellenkezőleg, csak szembeötlőbbekké és kézzelfoghatóbbakká tette. Mi, oroszok nem a győztes, hanem a háború utáni idők leigázott népei közé tartozunk és szolidárisaknak érezzük magunkat mindazokkal, akik a világ előtt minden békereményt megcsúfoló szerződések ellen panaszt emelnek.

Az egész világ, különösen azonban azok az országok, melyek a békeparancsok rabszolga járma alatt nyögnek, a történelemben példátlan nyomorúságot élnek át.

De mindeme nyomorúságot felülmulja az orosz nép kimondhatatlan szenvedése, mely valósággal az ókeresztények vértanúságán is túltesz. De miként a vértanúság ama ideje új életre fakasztotta a kereszténységet, a

serpenyőben is Oroszország javára billen a jog és igazság. A rabságba döntött Oroszország is új életet, minden szerencsétlenség feletti diadalt fog magából fakasztani.

Tizenöt éve vér és könny áztatja földjét. Milliónyi gyermeke, lakosságának valamennyi rétegéből, áldozatul esett. Nem nagyhatalom többé! Neve is eltűnt a föld színéről és helyét a Szövetséges Szocialista Szovjetek Köztársasága foglalja el!

Sötétlelkű emberek nemzetközi társasága a világ előtt meggyalázta és egy 150 milliónyi népet a legszörnyűbb rabszolgaságba taszított...

Mi, kortársak, Oroszország és népe szenvedéseinek nagyságát és jelentőségét még csak hozzávetőleg sem állapíthatjuk meg. Sem a szenvedéseket benn a hazában, ahol most minden isteni és emberi jogot lábbal tipornak, sem a száműzetésben, melyben több mint egymillió orosz hazájától távol éli örömtelen napjait.

Oroszország gyermekeinek valósággal kínzókamrája lett. Bár a Gondviselés minden földi jóval ellátta, a legnagyobb szükségbe és nyomorba jutott és népének még az a jog sem adatott osztályrészül, hogy szabadon dolgozhasson és kenyeret keressen.

Gyermekeit erőszakkal rontják meg. Még az ima is tiltva van! Véres erőszak, hallatlanul borzalmas büntető hadjáratok, rendkívül szétágazó kémhálózat szigorú függőségben tartja a népet. Nemzetközi bűnözők embertelen hóhérok segítségével gyakorolják a hatalmat. Élükön egy Stalin, Zsugasvili, Kalinin, Kún Béla és mások állanak.

De eljön Oroszország feltámadásának napja! Mind-

azok, akik az idegenben is hűek maradtak, életüket és erőiket otthon maradt testvéreikével ismét egyesíteni fogják.

Gondolataink azokéi, akiknek odaát kell élniök és szenvedniök. E könyvemet is elsősorban nekik ajánlom. Közös munkánk gyümölcse lesz Oroszország feltámadása. A hit, hogy végül is a jó diadalmaskodik a gonosz felett, sosem hagyta el az oroszokat. Valamennyien meg vagyunk arról győződve, hogy győzelmünk napja, bármennyi idő is telik el addig és szenvedést kell még kiállnunk, elkövetkezik.

Könyvem megrázó események leírását adja, melyek a szenvedések kálváriájának egyik állomását mutatják. E leírásból *az árulás borzalmas vádja* csendül ki, amaz árulása, melynél alávalóbbat, mióta emberek lakják e földet, nem követtek el. Amazok árulásáé, akik nem átallozták áldozatukat «testvérüknek» és «barátjuknak» nevezni.

Könyvemet elsősorban azért írtam, hogy a valóban megtörtént és bebizonyított eseményeket rövid és tömör formában a legszélesebb körökkel is megismertessem.

De célja az is, hogy a megtörténtre minduntalan emlékeztessen és minden kortárs emlékezetében ébrentartsa. Különben mily könnyen elfelejtődik sok minden az évek során, különösen, amikor szándékosan elnyomják, meghamisítják és lehetetlen agyrémként állítják be hírét! A nehéz idők lassan tovatűnnek és az időkkel szenvedésünk emléke is elszáll.

Nagy a bűnhődés, amivel Oroszországnak régi vétkeiért lakolnia kellett és még kell. De még súlyosabb büntetést érdemelnek azok, akik Oroszországot új hibák és újabb tévedések útjára terelték. Naponta figyelmeztet-

tetnek minket a szörnyű áldozatok, melyeket szerencsétlen hazánk hoz és még a jövőben hoznia kell, eme állításunk szomorú igazságára.

Könyvem feladata, hogy egy nép, az emberi erőt már túlhaladó bűnhődésének történetéhez adatokat szolgáltatson.

Lehetséges, hogy az idősebb nemzedékből sokan nem szakíthatnak a multtal, de a fiatalok, akik azok helyét hamarosan elfoglalják, életparancsnak tekintsek, hogy az ingadozások útja sohasem a diadalhoz, de csakis a romláshoz vezet.

Ez az, amit meg kell értenünk és biztosan kell állni lábunkon, akkor nem is lesz nehéz kötelességünket teljesítenünk : Régi dicsőségében felépíteni hazánkat !

Amikor most a magyar néphez szólok, nem akarom elmulasztani az alkalmat, hogy kifejezést adjak olyan érzelemnek és gondolkodási módnak, mely az orosz nép lelkében mélyen lakozik.

Mi, oroszok, csak mostanában, száműzetésünk reménytelen idejében, tudtuk meg igazán, mily nehezen, nehezebben mint más népeket, sujtotta a sors Magyarországot.

Szent István ezeréves koronáját legszebb éveitől fosztották meg és az egykor oly tökéletes ékszer ma összetörve fekszik . . .

A magyar nemzetnek is nagy károkat okozott a pánszlávizmus. De e népnek friss ereje lehetővé tette, hogy a háború utáni idők nehéz csapásait elviselhesse és erős akaratot és legyőzhetetlen életet tartott benne.

Ha most, a háború és száműzetés által bővült látó-

körünkkel nézzük a magyar népet, közte és az orosz paraszt és kozák között igen sok hasonlatosságot találunk.

E közös vonások az orosz és magyar nép egykori közös őseitől származhatnak, akik valaha a Volga és a Dnyeper közötti síkságon éltek. A hasonló tulajdonságok azoknak az ősöknek a faji jellegei, akik a magyarok ősei is, tudniillik a turánoké.

A jövőendő Oroszország, Eurázsia annál inkább lesz ennek tudatában, mert keserűen kellett megállapítanunk, hogy éppen mi oroszok és a magyarok túrtünk el legtöbb szenvedést némely szlávoktól.

Könyvemnek magyar kiadása legyen az első alapkő e jövőendő történelmi épületéhez. A katonáknak és vezetőiknek ajánlom, akik a magyar népből származnak. Hiszek Isten igazságosságában, az igazság és jog törvényében, hiszem, hogy az orosz és a magyar népnek lábbal taposott jogai és örömteljes feltámadásuk napjai elkövetkeznek.

De hiszek abban is, hogy minden többi nemzet, melyben a becsület és igazság még él, eme igazság mellé fog állani.

Ennek az igazságnak felderítésére adom át e könyvet, melyet az olvasó különös figyelmébe ajánlok, a magyar nyilvánosságnak !

Berlin, 1932 április hava.

Sakharow W. Konstantin

altábornagy.

»Mi a neved?
Az pedig monda: Légió, mert
sok ördög ment vala beléje!
(Lukács 8, 30)

A világháború árnyékai.

Valamennyi háború legnagyobbika alapjaiban rengette meg a világot, mely ma is inogva áll és minden pillanatban összeomlással fenyeget. Mert a háború valójában nem fejeződött be. Hogy a trianoni és versailles-i békeszerződés az emberiségnek békét hozott volna és az emberiség megszűnt újabb harcra készülödni, csak egy javíthatatlan farizeus vagy olyan ember állíthatja, akinek különleges élvezete, struccpolitikát folytatni. A háborút csak más területekre helyezték és a hadviselésnek új formáit vették fel. Lényeges változás csak az egymással küszködő erőknek elhelyezkedésében és csoportosulásában állapítható meg.

Oly birodalmat, mint Oroszország, amely a szárazföldnek egy hatodát alkotja és amelyet egy kezdetleges kultúrájú földművesnép lakja, a kommunizmusnak szolgáltatták ki és így egy gaz önkényuralomnak színhelyévé vált. Nem ellenállás nélkül hagyta magát az orosz nép leigázni. Három éven át vívott a kommunistákkal élet-halálharcot. Amidőn a fehérek, a nemzeti orosz haderő, a vörösök, a Szovjet csapatai felett már majdnem diadalt arattak, megtörtént Versailles-ban az árulás. Csak így vált lehetővé, hogy a kommunizmusnak immár 14 év óta biztos talaja van Oroszországban.

Cinikus mosollyal hártják a békecsinálók, ugyanazok, akik állandóan revanche-ról álmodtak és háborúra készültek, a világháború egyedüli felelőségét Németországra és Magyarországra. Elvették a

legyőztek fegyvereit, védtelenekké tették őket és mindazoknak a milliárdoknak a megfizetését követelték tőlük, amelyeket négy hosszú háborús éven át a földkerekségnek úgyszólván valamennyi népei a halált-hozó ágyúkból kilőttek . . .

Ma már Napnál világosabb, hogy ha Németország és Oroszország együtt haladnak, háborúra sor nem került volna. E két egyesült hatalom akaratereje irányadó lett volna egész Európára. Ennek a felfogásnak ma már minél több követője van. Versailles politikusai egy ily egyesülés jövőbeni lehetőségétől tartottak, ezért kellett Oroszországot a kommunizmusnak kiszolgáltatni, egyidejűleg azonban az ezért való felelősséget is a németekre hárítani. Mészárosok módjára vágták szét Európát és céljaikat a népek önrendelkezési jogának és a kisebbségi jogoknak jól szabott öltözékével leplezték. Európában a mesterkélt államalakulatok egész sora keletkezett: Csehszlovákia a szudetanémetek területével, a színmagyar vidékekkel, Szlovákiával és a Rutén-Kárpátokkal, Lengyelország a korridorral, Sziléziával, Galíciával, Volhyniával és Vilnával, Litvánia a Memel-vidékkel stb.

Egy Elzász-Lotharingia helyére a világháború után az új irredenta államok egész sorát alkották, miáltal a trianoni, st. germaini és versailles-i békeszerződések az új háborúk csíráit vetették el, amelyekre a győzők teljes erővel készülődnek, miután a legyőzötteket lefegyverezték . . .

A hármass antant háborúja a középhatalmakkal Oroszország részvétele nélkül fejeződött be. Oroszország hozta a Szövetségesek érdekében a legtöbb áldozatot és kellett belső harcai folytán a küzdők soraiból kiállnia. Helyébe közvetlenül a világháború befejezése előtt Amerika állt a küzdők sorába.

A világháború kétségtelenül előbb befejeződik és kevesebb vér- és pénzáldozatot jelent, ha Amerika

már 1915-ben, de legkésőbb 1916-ban beavatkozott volna. De akkoriban Amerika még helyesebbnek tartotta semlegességét megőrizni és a hadviselők számára való hadiszállítások üzletét folytatni. E szállítások kivitték Európából az aranyat, mely az új világba özönlött . . .

De a világháború így sem a szövetségeseknek a harctereken elért győzelmével végződött, hanem a központi hatalmak összeomlásával, amelyek a pacifista propaganda és Oroszországhoz hasonlóan a forradalom áldozatául estek. Amerikának a háborúba való avatkozása és friss csapatainak Európában való megjelenése nem kismértékben járultak hozzá ehhez a befejezéshez. Az új világ kártyáit a biztos nyereségre tette. Ilymódon a világháború befejezése a népeket nem győzőkre és legyőzöttekre, hanem nyelőkre és vesztesekre osztotta . . .

Miként Breszt-Litovszk-ban egy alapjaiban meg-ingott Oroszország volt az akkor még látszólag egészséges Központi Hatalmakkal szemben, így álltak a párizskörnyéki békénél a központi hatalmak is a fegyverekben és anyagi forrásokban bővelkedő hatalmakkal szemben. Oroszországnak és a központi államoknak ugyanaz a sorsuk: nem legyőzöttek, hanem háborús vesztesek. Mert Oroszország is a kifosztottak táborához tartozik és még súlyosabban, mint a többi államok kell most politikai hibáiért vezekelnie. Mindazonáltal a jövőben még mindig számolni kell Oroszországgal. De tudják is a nyugati hatalmak, hogy ennek a hatalmas birodalomnak tönkremenetele csak múló és hogy eljön az idő, amikor Oroszország Phönixhez hasonlóan romjaiból feltámad. És akkor nem Németországgal, hanem a szerződések megalkotóival fog leszámolni.

Amint már említettük, Oroszország magára hagyatva, legyengült helyzetében is megszabadul a bolsevizmustól, ha egy áruló lökés hátulról nem érte

volna. *Ezt a káini cselekedetet a csehek követték el ellene Szibériában,* mely a nemzeti honvédelemnek központja volt és ahol éppen egy új államalakulás volt fejlődőben. Más megjelölést, mint káini tettet a csehek felháborító árulására alkalmazni nem lehet. Amikor a szúrásra kész tört már kezükben elrejtve tartották, az orosz népet még mindig szeretett testvéreiknek és Oroszországot anyjuknak tekintették. . .

Mint hadseregpáncsnok és mint Koltcsak admirális legközelebbi munkatársainak egyike álltam az orosz nép legnagyobb tragédiájának központjában és végigéltem azt a gyalázatos szerepet, amelyet a csehek Szibériában betöltöttek. *Elárulták a fehér orosz hadsereget és annak vezetőit, barátságot kötöttek a bolsevikiekkel,* gyáva hordaként menekültek kelet felé, a védtelen lakosságon erőszakot alkalmaztak, töméntelen gyilkosságot követtek el, magán- és államtulajdont sok száz millió aranyrubel értékben elraboltak és Szibériából hazavittek. . .

Lehetséges, hogy nem évszázadok, de néhány évtized múltán a föld népei a politikai igazság keresésében ismét harcba szállnak egymással. A szibériai cseh légiók földi maradványai már rég porladoznak és az általuk rabolt javak megsemmisültek. De sohase felejtendő el a csehek árulása, azok a kimondhatatlan szenvedések, amelyeket Oroszországra zúdítottak. Szájról szájra, apáról-fiúra fog az eljövendő nemzedékeken keresztül ennek a gyalázatos tettnek hagyománya megmaradni. A csehek maguk állítottak maguknak emléket ezzel az elpusztíthatatlan felírással: *«Éz a cseh hadsereg műve Szibériában!»*

Az orosz nép egykor meg fogja kérdezni a cseh és szlovák néptől, hogyan csatlakozhattak az árulókhöz és hogyan gondolják az Oroszország ellen elkövetett tettek jóvátételét. A cseh politikusok, az új állam megalkotói, nem vonták felelősségre a galád tettek elköve-

tőit és nem bélyegezték meg őket. Ellenkezőleg, a dicsőség fényével árasztják el őket.

Idézem később két cseh államférfiúnak, *Masaryk* professzornak és dr. *Benesnek* kijelentéseit, amelyek arra vannak hivatva, hogy a civilizált országok nyilvánosságát a csehek szibériai szerepe tekintetében félrevezessék. Masaryk és Benes ugyan hiszik, hogy valótlanságokon őket nem foghatják, mert Szibéria igen távol van, mert jelenleg nincs Oroszországban nemzeti államhatalom és a bolsevikieknek maguknak legnagyobb érdekük, hogy a történelekről hallgassanak. Az antant képviselői pedig, akik előtt a csehek magatartása jól ismert, rejtélyes okokból mély hallgatásba burkolóznak. Ennek megfelelően a kultúrállamok közvéleménye, különösen a cseh propaganda hatása alatt, a való tényállást illetően teljes tudatlanságban van.

Bizonyára nem egyedül Oroszország feladata, erre a sötét ügyre világosságot deríteni, de valamennyi nemzet minden becsületesen gondolkozó emberé is. «Valamennyi igazi demokráciának lelkiismereti ügye», hangsúlyozzák cseh oldalról is, «az igazságot kíméletlenül felderíteni». Az egész világ érdeke követeli a csehek oroszországi szereplésének egyértelmű elítélését. Ha ez nem történik meg, tovább marad Európában egy állam, amely gyilkosokat, asszonygyalázókat és tolvajokat nemcsak büntetlenül megtűr magában, hanem vezető tisztségekkel is felruhazza és nemzeti hősként ünnepli.

Ama idők okmányyszerű anyagát összegyűjtötték és most már napvilágot lát ebben a könyvben, amely hivatva van, hogy az 1920. cseh *Anabasis* 10. jubileuma alkalmából megjelenjék.¹

¹ Sakharow tábornok «Die Tschechischen Legionen in Sibirien» c. művének első kiadása 1930-ban jelent meg.

A pánszláv tévhit.

Kétségtelen, a régi császári Oroszország a pánszlávizmus tévhitében ringatta magát és egy új nemzeti Oroszország egyszer és mindenkorra kigyógyult volna belőle. Bár a pánszláv gondolat alapján egy rendkívül felületes mozgalom volt (a nép szélesebb rétegeiben sosem tudott gyökeret verni), mégis az utolsó ötven év folyamán a világháború előtt erős hatással volt Oroszország közéletére.

A pánszlávizmus még a múlt század első felében keletkezett és kezdetben valamennyi szláv nép rokonságának, nyelvének és szokásainak elméleti és költői megnyilatkozásaiban merült ki. Rövid idő múlva azonban eme tudományos és idealisztikus szereplésekbe ama hírek hatása alatt, hogy a bulgárokat és szerbeket Törökországban elnyomják, politikai érdek is vegyült. A szentimentalizmus kora volt ez. A gyengék és segítségre szorultak iránti részvét, a vágy, a kis keresztény néptörzseken a hitetlenek ellen segíteni, valamennyi európai nép társadalmi köreiben akkoriban valósággal divat volt.

E mozgalom közepette folyt le 1877—78-ban az orosz-török háború, mely tudvalevőleg a szerbek és a bolgárok felszabadításával végződött. Ezeknek az államoknak az önállósága sok orosz vérbe került. A hozott áldozatok természetesen erősítették Oroszországban a pánszláv eszmét. Abban az időben a kiváló szlávbarátok között a tudósok és teoretikusok mellett befolyásos politikai és katonai vezetőket találunk, mint például Csernisovot, Szkobelevet, Ignatievet stb. Ezek a férfiak az orosz társadalomban nagy szerepet játszottak és Oroszország sorsára döntő jelentőségűek voltak. Fanatikus buzgalommal vetették magukat az pánszlávizmus szolgálatába és azt a bel- és külpolitikának egyaránt hatalmas tényezőjévé tették. A pánszláv törekvéseket

a nép nemzeti jellegéhez hozzá idomították s így a pánszlávizmus *III. Sándor* uralkodása idejében virágkorát érte.

Két, Oroszországon kívül álló ok volt erre a fejlődésre erős hatással: 1. Németország és vele Ausztria-Magyarország eltávolódása Bismarck politikájától. Már a berlini kongresszus hátrahagyta a pétervári társaságban és ezzel együtt Oroszországban a kellemetlen csatlódás érzetét. Az évszázadok folyamán Oroszországnak Németországhoz és Ausztria-Magyarországhoz fűződő és mindig erősödő kapcsolatai, amelyeknek csúcspontja az úgynevezett Szentszövetség volt, meglazultak. Közép-Európa mindinkább ellenszenvvel viseltetett a Bismarck által hátrahagyott eszmével szemben és különösen a német politikusoknál erősödött észrevehetően a nyugat felé való orientáció. Hátat fordítottak Oroszországnak, sőt valósággal ellenséges érzülettel tekintettek feléje.

2. A második ok az a titkos szerződés volt, amelyet *III. Sándor* cár Franciaországgal kötött. Ez a természetellenes szövetség egy autokrata és patriarchális monarchia és egy nyugtalan, mindig revanche után vágyódó köztársaság között ellensúly volt Németországnak előbb említett nyugati orientációjával szemben. A francia intrikák a pánszlávizmust céljaik megvalósítására igen alkalmas eszköznek használták fel és Németországot és Oroszországot teljesen elhidegítették egymástól.

Atyja emlékének az istenítésig csüngő *II. Miklós* cár uralkodásának utolsó éveiben érte el a pánszlávizmus tetőpontját, amelyet most már hivatalos elismerésben és kormánytámogatásban is részesítettek. Péterváron és Európa valamennyi szláv fővárosában gombamódra jelentkeztek a pánszláv észme képviselői, akik politikai és személyi előnyökért szolgálták az eszmét. A hatalmas császári Oroszország előtt valamennyi kis szláv

nép meghajolt, hűséget esküdött neki és ennek fejében rendszeres támogatást élvezett.

Többségében azonban az orosz nép a pánszlávizmussal szemben továbbra is közömbös maradt és ezt az eszmét joggal feleslegesnek és idegennek tartotta.

A politikai pánszlávizmus teljesen elhibázott volt. Oroszország lakosságának zöme ugyan szlávokból állott, de nem szabad elfelejteni, hogy emellett rendkívül sok orosz állampolgár más népfajokhoz tartozott, amelyeknek a szlávokhoz nem sok közük volt. Elég ha pl. csak a balti és volgabeli németeket, a Kaukázus néptörzseit, a tatárokat, a baskireket, a kirgizeket, a finn törzseket stb. említjük. Valamennyien évszázadokon át hűséges fiai voltak a birodalomnak és alattvalói a cárnak és orosz zászlók alatt harcoltak Oroszországért. Ezzel szemben Lengyelország teljesen szláv népe Oroszország évezredes történetén át annak esküdt ellensége volt.

Politikai szempontból tehát feltétlenül helytelenítendő, hogy ezekre a népfajokra is a pánszláv eszmét akarták erőszakolni és jogtalan is volt, hogy az orosz külpolitikát a pánszlávizmus befolyásolta. Joggal kérdezhető tehát, vajjon az orosz államnak volt-e joga ahhoz, hogy az ország anyagi eszközeit és fegyveres erejét idegen szláv népek érdekeiért felhasználja? Szabad volt-e orosz vért szétszórt kis szláv népfajok felszabadításáért és önállósításáért önteni?

A politikai raison tagadó választ ad. Oroszországnak nem volt joga, hogy külpolitikájának irányát egy egyoldalúan orientálódott, kitalált eszme által befolyásoltassa.

A történelem ezt a tévedést igazolta és Oroszországnak e hibáért vezekelnie kell. Mert míg azok az államok, amelyeken segített, mint Csehszlovákia és Lengyelország, kedvező viszonyok folytán megerősödtek, az orosz hatalom megroppant és az orosz lakosságnak

még mindig türnie kell, hogy a vérittas bolsevizmus uralkodjék felette.

Az egykor Oroszországtól támogatott kis szláv nemzetek nemcsak segítségüket tagadták meg Oroszországtól, de arra is törekedtek, hogy Oroszország borzalmas helyzetét kis gazdasági előnyökért kihasználják és közömbösen nézték az orosz nemzeti erők küzdelmét a bolsevisták ellen, akiket támogatták is, ha ebből hasznot láttak.

Még egy másik körülményre is figyelemmel kell lennünk. Az új szláv államok, amelyeket a nyugati hatalmak állítottak fel, kezdettől fogva Franciaország felé hajoltak, míg végül teljesen engedelmes szolgálivá lettek. A francia politika a maga céljaira használta fel a pánszláv gondolatot, míg Oroszországnak csak kára volt belőle. 1914-ben még hatalmas volt és jelentékeny, mindinkább növekvő anyagi eszközök és hitelek felett rendelkezett. A pánszlávizmus növekedett és virágzott, mint egy mérges, kártékony állat. Így csak természetes, hogy ez a növekedése különösen Ausztria-Magyarországban, amely uralma alatt számos szláv népfajt egyesített, kedvezőtlen fogadtatásra és nyílt ellenállásra talált. Így a pánszlávizmus örökös viszályok forrása lett és oka ama katasztrófális konfliktusoknak, melyek azután a világháborúban érték tetőpontjukat.

Az ellenségeskedésekre az első alkalmat a kis szerb állam adta, amelyeknek jogaiért lándzsát törni Oroszország elsőrangú kötelességének tartotta. Egy méreteiben kiszámíthatatlan világégés lángjai csaptak össze Európa felett...

Már jóval a világháború előtt az antant politikusai a pánszlávizmust az ellenséges haderők és államok felbontására, másrészt saját megerősödésükre használták fel. Propagandát folytattak vele a lengyel és cseh önállóság érdekében, amiért kötelező ígéreteket tettek. 1914 augusztusában Nikolajevics Nikolaj nagyherceg,

az orosz főparancsnok Ausztria-Magyarország szláv népeit nyílt lázadásra szólította fel.

A szövetségesek államaiban ekkor már mindenütt kezdetét vette csehekből, lengyelekből és szerbekből csapattestek létesítése saját maguk erősítésére és az ellenség gyengítésére. Ugyanakkor elhatározták, hogy Oroszországban is egy cseh zászlóaljat alakítanak. Ez az ú. n. *drushina*, amely 800 főnyi volt, részben oly csehekből alakult, akik mint orosz alattvalók Volhyniában laktak, részben oly osztrák alattvaló csehekből, akiket a világháború Oroszországban talált. 1914 novemberében ez a zászlóalj a tényleges hadsereg kötelékébe került.

Míg Péterváron és egyéb központokban egészen a főhadiszállásig a cseh alakulatokat örömmel üdvözölték, az orosz tényleges haderő a cseh alakulattal szemben kezdettől fogva kimondottan elutasító álláspontot foglalt el. Amikor pedig a cseh önkéntesek közé hadifogoly cseheket is beosztottak, a harctéri erők parancsnokai bizalmatlanságukból nem csináltak titkot. «Az ördög dicsekedjék ilyen rokonokkal!» volt a véleménye egy kiváló orosz tábornoknak, «aki egyszer áru-lást követ el, meg fogja ismételni többször is». Sőt a csehek kémkedésétől is tartottak. Végül is a hadsereg álláspontja győzött és hosszabb időn át újabb cseh alakulatokat nem is létesítettek. Masaryk írja meg a «Világforradalom» című művében, hogy eleinte Olaszországban, Angliában, Amerikában, sőt Franciaországban is meglehetősen idegenkedéssel nézték a hadifogoly csehek megmozdulását. Szemmelláthatóan csak ritkán hatották át ideális okok ezeket az embereket. Többnyire tiszta egoizmus, gyáva félelem életükért, hajtotta őket.

Nagyon jól emlékszem, az utálatnak milyen érzelmeit keltették bennünk a fronton ilyen esetek. Az 1916. őszi galíciai támadás alkalmával hadosztályunk (a 3.

finn lövész-hadosztály) augusztus 9-én a zlotalipamenti Lazaruvka falunál nehéz harcba került. Hosszas támadások és ellentámadások után elfoglaltuk a falut és több mint 2000 foglyot ejtettük. Ekkor előrenyomult egy német vadászászlóalj, amelyben a tartalékból vett osztrák-magyar katonák is voltak beosztva és ismét kezdetét vette egy heves küzdelem. Az utolsó támadás szemeim előtt zajlott le. 9-ik ezredünk legyűrte ellenfeleit és állásaiba hatolt. Ismét sok foglyot ejtettünk, bár az ellenség makacsul és hősiezen védekezett. Amikor a küzdelem sorsa eldőlt, lövészeink elvezették a foglyokat. Valamennyi tiszt és katona rendkívül komoly, fáradt és leverт benyomást keltett. Hirtelen két cseh zászlós tört ki a foglyok tömegéből és közeledett felénk, az egyik nyakamba borult, a másik kezét akart nekem csókolni. Valamit motyogtak a barátságról, Oroszország iránt érzett meleg szeretetükről és arról, mennyire nem szívesen harcoltak ellenünk. Szemmel láthatólag mindez hazugság volt. Arcukon a kiállott páni félelem és a megmenekülésük felett érzett öröm látszott. Önkénytelenül félrelöktem magamtól ezeket az alávaló gyávákat. . .

Mindazonáltal helytelen volna azt hinni, hogy a cseh csapatok, amelyek az osztrák-magyar hadseregben szolgáltak, kizárólag önként és harc nélkül adták volna meg magukat. Viselkedésük attól függött, hová voltak beosztva. Hadosztályunkkal szemben például a Strypa-folyó lábánál Gajvoronka falu mellett állt egy cseh-ezred (amennyire emlékszem, a 88. gy.-ezred), amely az 1915—16. évek telén különös szívóssággal harcolt. Amikor ezredeink májusban háromnapos harcok után a Strypán átkeltek és az ellenséges drótakadályok 30 sorát pyroxilin bombákkal szétrombolták, sikerült idejében visszavonulniok a cseheknek, úgy hogy a csak egész kevés foglyot ejtettünk. Ugyanennél az előretörésnél hadosztályunk a Strypa melletti Visnevcsik falunál

körülbelül az egész 10. honvédezredet elfogta, bár köztudomásúlag a magyarok elsőrangú katonák voltak. Akkoriban az volt a benyomásunk, hogy a cseh csapatok önkéntes megadásáról szóló jelentések csak mesék. Ugylátszik, egy játék volt csak kétszeres biztosítással: bátran harcolni, ha a sajátjaik győznek, de a vereség esetén vagy a kritikus pillanatokban idejében a szláv barátság köpenyét felvenni, hogy a hadifogság ne legyen kényelmetlen.

1916 elején engedte meg először az orosz kormány, hogy a cseh zászlóalj egy cseh vadászezreddé alakíttassék, a parancsnoki állásokat azonban orosz tisztekkel töltötték be és a szolgálati nyelv is orosz maradt. A következő hónapokban azonban a hangulat Péterváron mindinkább idegessé vált. Így történt meg azután 1916. nyarán, hogy újabb cseh alakulatokat engedélyeztek és a cseh ezred egy dandárrá alakult.

Megjelennek a csehek.

A cseh nemzeti tanács moszkvai képviselte útján 1916. november 22-én alattvalói hűségéről biztosította a cárt. Figyelembe kell itt vennünk, hogy ebben az időben a külföldön tartózkodó cseh politikusok feladatuknak ismerték fel, hogy egy külföldi dinasztíából vett királlyal önálló cseh királyságot létesítsenek, amelynél a Romanov-házat is szem előtt tartották. Itt említenedők meg egy svájci tudós, dr. *Hassinger*¹ Hugónak, a bazeli egyetemen a földrajz professzorának könyvében megírt erre vonatkozó észrevételei: «... Hűségnyilatkozatok a prágai polgármestertől pontosan érkeztek a császárhoz. A Národny Listy ezt írja 1917 januárban: «Igazán csodálatraméltó, mily sokoldalú Masaryk pro-

¹ Dr. Hassinger Hugó «Die Tschechoslovakei» 312., 13 és 474. oldal.

fesszor ténykedése és mily fáradhatatlanul dolgozik azon, hogy a cseh nemzet becsületét bemocskolja... Az ellenségek meggyőződtek arról, hogy valamennyi osztrák nép szeretete az örökös dinasztiahoz és hazához szilárd és megingathatlan. Felismerték, hogy mindazok, akik külföldön mást állítanak, hazugok és csalók... Határozottan tiltakozunk az ellen, hogy ezek az emberek a mi nevünkben beszélnek. A cseh nép megköszönheti ezeknek a képviselőknek szerepét.» És tovább: «... Smeral képviselő, a cseh szociáldemokrata párt akkori vezetője, nyilvánosságra hozta a cseh szövetségnek Clamm-Martiniz miniszterelnökhöz intézett levelét, melyben Károly császártól kihallgatást kérnek». Azt a kérésüket akarták eléje terjeszteni, hogy koronáztassa meg magát cseh királynak: «Biztosítani akarjuk a császárt, hogy mindig mellette és utódai mellett fogunk állni, hogy követeléseinket a Habsburg-dinasztia és a birodalom érdekeihez igazítjuk, hogy a király és az államot hűségesen szolgáljuk és hogy a panaszaink sohasem ingatták meg abbeli hitünket, hogy a világháborúnak reánk nézve győzedelmes befejezése után a cseh nép jogos követeléseit a birodalom keretén belül és a Habsburgok uralma alatt fogjuk kielégíteni.» Aláírva: Stanek, Smeral, Mastalka.

«A világháború alatt a szlovák katonák hőiesen harcoltak az osztrák-magyar hadseregben és szlovák nemzeti érzelmű képviselők is tartottak hazafias beszédeket a magyar parlamentben (így Juriga 1915 április 26-án és december 19-én) és népük áldozatkészsége felől biztosították a magyar hazát».

Amikor azonban 1917 márciusban Péterváron a forradalom kitört, hamarosan észrevették a csehek az új irányzattal való lelki rokonságukat, megváltoztatták színüket és szenvedélyes köztársaságiak lettek. Az ideiglenes orosz kormánytól (Miljukov) már biztosítékot kaptak, hogy Oroszországban a hadifoglyokból

egy önálló cseh hadsereget alkothatnak. Nemzeti tanácsuk határozatára augusztusban a hadsereg és forradalom céljaira egy húszmilliós frankkölcsönt vettek fel. Októberben Duhonin¹ tábornok rendeletet bocsátott ki, amely egy három hadosztályból álló cseh hadtestnek alakítását határozta el.

Útött a leszámolás órája.

Az események katasztrofális gyorsasággal követték egymást. Októberi forradalom, a bolsevisták hatalomra jutása... A világháború azonnali befejezésének jelszava alatt Duhonint Mogilevben a bolsevikiek meggyilkolják. Az orosz haderő szétbomlik. A cseh hadifoglyok új helyzet előtt állnak.

A márciusi forradalom után Masaryk azonnal Oroszországba sietett. «A világforradalom» c. könyvében részletesen leírja ezt az utazását. Masaryknak ez a könyve a tudatlan olvasó számára annyival inkább veszedelmes, mert egy olyan ember írta, aki tudós hírében állott. E könyvben azonban a valóság és valótlanosság szorosan együtt haladnak.

Oroszországba való megérkezése után Masaryk mindjárt meglátogatta a forradalom vezetőit, akik saját bevallása szerint lelkileg közel álltak hozzá. Majd teljesen rendelkezésére állott az oroszországi francia képviseletnek. Könyvében a következő jellemző mondatot találjuk: «Mi (t. i. a csehszlovák hadtest) önálló hadsereg voltunk, de mégis a francia hadseregnek egy részét alkottuk; Franciaországtól és az antanttól függünk a pénzügyekben.»

Masaryk majdnem egy egész esztendőt töltött Oroszországban. Meglátogatta Pétervárt, Moszkvát,

¹ Duhonin Miklós altábornagy az utolsó vezérkari főnök volt a mogilevi főhadiszálláson. Haláláig ezt a tisztséget töltötte be. A bolsevista forradalom után 1917 december 3-án Mogilevben a bolsevista főparancsnok Krilenko zászlós elfogatta és ugyanazon este a bolsevik matrózok állati módon agyonverték.

Kievet és Vladivosztokot. A mérvadó körökkel érintkezésbe lépett, de *Alexejev*¹ és *Kornilov*² tábornokok ajánlatait az együttműködésre, amint büszkén kijelenti, elutasította. Ezek akkor kezdték hazafias munkájukat, sajnos, a kelleténél szélesebb demokratikus alapon, amennyiben azt az elvet, hogy «hűség a szövetségesek iránt» szinte jobban hangsúlyozták, mint a haza iránti hűséget. Annál erősebben csatlakozott Masaryk a baloldali orosz táborhoz.

A csehszlovák hadtest 1917 őszén Ukrajnában gyülekezett. Mindjárt tárgyalásokat kezdett az ukrán kormánnyal, majd hirtelen eltávolodtak ettől az iránytól és Masaryk személyesen kötött a bolsevista főparancsnokkal, Muravjevvel egy megállapodást. E közben bizonyos baráti viszony is keletkezett köztük. Masaryk megengedte, hogy bolsevik agitátorok hatoljanak a cseh ezredekbe és így a csehek részbeni bolsevizálódása megtörtént.

*Muravjeven*³ kívül Masaryk egy egész sereg félbol-

¹ *Alexejev* tábornok II. Miklós cár utolsó vezérkari főnöke volt Mogilevben. Mint katona kiváló szerepet töltött be Oroszországban. Antant barát volt. 1918 telén halt meg Dél-Oroszországban az önkéntes hadseregénél.

² *Kornilov* tábornok a háborúnak és forradalomnak egyik legjellegzetesebb személyisége. 1915 májusában Galiciában megsebesült és hadifogságba került. 1916-ban Románián keresztül Magyarországból Oroszországba szökött, ahol mint hadtestparancsnok, később pedig mint hadsereg-főparancsnok működött. A márciusi forradalom után kezdettől fogva a forradalmárok élén állt, de minden eszközzel a hadsereg felbontása ellen küzdött. 1917 augusztusában Kerenszki letartóztatta. A bolsevik forradalom után sikerült neki a fogságból megszöknie és híveivel együtt a dóni kozákok közé jutni, ahol *Alexejev* tábornokkal együtt az új fehér-orosz-hadsereget megalakították. A kaukázusi Jekaterinodár melletti ütközetben 1918 április 13-án esett el.

³ *Muravjev*, egykor császári rendőrségi tiszt, 1917 őszén a bolsevikiek alatt az ukránai vörös-hadsereg főparancsnoki tisztét töltötte be. Néhány hónappal később a bolsevikiek előtt gyanússá lett, Kazánba rendelték, ahol egy biztos agyonverte.

seviki forradalmi vezetõvel is szorosabb összeköttetésbe lépett. Ugyanekkor a cseh nemzeti tanács a cseh hadifoglyok soraiból a szélső szociálista elemeket sorai közé vette. Ezáltal a csehszlovák hadtest is hozzájárult az orosz forradalom további fejleményeihez. Hogy milyen célt kívántak ezzel szolgálni, utóbb látjuk. Masaryk 1917 májusától 1918 áprilisáig való oroszországi tartózkodása alatt a következő intézkedéseket tette: A csehszlovák hadifoglyokat «legionáriusokká» keresztelték át. Ez a név akkor bukkant fel először Oroszországban. Azután azt ajánlották ezeknek a legionáriusoknak, hogy minden erejükkel az új állam megalakításán dolgozzanak, anélkül, hogy erkölcsi elõítéletekkel törõdnének. Az orosz tiszteket több parancsnoki állásból fementették.

A csehek törekvései most oda irányultak, hogy Oroszországból elmenjenek és a franciaországi nyugati frontra kerüljenek. A legrövidebb út Franciaország felé a tengerhez Arhangelszken és Murmanszkon keresztül vezetett. Mint Masaryk idézett könyvében említi, ezt az utat a német tengeralattjáróktól való félelemből elkerülték. Az Oroszországon keresztül a Csendes-Oceánig való út mellett döntöttek, amelyhez a bolsevisták beleegyezését is megszerezték. 1918 tavaszán a csehszlovák hadtest becsomagolt és az egész transzport a Penzától Vladivosztokig terjedő nagy szibériai vasuti vonalra került.

A bresztlitovszki békeszerződés értelmében a német és osztrák-magyar kormányok a hadifoglyok lefegyverzését és gyűjtõtáborokba való zárását követelték a Szovjettõl. Tulajdonképen hazájukba kellett volna õket visszaszállítani, nem mint legionáriusokat, hanem mint árulókat és szökevényeket. 1918. májusában a bolsevikiek a csehszlovák hadsereghez tényleg ultimátumot intéztek és követelték az orosz fegyverek kiadását.

A cseh haderõk erkölcsi állapota rendkívül szo-

morú volt. Az orosz forradalom után a cseh nemzeti tanács valamennyi sajátnemzetbeli hadifoglyot a hadseregbe besorozott, miáltal a cseh dandár egy hadtestté növekedhetett. A nagyobb tömeg azonban a minőség rovására ment. A hadtest ily módon gyáva árulókkal és esküszegő szökevényekkel telítettett.

A tiszti és parancsnoki tisztségeket cseh katonákkal töltötték be, akiket sem szolgálataik, sem különleges képességeik, hanem tisztán azon készségük alapján választották, hogy elismerik-e a nemzeti tanácsot és a forradalmi irányt követik-e. Egyedül *Csecsek* volt tiszt, amennyiben az osztrák-magyar hadseregben mint zászlós szolgált. *Gajda* azelőtt droguista volt, katonai rangja felcser, *Syrowy* közember, valamikor utazó.

A cseh csapatok egyrésze engedelmesen adta át fegyvereit, ágyúit és gépfegyvereit a bolsevikieknek. Az orosz tisztek azonban, akik akkor még a vezérkarnál és néhány parancsnoki állásban visszamaradtak, a legkiválóbbakat maguk köré gyűjtötték és elhatározták, hogy az ultimátumot visszautasítják és fegyvereiket megtartják. Felismerték, hogy fegyverek nélkül a szovjet hatalom kezében mint játéklabda szerepelnének és saját jószántukból elhatározták, hogy kelet felé törnek előre.

Egész sereg ütközetet vívtak meg a csehek a vörös hadsereggel. altábornagy¹, a pétervári vezérkar volt főnöke, aki a bolsevik forradalom után a tavaszt és nyarat a Volga mentén töltötte és azután mint Koltcsak legközvetlenebb munkatársainak egyike,

¹ altábornagy a pétervári orosz nagyvezérkar volt főnöke később Koltcsak tengernagy egyik munkatársa Szibériában, azt a kívánságát fejezte ki, hogy nevét ne ismer-tessük. Ennek oka, miként más esetekben is az, hogy a hatalmon levő csehek személyes üldözésektől, bosszútettektől sem riadnak vissza. De bizonyítékai megvannak és annak idején nyilvánosságra hozza azokat.

a vörösök elleni harcban részt vett, írja meg ezt az időt és megjegyzi ¹ «1918 tavaszán a nagyháborút még nem fejezték be. Miként fejeződik be, senki előre nem láthatta. Mindenesetre Mirbach eljárása Moszkvában és az élelmiszereknek Oroszországból Németországba való kivitele szövetségeseinket erősen nyugtalanította.»

Utóbbiak készek voltak arra, hogy minden mozgalmat a bolsevizmus ellen támogassanak. A csehek felkelése leginkább a francia és az angol terveknek felelt meg, mert egy orosz keleti front felállítása legalább a német nyugati front megerősítésének a lehetőségét paralizálta. E részletfelkelésre a cseheket francia és angol agitátorok biztatták. Feltételezték, hogy a cseh felkelés az orosz lakosságnak a bolsevizmus ellen indított általános felkelésének előjátéka lehet. A cseheknek kellett volna a központot alkotni és egy új orosz haderő létrehozását megkönnyíteni, amely természetesen a franciáknak és angoloknak engedelmes eszköze lett volna.

«Katonai szemmel nézve, a cseh felkelés kis, jelentéktelen ütközeteknek láncolata volt ; hiszen a bolsevikiek Szibériában alig rendelkeztek említésre méltó haderő felett. Sok várost orosz tisztek és önkéntes csapatok minden segítség nélkül foglaltak el, így például Omszkot, Irkuckot és Cseljabinszket. A csehek azonban, anélkül, hogy egy lövést is tettek volna, büszkén és méltóságteljesen tartották mindenüvé bevonulásaikat, hagyták, hogy a lakosság ovációban részesítse őket és azonnal az orosz állami vagyon rekvirálásához láttak.

Azok a cseh hírek, amelyek honfitársaik katonai hőstetteikről szólnak, csupán az élénk fantázia szüleményei. Az egész elővonulás nem hadműveleti jelleggel bír, hanem inkább büntető expedícióval. A csehek veszteségei Kazántól Vladivosztokig alig érdemelnek említést.»

¹ «A cseh argonauták Szibériában». Tokio, 1921. 5. oldal.

Igy írja meg egy másik szemtanu ama idők eseményeit. Katonatiszt volt és Kazánban élt. Résztvett a csehek akcióiban, amelyeknek, miként akkoriban számos orosz is, bámulója volt és fellépésük első hónapjaiban rájuk mint a boleszvizmustól való felszabadítókra és az orosz népnek a szabadságért vívott harcosaira tekintett.¹

Könnyű győzelmek következtek, az ellenségtől kiűritett helységek diadalmenetben való birtokbavételei, szervezetlen hordák üldözései stb. Könnyű, gyors és játszi könnyedséggel megtehető eredmények, mert a bolsevikiek egész Szibériában nem rendelkeztek rendes csapatokkal. Az improvizált vörös őrség, oly fegyverekkel felszerelve, amelyeket kötéllel erősítettek meg hátukon és amely nagy hirtelen összetereelt munkásokból állott, nem volt igazi hadsereg.

Igy a nem védett városok megszállása játszva és vidáman haladt előre és a hősök pihentek babéraikon. Nemsokára megváltozott azonban a kép és a dolgok rossz fordulatot vettek. Európai Oroszországból megindult a reguláris vörös hadsereg. Ez mégis csak hadsereg volt és egy európai nagyhatalom állt mögötte — a volt Oroszország. Frontjuk mögött egy 150 milliós nép hallgatott. Az orosz szibériai hadsereg az Uralnál tartotta a frontot, a cseh légiók azonban csak addig álltak a hadtápban, amíg a helyzet komollyá nem vált és mindent cserben hagytak, amint a fehér hadseregnek és mindannak, ami azzal összefüggött, vége be nem következett.

Egy orosz fronttiszt W. K. E. jelentéséből, aki az egész szibériai hadjáratban résztvett, közlök egy rövid kivonatot :

«Mialatt mi a visszahúzódó ellenséget a Sadrinszk

¹ Alexander Kotomkin «A cseh szlovák legionariusokról 1918—20-ban Szibériában». Visszaemlékezések és bizonyítékok. Párizs. 1920. 34—35. oldalak.

és Bogdanovics közötti vasútvonal mentén üldöztük, 1918 júliusában volt, haderőink a bogdanovicsi állomásonál erős ellenállásra bukkantak. A sadrinszki szakaszt, ahol mint adjutáns teljesítettem szolgálatot, az ellenséges szárny megkerülésére Grjasnszka utasították. Sikerült nekünk 24 órai küzdelem után az ellenséget a helységről kiszorítani és a vörösök két páncélvonatát elfoglalni. Nemsokkal azután a cseh haderő egy csapatával találkoztunk, amely lassu lépésben menetelt Jekaterinburg felé. Szakaszunk feladata volt, sürgősen északfelé elvonulni és ezért átadta átmenetileg a páncélvonatokat a cseheknek. Az átvételi igazolványokat az orosz és cseh megbízottak aláírták. E páncélvonatokat a csehek nem adták vissza, hanem tulajdonukul megtartották. Többszöri ily irányú felszólalásaink a cseh parancsnokságnál teljesen eredménytelenek maradtak.

1918 augusztusa és szeptembere különösen nehéz harcokat hoztak szakaszunknak, amelyet akkor a 19. petropavlovi ezredde kereszteltek át. Irbitnél a szamotcvet-kordoni magaslatnál csapataink rendkívül erős ellenállással találkoztak. Smolin ezredes, parancsnokunk, kérte a cseheknél levő páncélvonatokat, mint-hogy mi csak egy, általunk összetákolttal rendelkezünk, melynek védelme a felállított homokzsákokból állott. A két napi küzdelem nagy veszteségeket és csak egy részleges eredményt jelentett számunkra. A cseh páncélvonat nem volt segítségünkre, mert az egész idő alatt a védett vasuti vonalon belül tartózkodott és még a saját magunk készítette páncélvonatot sem akarta követni, bár egy támadásba merészkedtünk és sikerült nekünk a bolsevikiek páncélvonatát megrongálni. Ez alkalommal a csehek egyetlen lövést sem adtak le.

Az ütközet után kijelentették a csehek, hogy bennünket el kell hagyniok. De előzőleg hozzánk jött a cseh páncélvonat parancsnoka azzal a kéréssel, hogy

igazoljuk írásban a küzdelemben való részvételüket. Smolin ezredes zavarba jött, mert igazán nem tudta, mit kell a cseheknek nyugtáznia. Arra kérte tehát a cseh parancsnokot, akinek tisztességes voltával számolt, hogy a szöveget maga állapítsa meg. Leültem az írógéphez és a cseh diktált. Többek közt a következő mondat maradt emlékezetemben : «... A cseh páncélvonat legénysége oroszládként harcolt...» Smolin ezredes a kész írást elolvasta és csodálkozó és kérdező tekintetet vetett a cseh parancsnokra, ez azonban kihívóan minden szemrebbenés nélkül nézett vissza. Smolin kínosan sóhajtott, aláírta a lapot, átadta a cseheknek és anélkül, hogy kezet fogott volna vele, eltávozott.

Nemsokára azután eltávozott tőlünk a cseh páncélvonat a viszontnemlátásra. Ezen eseten kívül nem volt több alkalmam a csehekkel való érintkezésre. Csak később hallottam a távoli harcok színhelyéről érkezett sebesültektől a gúnyos megjegyzéseket : «Amíg távol és közel az orosz az oroszsal küzd, a csehek lopják a cukrot».

A szibériai hadsereg mögött valóban tarka élet folyt. Spekuláltak, üzérkedtek, loptak és raboltak. A harctérre kerülő katonák nem győzték mesélni, miként tulajdonították el a csehek az orosz hadifelszerelésből mindazt, ami elmozdítható volt, a városokban a legrendesebb lakásokat foglalták le és a vasuti állomásoknál a legjobb szerelvényeket és mozdonyokat vették birtokukba. Gajda cseh «tábornok» tapintatlan-sága nagy felháborodást keltett, aki Jekaterinburg bevétele után a maga és vezérkara részére nem talált más szállást, mint *Ipatjev* nagyiparos házáat, ahol tudvalevőleg nem sokkal előbb a cári családot meggyilkolták. Mindent annyira rendbehozott itt, hogy a büntett legtöbb nyoma eltűnt.»

Még egy bizonyíték, mégpedig egy semleges szemtanútól, volt hadifogolytól és e korszak egyik későbbi

történetírójától : dell' *Adami* Géza vezérkari őrnagytól «Szabadulásom Szibériából» c. művéből. «A hadműveletek során Irkuck, Omszk, Cseljabinszk, Ufa és Szamara helységeket a fehér orosz csapatok elfoglalták eleinte nagyobb áldozatok nélkül, miután a bolsevik helyőrségek nagy tartalékokkal nem rendelkeztek. Egyedül a bevonulásoknál nem hiányoztak a csehek ! Mindeme városok bevétele egy-egy cseh diadalt jelentett és ezekről a győzelmekről harsogott a világ.»

Es azután : «Kazán eleste után az önfeláldozó orosz haderő harcvonala mögött egy olyan fejezet kezdődött, amilyenre a világtörténelem folyamán valóban nem volt példa. A csehek megkezdték nagyszerű szakértelemmel keleti irányban a veszélyeztetett Hinterland kiürítését. Minden megmozdítható anyagot és árut hadizsákmánynak nyilvánítottak és az orvosi szerektől a permi könyvtárig mindent elhurcoltak.»

Hogy a jövőbeli eseményeket helyesen értékelhessük, el kell képzelnünk azt a vígasztalan állapotot, amelyben az orosz birodalom már akkor volt. A három háborús év után Oroszország halálosan kifáradt és az immár 14 hónapja tartó belső zavarok folytán súlyos csapásokat szenvedett. A bolsevikiek «a nép nevében» a birodalom egyedüli urai lettek. Állami főhatalmukat tengerészek, tartalékos katonák és kiszabadított fegyencek teljesen demoralizált hordáira alapították és a nép legaljasabb ösztöneit az úgynevezett burzsoázia megsemmisítésére használták fel.

Oroszországban, a Dnyesztvertől a Csendes-Oceánig, a tisztességes polgári elemek összefogtak, szervezeteket létesítettek és titokban egy általános felkelést készítettek elő. Remélték, hogy fegyverrel a kézben a gyűlöletes igát lerázhatják. Nem volt helység vagy bármilyen kis városka, ahol bolsevikielles bizottságok ne alakultak volna. Elükön többnyire volt katonatisztek állottak. Világos, volt hogy azok az orosz tisztek,

akik a cseh hadtestnél még visszamaradtak, bajtársaikkal azonnal megértették magukat és a titkos szervezetekkel az érintkezést felvették. Az ügy érdekében elhatározták valamennyi személyi kívánság félretolásával, hogy a csehekkel szemben mindenütt barátságosak lesznek és segítségükre sietnek. Éppen a tisztek és a titkos szervezetek kozákjaitettek legtöbb szolgálatot a cseh hadseregnek. Az orosz segítség nélkül a cseh felkelés semmire sem vezetett volna. A csehek sokkal kevésbé ismerték az országot és hamarosan egymástól elválasztva és kis csoportokban szétszórva a bolsevikektől megsemmisültek volna. A csehek valamennyi fő akciót orosz tisztek vezették. Csak példakép említem: *Sztepanov*, *Bogoszlouszki* és *Usakov* neveit. Utóbbi a Bajkál melletti ütközetben esett el.

Mindenütt, ahol nem harcról volt szó, az orosz harcos szerényen visszahúzódott és az elsőbbséget a cseheknek engedte át. Nem irigyelte tőlük, hogy a nép virágokkal és ajándékokkal halmozta el és mint felszabadítókat üdvözölte őket.

Emlékszem arra a borzalmas depresszióra, ami több hónapos asztrahani fogságom alatt ott uralkodott. A kommunisták hallatlan kegyetlenséggel kormányoztak, különösen, miután egy kozákfelkelés kudarcba fulladt. Akit nem gyilkoltak le, fogságban sínylődött vagy félelemmel telten elrejtőzködött. Ottani bolsevikellenes ligák néhány tucat emberre zsugorodtak össze, így valamilyen önálló eljárásra gondolni sem lehetett. Ekkor érkezett a csehek a szibériai vonalon való dicsőséges előtörésének híre. A bolsevikiek a legnagyobb izgalomba kerültek és halált hozó öklük még jobban szorongatta a város gyötrődő lakóit. Csak sejtették volna, mily öröm töltötte be ezeknek szenvedőknek a szívét, mily forró vágyódással várták a cseheknek közeledő segítségét! A vérfürdőnek végül meg kellett szünnie!

A rabságban tartott embereknek ez a reménykedése

dícskoszorúkat font a csehek köré és istenküldötte szabadtókká emelte őket. Kedvező alkalom volt ez olcsón tekintélyhez és becsülethez jutni. A cseh katonai vezetők fel is használták ezt és ugyanezt tették később a politikai vezetők is, elsősorban Masaryk és Benes. Így alkották meg a szibériai cseh «Anabasis» legendáját. A következő bizonyítékok a tényekre új világosságot vetnek.

A cseh legionáriusok „Anabasisa”.

1918 nyarán az antant hatalmak távolról sem voltak biztosak abban, hogy a világháború végérvényesen az ő javukra dől-e el vagy sem, — még mindig félték a vereségtől. Azért elhatározták, hogy mindent elkövetnek, hogy a halálküzdelmet vívó Oroszországból valamilyen előnyt kicsikarjanak. A szibériai vasútvonal mentén sikerrel végzett cseh előretörés után parancsot kaptak a csehek Párizsból, hogy a Volgánál álljanak meg és egy keleti frontot alkossanak. Ennek kellett volna a németeket arra kényszeríteni, hogy figyelmüket és katonai erejüket ne csak a Nyugat felé fordítsák. Harangzúgáshoz hasonlóan hangzott végig Oroszországon az angolok, japánok és franciák felszólítása: «Tömörüljete orosz zászlótok körül, fegyverkezzetek és kergesétek el ellenségeket, a németeket, szolgálkival: a bolsevikiekkal együtt. Egy talpalattnyit se veszítsen el Oroszország területéből és az orosz birodalom hatalmát senkisem fogja érinteni.»

És Besszarábia? És Volhynia? És a szegélyállamok? . . .

A világ tekintete akkoriban az Ural felé fordult. A Volga mentén képződött az új front. Az oroszok és a csehek minden nagyobb erőfeszítés nélkül elfoglalták Ufat, Buszulukot, Szamarát, Szisrant, Szimbirszt, Svalinszkt és Volszkt. 1918 augusztus

7-én Kazánt is visszafoglalták. A vörösök menekültek, ahol a fehér csapatok megjelentek. A vörösök elit csapata, az úgynevezett forradalmi gárda, lettek-ből, kínaiakból, tengerészekből és fegyencekből állt. Ez részben délen az ott alakult fehér hadsereg, részben a birodalom középső részében a fölkelő parasztok ellen harcolt.

«A csehek eljárása az ellenség ellen rendkívül rövid és kimért volt. A kezükbe került németeket és magyarokat minden további nélkül agyonlőtték. Ugyanaz a sors várt azokra a vörös katonákra is, akiknek zsebeiben valamilyen értéktárgyat találtak.»¹

A svéd Vöröskereszt megbízottja, *Diding* joggal említi munkájában: «A csehek viselkedése volt bajtársaikkal, a hadifoglyokkal szemben a világháború történelmének legnagyobb igazságtalanságai és borzalmasságai közé tartozik. Ítéletemmel egyező az orosz területen működő valamennyi Vöröskereszt misszió ítélete is.»²

Kazán bevétele után Csecsek, a zászlósból vezérőrnaggyá előlépett cseh a Volgafront főparancsnokává, Syrowy, a cseh hadtest akkori parancsnoka pedig hadseregpáncsnokká neveztetett ki. Az orosz önkéntes csapatoknak nem volt könnyű ezeknek a tanulatlan cseh tábornokoknak és vezetőknek engedelmeskedni, önfegyelmezésük annál inkább csodálatraméltó. De a bolsevik i gától való felszabadulás fölött érzett általános lelkesedés oly nagy volt, hogy mindenki, aki az ügynök csak valamiképpen is használhatott, szívesen megtett mindent és sokat elnézett. Akkor még

¹ «Die tschechischen Argonauten in Sibirien». Tokio. 1921. 5. oldal.

² Dell'Adami Géza vezérkari őrnagy: Erlösung aus Sibirien.

el nem pusztított intelligenciánk ezerszámra küldte erőteljes ifjait a fehér hadseregbe. Tábornok, közkatona, tanuló és szolga vállalva foglaltak helyet a szabadságharcosok soraiban. Egyéni hősi teljesítmények napirenden voltak, így többek között különösen a vezérkar egy fiatal ezredese, W. O. *Kappel* tüntette ki magát.¹ Ahol veszély volt, mindenütt látni lehetett és mindenütt sikerült neki az ellenségnek ártani. Vakmerősége sokszor még a cseheket is magával ragadta és úgy volt, mintha egyik diadal a másikat idézte volna elő.

És ismét csak a cseheket illette minden hála, minden lelkesedés és öröm. Mint felszabadítók vonultak az orosz városokba és ünnepelték, vállaikra emelték és megajándékozták őket, amivel csak lehetett. Orosz módra ajándékozták meg őket, őszinte szívből és szinte mértéktelenül. Az eddig meglehetősen szűkösen ellátott csehek gazdagok és jóllakottak lettek és megjött a tulajdonhoz való ízüik. Mostantól kezdve az orosz állami tulajdonnak lefoglalását elvként tekintették, amit nemsokára az elvinni érdemes magánvagyonra is kiterjesztettek. Az orosz csapatok eleinte közömbösen nézték ezt: «Vigyetek csak, amit tudtok, de segítsetek hazánkat a bolsevikiektől megszabadítani.»

A Volgafront ujjaalakításától kezdve a cseh nemzeti tanács nagy figyelmet fordított arra, hogy a felszabadított országrészek közigazgatási tisztségeit olyanokkal töltsék be, akik politikai meggyőződésükben Masarykhoz álltak közel. Mint a varjak telepedtek le ezek az emberek a Volga mentén. Mit törődünk mi egyáltalában mindezekkel a *Kerenszkiekkel* és

¹ Az ezredes, később tábornokká előlépett *Kappel* Vladimir Koltcsak tengernagy legközelebbi munkatársai közé tartozott. Az 1919–20-iki szibériai téli hadjárat alkalmából szerzett tüdőgyulladásban hunyt el.

*Csernovokkal!*¹ Rabszolgái és engedelmes kiszolgálói voltak az antantnak és éppen ezért a csehek szemében is nagy kegyben álltak.

A régi orosz kormányzati rendszer ebben az időben már úgyszólván mindenütt elpusztult és új önkormányzati alakulatok keletkeztek. Így Szamarában, Csecsek főhadiszállásán egy félig szociálforradalmi, félig bolsevik összeállítású bizottság, Uralszkban és Orenburgban kozák kormány, Jekaterinburgban egy bányászokból álló kormány, Omszkban egy szibériai bizottság, Csitában Szemjonov hetman vezetése alatti kormány stb. működött, sőt Karbinnak és Vladivosztoznak is teljesen önálló közigazgatásaik voltak. Hogy ez az összevisszaság valamiképpen megszűnjék, augusztus végén és szeptember elején Ufában egy egységes kormányzat megalkotása céljából birodalmi tanácsülést hívtak össze. Nemcsak valamennyi helyi kormányzat képviselői jelentek itt meg, hanem a politikai pártok kiküldöttei is. A szavazatok megoszlottak. Ámbár monarchistákat a tanácskozásokhoz nem engedtek, a nemzetiek többségre tettek szert, ezenkívül jelentős momentum volt, hogy a hadsereg önkéntes csapataival a nemzetiek mögött állt.

Ez alkalommal avatkoztak be először nyíltan a csehek Oroszország politikai ügyeibe. Az ülésen váratlanul megjelent a csehszlovák hadsereg egy kiküldötte dr. *Pávlú* Bogdán, a cseh nemzeti tanács bizottsági tagjainak kíséretében. Kijelentette, hogy amennyiben egy egységes orosz kormányzat azonnal meg nem alakul, a csehek a harcvonalat elhagyják. Különben

¹ *Kerenszki* és *Csernov* a szociálforradalmi párt (marxisták) vezetői közé tartoznak. Az 1917-iki márciusi forradalom után a bolsevik felfordulásig az államhatalom birtokosai voltak. «A forradalom kimélyítésén» dolgoztak és az antant engedelmes kiszolgálói voltak. Mindkettőt a csehek ma is támogatják.

pedig jogérvényes orosz kormánynak csak olyat ismerhetnek el, amely a Kerenszki és Csernov pártjához tartozó szamarai szociálforradalmi bizottság tagjaiból tevődik össze.

Minden orosz tisztában volt azzal, hogy ez erőszakot jelentett és hogy semmi értelme sincs annak, hogy egy olyan pártot engedjen uralomra, amely már Kerenszki idejében polgárháborúba vitte az országot, uralma fiasköval végződött és külföldi érdekek engedelmes szolgája lett. A cseh Pávlú kihívó nyilatkozata az ufai tanácsülésen mégsem talált kellő visszautasításra. A még nem zárt sorban álló többség nem érzett elég erőt és belső bátorságot, hogy a nagyzási hóbertban szenvedő cseheknek ajtót mutasson. A lakosság, amelyet a forradalom és a bolsevikiek erőszakos, véres cselekedetei ijedtségben tartottak, görcsösen ragaszkodott ahhoz a gondolathoz, hogy a cseh segítségre feltétlenül szükség van. Végül is a tanácsülésen mint egységes orosz kormányt egy direktóriumot választottak meg,¹ amely öt tagból állt és amelynek élén Avkszentjev, Kerenszki egyik barátja és párthíve volt és amelyben a szociálforradalmárok szótöbbséggel bírtak.

Igy a kormány a csehek szellemében alakult meg. Első előretörésük tehát könnyű szerrel és veszély nélkül ment végbe. Ennek fejében kötelességük lett volna a keleti front védelmét teljes erejükkel átvenni és áldozatoktól sem visszariadni. Ehelyett azonban megkezdtek lassú visszavonulásukat.

Kazán elfoglalása óta észrevették a bolsevikiek, hogy a nemzeti fölkeléssel komolyan számolni kell. Erőteljesen megkísérelték, hogy ezt a várost ismét birtokukba vegyék. Kazán nemcsak egy fontos straté-

¹ E direktórium alá tartozott a kormányzati szerv, a minisztertanács, amelyben Koltcsak hadügy- és tengerészeti miniszter volt.

giai pontot jelentett számukra, hanem az éléskamrába való bejáratot is, amelyre különösen Ukrajnának a németek által való megszállása óta szükségük volt. Így a szovjetkormány legjobb csapatait, élükön a lettekkel, a Kazánért vívott harcba vetette.

Kazán védelmét egy régi katonára, a cseh *Schwezen* ezredesre bízták. Nagy befolyással volt a csehekre, akik tényleg személyes vezetése mellett néhány napon át kitartással harcoltak a bolsevikiek ellen. De a könnyű győzelmekhez szokott soraik a bolsevikiek elszánt előretörései miatt nemsokára meginogtak és harci kedvük napról-napra csökkent. *Kappel* ezredes segítségükre igyekezett sietni, amennyiben önkéntes csapataival az ellenséget hátba támadta. Ekkor, a legkritikusabb pillanatban határozták el a csehek politikai gyülekezetükön, hogy parancsnokuknak, *Schwezen*nek többé nem engedelmeskednek és ellentmondást nem tűrően kijelentették, hogy a pozíciót többé nem tartják.

Az orosz csapatok helyzete rendkívül nehézé vált, csak nagy veszteségek árán tudta a rendkívüli jártas és merész *Kappel* ezredes őket visszavonni. A csapatok megmenekültek, de nem Kazán. A csehek a kazáni területet titokban elhagyták, anélkül, hogy szándékukról bárkit is értesítettek volna. Szeptember 9-én a város ismét a bolsevikiek birtokába került. «Kazán város védelme,» miként egy szemtanú írja, «a cseh előnyomulásnak hattyúdala volt».¹

További két nap múlva Szimbirszkét is föladták, majd Volszk, Csvalinszk, Sziszran következtek. A csehek állásaikat elhagyták, anélkül, hogy a vörösök támadásait megvárták volna, t. i. egyáltalában nem harcoltak többet. De hűek maradtak elvükhöz, hogy amihez csak hozzáférhetnek, magukkal vigyék. Itt figyelembe veendő, hogy a Volga mentén abban az időben még

¹ «Die tschechischen Argonauten in Sibirien». 9. oldal.

az 1916. és 17. évekből a harcolók részére óriási készletek voltak felhalmozva.

«*Miután a csehek az összes meglevő vonatokat zsákmányukkal megtöltötték, megindultak Kelet felé. Utánuk, mint egy áradat zúdult a volgamenti menekülők szerencsétlen tömege. Itt is az orosz hadsereg hű maradt feladatához és mint utóvéd fedezte a csehek visszavonulását. A mezilláb, rosszul öltözött, minden meleg ruhától kifosztott orosz harcosok fölháborodottan látták az új csizmákkal és kifogástalan formaruhákkal fölszerelt cseheket tovamenni. Ez vetette el az elidegenedés csíráját, melyből később gyűlölet és viszály származott.*» Erről szól¹ ama napok egy szemtanújánakaltábornagynak, a vezérkar volt főnökének jelentése.

Ugyancsak ebből az időből egy kazánbeli szemtanú, aki később részt vett a Csendes-Oceánig tartó visszavonulásban és aki a cseheknek csodálója és egyébként is szláv barát volt, amiből titkot nem csinált, a cseh eljárásról a következő jellegzetes képet adja:²

«Ebben az időben egyetlen egyszer (a Kazán körüli ütközetben) jelentkezett a testvéri egyesülés gondolata világos, szinbolikus fényében, hogy azután a demoralizálódás kódében, amely a cseh légiókat érte, amidőn a Volga partjairól visszaözlöltek, eltűnjön. Ha segítségért fordultak hozzájuk, vezetőik a cinizmussal határos nyugalommal felelték: «Nem avatkozunk bele az orosz ügyekbe. A mi politikánk — a vasuti vonal!»

Igen, se vége se hossza nem volt a menekülők sorainak, akik a Volgától a cseheket követték: aggasztánok, asszonyok, gyerekek stb. Az a lakosság volt ez, amely néhány héttel előbb virágokkal és ajándékokkal halmozta el a cseh csapatokat. Most elmene-

¹ L. fent idézett mű 9. oldalát.

² Alexander Kotomkin «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien 1918—1920. Erinnerungen und Dokumente.» 11. oldal.

kültek megszokott helyükről segítség nélkül és a bizonytalan jövő láttára kétségbeesetten. Nem maradhattak otthon, mert a bolsevikiek a városok valamennyi lakóját lemészárolták, akik a cseheknek támogatására siettek vagy irányukban a rokonszenvnek bármi jelét is mutatták.

Félelem és megdöbbenés kergette a kis városok és helységek menekülő százezreit, akiket a csehek harc nélkül engedtek át a cseka törvényszékeinek. Joggal fölmerült a kérdés: nem lett volna jobb, ha a csehek egyáltalában nem jönnek.

Mindenesetre az oroszok részére jobb lett volna, ha a bolsevikiek elleni mozgalmukat alaposabban és több nyugalommal hagyták volna kiérlelni. A nyugati hatalmak gyors cselekvést akartak, hogy a bolsevikiekre hátulról minél előbb nyomást gyakorolhassanak, hogy a németek ne vonulhassanak föl teljes erejükkel a nyugati fronton. Itt váltak el az oroszok és a nyugati hatalmak kívánságai. *Az egész előretörés korai volt, megakasztotta a nemzeti szervezetek titkos előkészületeit és megghiúsította az összejözést.* A városok és állomások kerítésein és falain még rikítottak a csehek tarka felhívásai, melyeket az orosz lakóssághoz intéztek. E felhívások mind így kezdődtek: «Orosz testvéreink!... Meggyötört orosz fivéreink és nővéreink!... A cseh bizottság Titeket, a Volga és Ural lakóit ellenségeitek, a bolsevikiek elleni harcra szólít fel!...» Változatos hangon ígérték a győzedelmes befejezésig való küzdelmet, utolsó csepp vérükig... És mindezek helyett: az állások harc nélküli feladása, az engedelmesség megtagadása, az orosz tisztok és önkéntes csapatok elárulása és az egészséges, jóltáplált cseh légionáriusok gyáva menekülése. Nem cseh vér folyt, de patakokban ömlött az orosz vér a cseka pincéiben. Számtalan asszonyt meggyaláztak és halálra gyötörték. Átkot, szörnyű átkot szórt a Volga népe a csehek után...

Magának a cseh hadseregnek a hangulata is a zérópontra süllyedt. Lopás és zászlóelhagyás elfogadott dolgok voltak, amihez a vezetők és a nemzeti tanács jártak elől jó példával. Kalandorok, sötét lovagok voltak ezek, ama napokban a legszélsőbb balszárnny követői. Hogy katonáik előtt népszerűekké legyenek, semmiféle demagógiától vissza nem riadtak. Az ő hibájuk, hogy ártatlan orosz vér és könny patakokban hullt. *Pavlu, Girsza, Patejdel, Medek, Blagosch* voltak a cseh komitő akkori vezetői, míg az egésznek lelke a kiválasztott forradalmi hős: *Masaryk Tamás*.¹

* * *

Fáradtságos út, örökös életveszedelmek közepette sikerült nekem és feleségemnek Asztrahánt titokban elhagynunk és a fehér hadsereget elérni. A Volgán csolnakon, majd lóháton egy kirkíz vezető kíséretében, a káspi steppéken keresztül, Uralszkon, Buszulukon és Szamarán át több mint 500 kilométert tettünk, míg szeptember második felében Ufába érkeztünk.

A Volga mellett találkoztam először cseh legionáriusokkal. Nem képzeltem, hogy egy gyáva hordát látok magamelőtt, melynek tulajdonságai közé zászlóelhagyás, árulás és tolvajlás tartoztak. A bolsevik bírtónfalak mögött hosszas és kínos tartózkodásom alatt hozzászoktam ahhoz, hogy a többi oroszokhoz hasonlóan a csehekről csak jót gondoljak és hősiességükről épűgy meg voltam győződve, mint arról a szándékukról, hogy az orosz rémuralom elleni küzdelemben segítségünkre lesznek. Mindenesetre arra emlékszem, hogy már akkor is bizonytalan tekintetűk, erős beképzeltségűk, valamint a katonai nevelés hiánya tűntek fel. Valahogy úgy

¹ T. S. Masaryk «Die Weltrevolution». 192. oldal.

látszott, mint valami katonai egyenruhába bujtatott lakáj-csapat vonulna előtte . . .

De az a hír, hogy a csehek nem akartak tovább harcolni, mindezek ellenére kínosan meglepett. «Mi az? Katonák nem akarnak többet engedelmeskedni? Nincsen többé engedelmesség? Hát nincsen haditörvénytörés? «Isten őrizzen,» volt a felelet, ily erős eszközökhöz ennél a rendszernél nem lehet fordulni. De különben is a csehek a szövetségesek különleges védelme alatt állnak!»

* * *

Miként már említettük, dr. Pávló a cseh nemzeti tanács nevében egy szociálforradalmi kormányzatot erőszakolt az oroszokra. Az oroszok elég engedékenyek voltak és elfogadták. Majd jött a csehek menekülés-szerű, harc nélküli visszavonulása a Volgavidékről. Maga az ideiglenes direktórium is szükségesnek látta, hogy a csehek kötelelességérzetére hivatkozzék. Amidőn ez semmit sem segített, megkísérelte a hűtlen barátokra Anglia és Franciaország útján nyomást gyakorolni. De ezzel rosszul jártak, mert a tör azonnal ellenük fordult. A csehek kivédték az ütést, amennyiben azonnal a szélső szociálista táborba mentek át, melynek vezetője akkor a nagyon is sötét uriember *Csernov* volt. Csernov tehát minden eszközzel igyekezett a szibériai lakosságot a direktórium ellen felizgatni és azzal vádolta, hogy ellenforradalmi, t. i. monarchista érzelmű. De a direktórium továbbra is alázatosnak mutatkozott a csehek irányában és odáig ment, hogy a főparancsnokságot az Uralfronton a cseh Jan *Syrový* tábornoknak adta át,¹ bár ott már csak oroszok harcoltak. Így teljes naivitással még mindig a cseh segítségbe kapaszkodtak.

¹ Csecsek, aki azelőtt a Volgafront parancsnoka volt, a Volgától való visszavonulás után a cseh gyaloghadosztály parancsnokságához tért vissza.

Amikor a direktórium ennyire megalázkodott, a cseh Syrový nem átalotta, hogy ugyanattól a direktóriumtól a hadsereg feletti rendelkezési jogot elvegye. Kijelentette, hogy hadserege nem harcol, hanem a francia *Janin* tábornok megérkezését megvárja és azután annak kívánságaihoz igazodik.

Október végén érkezett Omszkba *Knox* tábornok, az angol megbízott. Megszüntem bárminemű reményeket is a direktórium magatartásához fűzni. Ily módon a hazán segíteni nem lehetett! Elhatároztam, hogy Vladivosztokba megyek, ahol valóban nemzeti érzelmű emberekből egy új hadsereget létesítek, amelynek segítségével mindenekelőtt az elvadult cseh hordákat fegyverezem le. Elutazásom előtt lejártam valamennyi bolsevikellenes harc vonalat, többnyire *Knox* tábornok kíséretében. Ő ismételten őszinte felháborodását fejezte ki a csehek magatartása fölött. Akkoriban külsőleg is igazi csúrhévé süllyedtek. Mindenütt láthatók voltak, amint mindennemű disztinkció nélkül kóboroltak rendetlen, kigombolt egyenruhával, fésületlenül, feldúlt arcal, nyakig lehúzott sapkával, zsebrevágott kezekkel. Kisebb csoportokban állottak, mert egyenként nem merészkedtek ki a vagonokból. Szemtelenül bámultak és politizáltak.

* * *

Itt közöljük egy orosznak a leírását, aki akkor a csehekhez nagyon közel állt:¹

«Igy elhagyta a cseh hadsereg a frontot és egy hosszú kígyóhoz hasonlóan, mint akkor maguk nevezték, megindultak Szibérián keresztül, mindama helyi-

¹ A. Kotomkin «Über die tschechoslovakischen Legionäre in Sibirien 1918–1920». Erinnerungen und Dokumente. 36., 37. oldal.

ségeket kiürítvén, amelyeket egykor oly nagy diadallal foglaltak el!

A legionáriusok most megkezdték a szibériai vasútvonalak különböző állomásain tartozkodó vasúti kocsikban a meddő életet.

A szibériai vasúti állomásokon egész 1919-ben egy rendkívül jellegzetes képet lehetett megfigyelni: mindenütt a holt vágányokon és a rendező pályaudvarokon fölös vagonok e felírással voltak láthatók: «negyven ember — nyolc ló». A fűthető marhaszállító kocsik kályhákkal és ablakokkal kiválóan fel voltak szerelve és a külső falak festményekkel és *nyárfaháncsból* készült rajzokkal díszítve. A lakókocsik között az árukkal gazdagon megrakott szerelvények sorai álltak, gondosan kátrányozott ponyvával áthúzva. De nemcsak a vonatokon, hanem a városokban, kaszárnnyákban, katonai állomásokon és telepeken is biztosan bennültek a csehek. Trénjeik a fő közlekedési vonalon keresztül végighúzódtak Uraltól Vladivosztokig. Meg kell itt említeni, hogy abban az időben a cseh hadtest egészen valószínűtlen nagyra dagadt, több mint ötvenezer emberből állt.»

Cseljabinszkban, Knox tábornok szalónkocsijában találkoztam Syrowy úrral. Alacsonytermetű, nehézkes, ápolatlan ember volt, nem sokkal 30 év fölött. Közönséges, vaskos arcában egy szem pislogott, a másikat fekete kötés takarta, mely körülménynél fogva a csehek szemében ő Huszita vezérük, Jan Zizka képében jelent meg. Viselkedése több volt az erőltetett nyugodtságnál, úgyhogy könnyen észrevehető volt, mennyire igyekezett bizonytalanságát és a jó gyermekszoba hiányát leplezni. Szemmelláthatólag kényelmetlenül érezte magát a szokatlan környezetben. Ma is fáj a lelkem és szégyent érzek magamban, ha emlékezetembe idézem azt a képet, amidőn e párvenő mögött méltóságteljes tartásban az öreg orosz tábor-

nok *Dieterichs*¹ cseh uniformisban megjelent. Dieterichs a vezérkarnak egy egészen kiváló munkatársa volt, de egy javíthatatlan szlávimádó. Mindazt, amit Syrowytól követeltek, Dieterichs szolgáltatta és így tudása által tanulatlan főnökének bizonyos jelentőséget kölcsönzött. Tekintélye folytán sok baj nem történt meg.

Knox tábornok igyekezett a cseheket rávenni arra, hogy a hadsereget hatalmába kerítse és a harcban ismét részt vegyen. Hiába való volt minden! A csehek állig felfegyverkezve a harcvonalak mögött álltak és egyszersmindenkorra kijelentették, hogy harcról többet tudni sem akarnak. A kiürített állásokat a fehér hadsereg új alakulatai foglalták el, amelyeknek sikerült a bolsevikiek valamennyi támadását végül visszaverni.

Az ötvenezer cseh között csak egy férfi akadt, aki honfitársai viselkedése fölött érzett szégyenét elviselni nem tudta és ez *Schwee* ezredes volt, aki a kazáni akciót vezette. Ezredének embereit ő fegyelmezte legtovább, de végül neki is megtagadták az engedelmességet. Még egyszer összehívta katonáit, bátorító beszédet intézett hozzájuk és arra kérte őket, hogy térjenek észhez és ne hozzanak szégyent nemzetükre. De mindez mit sem használt, a katonák elhagyták a harcvonalat. Erre az ezredes visszavonult vasúti fülkéjébe és agyonlőtte magát.

Midőn Cseljabinszkban voltam, temették éppen e derék harcost. Szomorú, borongós őszi nap volt s az

¹ M. Dieterichs orosz altábornagy 1916-ban Szalonikiban az orosz dandár parancsnoka volt és később Mogilevben Duhozin tábornok legközelebbi munkatársa. Ennek meggyilkolása után Dieterichs Kiebben jelentkezett a cseheknél. Masaryk ki-nevezte őt vezérkari főnöknek. Bár Dieterichs német származású, kimondottan pánszláv érzelmű és az antant hű kiszolgálója volt.

égből az eső szitált. A halott Schwez sírjánál cseh politikusok nagyképű beszédekert mondtak és krokodil könnyeket ejtettek.

Nem tudták, hogy Schwez ezredessel rövid dicsőségüket is temették és hogy tulajdonképpen ők maguk voltak gyilkosai.

A direktóriumnak és a szövetségesek megbízottainak fáradozásai mit sem használtak. A csehekert nem lehetett jobb belátásra bírni. Már októberben a legutolsó emberig a harcvonal mögé húzódtak. Ez többszörösen bebizonyított tény. Nem való tehát, amit a cseh külügyminiszter állít: ¹

«Koltcsak összeomlása 1918 november 18-án megbontotta Oroszországot. Minthogy a belpolitikai eseményekert felelősséget vállalni nem kívántak, lassan elhagyták a Volgafrontot és céljaik miatt csak a vasútvonalat tartották kezükben. December végén végbe ment a cseheknek a Volgavidékről való végleges visszavonulása.»

.. altábornagy így ír erről az időről: ² «A harcolók mögött a csehek nagy kényelembe helyezkedtek és hadizsákmányként annyi vonatot foglaltak le, hogy a hadianyagnak a harctérre való szállítása megakadt. Cseljabinszkben és Jekaterinburgban sok cseh ezred állt. Az emberek frissek, kipihentek és jól tápláltak voltak. Akkoriban határozta el a cseh nemzeti tanács, miként történjék a legalkalmasabban Szibéria kiürítése a cseh csapatok által. Ezt különösen hangsúlyozni kell, mert később bátorságuk volt ahhoz, hogy világgá kürtöljék, hogy azért vonakodtak tovább harcolni, mert Koltcsak tengernagyhoz alkalmazkodni ellenszenves volt nekik.»

A front mögött a rabolt javakat kétszeres éber-

¹ E. Benesch «Der Aufstand der Nationen». 552. oldal.

² «Die tschechischen Argonauten in Sibirien». 11. old.

séggel őrizték. De szolgáljon arról egy jegyzék, amit kivinni szándékoztak : ¹ «A csehek zsákmánya nemcsak tömegük, de változatosságuk miatt is feltűnő volt. Mi mindenből nem állt : Egyenruházati cikkek beláthatatlan tömegben, fegyverek, lőszer, szövetek, élelmiszerek, cipőfélék, ércek, nyersanyagok, értékes gépek és gépalkatrészek, tenyészállatok stb. Egyedül orvosi szereket mintegy 3 millió aranyrubel értékben raboltak, kaucsuk- és gummiárukat 40 millió értékben és a tjumensi bányákból felbecsülhetetlen mennyiségű rezet. Nem restelték a permi egyetem könyvtárát és laboratóriumát is lefoglalni. A rablás teljes mérete sohasem lesz megállapítható. Alacsonyan számítva több százmillió aranyrubelre tehető Oroszországra kirótt hadisarcról van szó, mely többszörösen túlhaladta a németek által 1871-ben a franciáktól követelt hadikárpótlást. A zsákmány egy részét a csehek a helyszínen magas áron adták el, másik részét pedig hazaszállítás céljából vonatokra rakták.

A csehek nagyszámú mozdonyon kívül mintegy húszezer vagónt kerítettek birtokukba, úgyhogy két csehre egy vagón jutott. A hadsereg szállítására ily vagónmennyiségre nem volt szükség. Mindez a zsákmány szállítására szolgált.

Mi orosz tisztok világosan láttuk már akkor, hogy az egyetlen megoldás lett volna, ha ezekkel a demoralizált légiókkal rövid úton végzünk. De két ok akadályozott ebben. Elsősorban csapataink még túlságosan gyengék voltak ahhoz, hogy egy időben külső és belső ellenséggel harcoljanak ; másrészt a direktórium akkor annyira balfelé orientálódott, hogy elnökét, Ávkszentjevet azzal gyanúsították, hogy a félbolsevik Csernovval egyetértésben dolgozik. Ez a szégyenletes direktórium félt a csehektől és mindig kész volt arra,

¹ «Djels Rottine». Tokio. 1920. 12. oldal.

váljék lehetővé. *Sorsunkat és Oroszország jövőjét A. W. Koltcsak tengernagy kezeibe raktuk le.*¹

Koltcsak mindenekelőtt hazafi volt, a mellett tehetséges, okos és tanult, sokat utazott, kiváló hadvezér. Személyisége mindazok előtt, akik őt ismerték, ma is rendkívül jellegzetes. Az igazságért sorompóba állni — életszükségletnek tartotta. Becsülte a német nép szorgalmát, rendszeretét és szervezőképességét, tehát Németországal szemben előítéletekkel nem viseltetett, ami elég volt ahhoz, hogy a franciák őt és közelebbi munkatársait németbarátoknak tüntessék fel. Nem utolsó sorban ezért volt a csehek szemében is szálla. *Ha hadseregével együtt nem esik a cseh árulás áldozatául, Oroszország történelme bizonyára más fordulatot vett volna.*

Koltcsak tengernagy látta, hogy a csehek nem sokáig maradhatnak Szibériában, de nem rendelkezett a szükséges erővel, hogy az országból eltávolítsa őket. Mindehhez járult, hogy Koltcsak hihetetlen jó ember volt. De úgylátszik, akaraterejét a forradalom némileg meggyengítette. Tudott heves lenni, de könnyen engedett. Amidőn őt teljes bizalommal vezérre választották, e tisztséget a haza iránti áldozatkészségtől és kötelességérzettől vezéreltetve mint egy nehéz, nyomasztó feladatot vállalta.

¹ Koltcsak Sándor tengernagy 1873-ban Péterváron született és 1894-ben lett tengerésztiszt. Részt vett 1900–1904-ben és 1908–1910-ben két tudományos expedícióban a Sark-tengeren. Tudományos kutatásaiért a nagy aranyérmét kapta. A forradalom a feketetengeri flotta főparancsnoki tisztségénél találta. Koltcsak tengernagy a matrózok előtt nagy tiszteletnek örvendett, ami lehetővé tette, hogy a flotta széttörlését meglassítsa. Amidőn végül is a matrózok valamennyi tiszt lefegyverzését követelték, Koltcsak arany kardját a tengerbe dobta és Pétervárra utazott. Nemsokkal azután az ideiglenes kormány egy megbizatással az Egyesült-Államokba küldte. 1918-ban tér innen a Távol Keletre vissza és nemsokára már az egész orosz szabadságmozgalom élén áll.

Koltcsak beiktatása a kormányzói székbe 1918 november 18-ának éjjelén történt Omszkban és sehol ellenállással nem találkozott. A direktórium tagjait elfogták majd Oroszországból kiutasították. Senki e lépést Szibériában nem helytelenítette. Egyedül és kizárólag a csehek szerveztek egy felkelést az új kormány ellen, de annak keresztülvitelére bátorságuk már nem volt. Hangosan elégedetlenkedtek, népgyűlésekre jöttek össze és különféle kiáltványokat intéztek Szibéria lakosságához. Amidőn egy tisztet küldtek Omszkból hozzájuk, hogy a vezetőket elfogják, elrejtették és átsegítették őket a bolsevikiekhez.

Ebben az időben jött *Gajda*, akkor cseh hadosztályparancsnok, hivatalosan Koltcsak tengernagyhoz és biztosította őt rokonszenvéről, hűségéről és megbízhatóságáról. Ismerte az új hangulatot az orosz tisztek és legénység között, a diktatúrához való viszonyukat és jónak látta új kártyákkal játszani és ugyanakkor személyét Syrovyyal szemben előtérbe állítani. Gajda és Syrovyy nem voltak jó viszonyban. A nyílt szívű Koltcsak tengernagy Gajda őszinteségéről meg volt győződve és minden alkalommal a becsvágyó csehet kitüntette kegyével, sőt az orosz tábornoki ranggal is. 1919-ben feljegyeztem azt a benyomást, amelyet ez az ember, akinek Oroszország részére oly végzetes szerep volt szánva, reám gyakorolt: «Fiatal, keskeny, álarcszerű arc, színtelen kemény szemekkel, melyek rablásra hajló, határozott akaratot árultak el. Két mély, nagy, dacos árnyék a száj körül. Orosz tábornoki egyenruha, válldisztinkció nélkül, amelyet a cseh politikusok kedvéért leszedett magáról. Beszédmodora halk, kimért, majdnem gyengéd volt, de dacos hangsúlyozással és kellemtelen cseh kiejtéssel. Röviden és szaggatottan beszélt, a hős hadvezért utánozva. 1918 októberében találkoztam vele egy kis katonai körben, Jekaterinburgban, ahol a következő felfogást képviselte: «Az orosz népnek

első hadügyminisztere, jöttek Vlavivosztokba. Stefanik a kivételek közé tartozott, amennyiben olyan volt, mint Schwez ezredes. Benes könyvében őt idealistának nevezi. Amidőn Stefanik látta, hogyan viselkednek a csehek, haragra gerjedt. Feladatának tekintette, hogy a cseh nemzeti tanácsot azonnal feloszlatja, a cseh hadsereget fegyelemre kényszeríti és tényleg Janin tábornok főparancsnoksága alá helyezi. Ekkor azonban minden oldalon ellenállással találkozott. A cseh tisztek épűgy, mint a politikusok, mindenekelőtt azonban a cseh katonai szellem ellene fordultak. Dolgavégezetlenül kellett Stefaniknak Prágába visszatérnie.

Elutazása előtt nem csinált titkot előttűnk, hogy a szégyen és becstelenség miatt, amit a legionáriusok az új csehszlovák történelemnek már első oldalaira vittek, mélyen el van keseredve.

Janin Szibériában maradt, de a csehek csak névleg tartoztak alája. Janin megbízhatatlan és akarategyenge volt. Homályos utasításai voltak és kezdettől fogva kétős játékot játszott. Külsőleg Koltcsak tengernagynak hódolt és őt rokonszenvről és alázatáról, az orosz hadsereget pedig együttérzéséről, jóakarataról és segítőkészségéről biztosította. Hátűnk mögűtt azonban a csehek kilengéseit helyeselte és volt rá okűnk azt hinni, hogy akárhányszor biztatta is őket.

Janin megérkezésével a legionáriusok úgynevezett Anabasisa befejezést nyert. Mindig erősebben követelték a szövetségeseektől, hogy hazájűkba visszaszállítsák őket. A központi hatalmakkal való háborű úgyanis befejeződűtt és új államűk, Csehszlovákia Versaillesben megszületett.

Koltcsak tengernagy és tisztjei annál inkább támo-

Amidűn Stefanik mint Csehszlovákia hadűgyminisztere repűlűgűpen hazaérkezett és már a cseh terület felett volt, máig kiderítetlen módon repűlűgűpe cseh golyózápűr folytán lezuhant és Stefanik szűrnyet halt.

gatták a csehek kívánságát, mert ennek az ötvenezer főnyi felfegyverzett, de lezüllött, amellelt Oroszországgal szemben ellenséges érzelmű hadseregnek jelenléte állandó veszedelem volt és távozásuk csak megváltást jelentett volna. De a szövetségesek nem tartották célszerűnek a csehek kívánságát teljesíteni s így továbbra is Szibériában maradtak.

A cseh árulást előkészítik.

A steppék sok ezer kilométerre menő végeláthatatlan területe minden trágyázás nélkül évről-évre halhatatlan mennyiségű termést hoz. Északra végtelen nagy, sötét, szűzi erdők, amelyek egyikét-másikát még emberláb nem érintette. Maga a terület sokszorosan nagyobb egész Nyugateurópánál. A steppéktől délre érdekes változatossággal hatalmas hegyláncolatok, amelyeknek magaslatain és szakadékain át emberi hang ritkán hallatszott. E hóval borított hegyóriások titokzatos öléből hatalmas folyamok erednek, amelyek széles medrükben lassan viszik észak irányában kimeríthetetlen vízrengeteget.

Tajgának hívják ezeket a csodálatos erdőket. Európa számára szinte elképzelhetetlen mennyiségekben rejteneznek magukban vadat és drága prémállatokat. A folyók halakban gazdagok és homokos mélyükben arany csillog. Ha az eddig még érintetlen hegyeket megnyitnák, az ásványok, drágakövek, olajak és szén hallatlan gazdagságára bukkannának. Értékekben minden tekintetben rendkívül gazdag és áldott ez az ország, amelyet *Szibériának* hívnak . . .

A szibériai tél nagyon sokáig tart, november elejétől március végéig és nagyon szigorú. Öt hónapon át alszik Szibéria a vastag hótakaró alatt és karácsony táján több mint 30 fokra szalad zéró alá a hőmérő. De milyen tiszta és ózondús a levegő! Milyen saját-

ságos, színes világítás! És micsoda vadászatok! Nyáron Szibériában is épp olyan a meleg, mint Déleurópában és a legszebb búza is megéri.

Szibéria falvai körülbelül 30 kilométer távolságra vannak egymástól. A lakosság nagyon egészséges, üde és kitartó. Az emberek könnyedén összehúzott szemöldökeik alól nagy acélszürke szemeikkel nyíltan tekintenek egymásra. Akaraterejükben és becsületességükben mindenki megbízhatik. A családi élet egy pátriárchális rendszer befolyása alatt áll. Az erkölcsök és szokások többnyire tiszták és kezdetlegesek, mint maga a természet. A nagy vendégszeretet és egymás segítése annyira tulajdonai a szibériainak, hogy a forradalom sem tudta megszüntetni és a családi hagyományokat megglazítani. Kunyhóikban és házaikban évszázados mennyezeteik alatt ősrégi ikonok csüngnek. Azután a négy utolsó cár arcképei. Miként az emberek, egyszerű a napi munkájuk is: nyáron mezei munkák és halászat, télen pedig a Tajgában vadászattal vannak elfoglalva Szibéria férfiai. Ilyen a mi Szibériánk! Helyet és életlehetőséget még százszor annyi ember találhatna ott, mint amennyien eddig megtelepedtek.

Ebben az országban játszódtott le Oroszország tragédiája . . . A legionáriusok! . . .

1918 ősztől a csehek mindinkább az ország belsőjébe húzódtak, hogy minden veszélytől távol, a fegyvertelen lakosság között kényelmesen telepedjenek le és teljes nyugalommal várják átszállításukat a Tengeren.

1918/19 egész tele a csehek örökös vándorlásaival és Janinnek a csehekkel való állandó tárgyalásaival telt el, akik mindenáron Szibéria leggazdagabb városaiban kívántak tartózkodni. Mindenütt láthatók voltak, amint fennhéjázóan és lomhán az utcákon csatangoltak. De sosem üres kézzel! Mindig cipeltek valamit magukkal batyuban vagy papírcsomagokban. A városban jól, sőt mondhani hetykén öltözködtek és a lakk-

csizmákról, meg a keztyükről meg nem feledkeztek. Amíg így napjaik semmítevésben teltek és ők maguk valóban bővelkedtek, hadseregünk kötelességét teljesítette és ugyanakkor állandóan a legnagyobb nélkülözéseknek volt kitéve.

A csehek tekintélyes százalékát különben csunya nemi betegségek támadták meg. Ezek az undorító betegek valósággal elárasztották valamennyi városi kórházat. Volt egy rendkívül kellemetlen találkozásom a csehekkel, mégpedig a Vladivostok előtti «Ruszkj Osztrov» szigeten. Egy katonai iskola élén álltam, amelynek mintegy 1500 tiszti és legénységi növendéke volt. Négy hónapon át dolgoztunk lázasan, hogy új, kifogástalanul képzett csapatokat kapjunk. Öröm volt látni az eredményt: hogyan lesznek lezüllött emberek-ből idővel ismét katonák, akik teljes fegyelemben menteltek az utcákon. Tiszti zászlóaljам székhelyétől mintegy két kilométernyire egy nagy, még a háború előtti időkben épült kórház állt. Ez tömve volt ilyen beteg csehekkel. Gyakran jöttek át hozzánk és megvető mosollyal nézték gyakorlatainkat, sőt nem egyszer szemtelen, gúnyolódó kiáltásokat is hallattak felénk, amiért embereink alaposan helyben hagyták őket. Végül is megtiltottam e rendzavaróknak, hogy területünkre lépjenek.

Amíg a fehér hadsereg kitartott az Uralfront mellett, a csehek a hadtápban lomhálkodtak és üzérkedtek. Nemcsak a rabolt javakkal kereskedtek, de a Távol Keletről is hoztak magukkal árukat. Hogy e kereskedelemnek valódi lendületet adjanak, lelkiismeretlen módon igénybe vették a vasutat is, amely alig volt elég arra, hogy a lakosság részére a legszükségesebbeket, különösen pedig a sok volgamenti menekült szállíthassa.

Az ötvenezer cseh a szállítási eszközök mintegy egyharmada fölött a rendelkezési jogot magának saját-

tította ki, ami fejenként és havonta több mázsát szállítmányozott árut jelentett. Természetesen ezek az áruknak csak kis része szolgált a legionáriusok ellátására. A nagyobbik résszel üzérkedtek. Ezért később a háború befejeztével, Szibéria erősen szenvedett a hiányban. De ennél nem álltak meg, hanem nagy fizetések ellenében egész vagonrakományokra adott eladási jogot, amiből ügyes üzérkedők nagy haszontettek szert.

E tényrt *Benes*, a cseh külpolitikai propagandá-
ügyes irányítója, a következőképpen ferdíti el: «Szibériai hadseregünk tudományos, pénzügyi és kulturális munkája külön elismerést érdemel. Amint gondolom ebben mutatkozik legjobban fajunk génusza. Csapatink sorából hamar akadtak erős egyéniségek, akik értettek a munka megszervezéséhez és vezetéséhez és akiket a legegyszerűbb katonák is megértettek és támogattak.¹

De kövessük a cseh «Geniusz» további tetteit. 1919 telén bírósági tárgyalásokat tartattak, mert sikerült cseh vezetőket rajtacsípni, amint orosz hadijavakkal üzérkedtek. A pereket azonban eltussolták, mert a külföldi missziók semmiről sem akartak tudni, Janin pedig egy húron pendült a csehekkel. Sajnos oroszok is akadtak, Masaryk barátai, akik nyíltan Koltcsaknak hízelegtek, de titokban a cseheknek segítettek. De a hadsereg és Szibéria lakossága még mindig nyugodtan és türelmesen várta az órát, amikor ezek a hősök az országot elhagyják.

Végül Koltcsak is elvesztette türelmét és elhatározta, hogy véget vet a cseh manipulációknak. Szándéka volt, hogy a cseheket, mielőtt a vladivosztoki kikötőben behajóznák, csomagvizsgálatnak veti alá. Úgy volt, hogy az antant képviselőinek bevonásával

¹ Edvard Benesch «Der Aufstand der Nationen».

egy vizsgálóbizottságot létesítenek. E vizsgálat eredményeit nem lehetett volna letagadni s a tolvajok leleplezése botrányos eseménnyé dagadt volna. De a csehek hamarosan megneszelték Koltcsak szándékát. Hogy e tervet megakadályozzák, vezetőik nyílt árulást határoztak el. Világos volt előttük: minél több hatalomra tesz szert a kormány, annál biztosabban és gyorsabban következik be a leszámolás napja. Tudták, hogy nincs veszteni való idejük. Így jött létre a cseh nemzeti tanács és a Szibériában visszamaradt szociálforradalmárok között egy titkos megállapodás.

Az annyira életszükségletet jelentő fogyasztási szövetkezetek igazgatása kezdettől fogva ezeknek a szociálforradalmároknak kezében volt. Láthatatlan szálakkal fonódott az összeesküvés Moszkvából. Megállapodtak abban, ami különben Masaryknak 1917—18-ban Kievben kieszelt terve volt, hogy a kormányhatalmat a szociálforradalmárok kezébe játsszák át. Az új megállapodás szerint *a cseheknek minden erejükkel azon kell lenniök, hogy Koltcsak hatalmát megtörjék és a szociálforradalmárokat hatalomhoz juttassák. Ennek fejében biztosították a cseheknek a jogot, hogy a rablott javakat magukkal vihessék.* A megállapodás természetesen titokban maradt, bár gyanítottuk, miről van szó, de akkoriban még nem voltak bizonyítékok kezeinkben. A további események azonban mindenre fényt vetettek. Hogy a csehek és az orosz szociálforradalmárokat mi hozta össze, könnyen felismerhető. Benes írja idézett könyvében: ¹

«Párizsi tartózkodásom alatt még az 1905-ös időkből való forradalmárok közé kerültem, akik valóban mély benyomást tettek rám. 1906-ban és 1907-ben megfordultam e forradalmárok társaságában, egyesületeiknek tagja voltam, látogattam szabad egyetemü-

¹ Edvard Benesch «Der Aufstand der Nationen». 2. oldal.

ket és rendszeresen összejöttem a forradalmár diákokkal, tanárokkal és újságírókkal. Megkezdtem Oroszországot s klasszikus és forradalmi irodalmát tanulmányozni. Prágába való visszatértem után továbbra is összeköttetésben maradtam az ott élő orosz forradalmárokkal.»

«A párizsi tartózkodás összehozott az 1917 márciusi forradalom követőivel is. Romboló munkájuk akkor vette kezdetét Oroszországban. A csehek és a szociálforradalmárok önös érdekekből féltek egy német-orosz megegyezéstől és barátságtól.» Benes elmondja,¹ milyen páni félelem fogta el a francia kormányköröket 1917 végén és 1918 elején, figyelemmel Németországnak egy új Oroszországgal való egyesülésére. Elmondja, mennyire föllélegzettek, amidőn az, amitől féltek, nem következett be. Masaryk megkísérelte, hogy a szövetségeseknek ezt a félelmét élessze. Könyvében² megemlékezik arról az emlékiratról, amelyet 1918 április 10-én Oroszországból visszatérve Tókióból a szövetségesekhez intézett. Ennek az okmánynak első pontjában azt tanácsolja a szövetségeseknek, hogy a bolsevisták uralmát de jure és de facto ismerjék el és támogassák. A további 12 pontban megindokolja ezt: azt ajánlja a szövetségeseknek, hogy a Németország és Ausztria-Magyarország elleni küzdelmet orosz földön folytassák, már csak azért is, mert különben a német ügynökök Oroszországban talajra tehetnek szert és nemcsak a kereskedelmi részvényeket vennék birtokukba, de mindenekelőtt az orosz sajtót is.

A szövetségesek, akik állítólag azért jöttek, hogy rajtunk segítsenek, a vasúti hálózat újjáalkotása, valamint Vladivosztokból Omszkba való szállítások rendezése céljából egy bizottságot létesítettek. Ezzel első-

¹ Edvard Benesch «Der Aufstand der Nationen». 511. oldal.

² T. G. Masaryk «Die Weltrevolution». 212. és 216. oldal.

sorban nemzetközi érdekeket szolgáltak. Az orosz közlekedési miniszter jó képet vágott ehhez a rossz játékhoz. A helyzet azáltal súlyosbodott, hogy Szibéria egy gyárral sem rendelkezett, amely mozdonyokat, vágókat vagy mégcsak alkatrészeket is előállíthatott volna. Még a cári kormány idejében nagy mennyiségű vasúti anyagot rendeltek meg Kanadában és az Egyesült-Államokban. Egyrészüket már leszállították és Vladivosztokban tárolták. Az orosz közlekedési miniszternek ebből a szállítmányból a legszükségesebbet engedélyezték, de csak azzal a feltétellel, hogy különben teljesen a vett utasításokhoz alkalmazkodik. A cseheknek meg volt a lehetőségük, hogy belátásuk szerint vágókat követelhessenek. Csak egy fegyveres ököl vehette volna el ezeket tőlük. De valamennyi katonánk a fronton volt, ahol hónapról-hónapra nehezebbek voltak a küzdelmek.

A szibériai vasút sok ezer kilométernyi utat tesz meg a végtelen steppéken és a sötét Tajgán át. Erre a vasútra voltak a bolsevikiek is a legnagyobb figyelemmel, mert a harcot is ez látta el élelmiszerekkel. A bolsevikiek rablóbandákat küldöttek ki, amelyek az erdőben elrejtőztek és legveszedelmesebb helyeken a vonatokat kisiklatták, megtámadták és kirabolták. A vasúti bizottság elhatározta, hogy az egész vonalat katonailag őrizteti. E célból a Vladivosztoktól a Bajkálig terjedő útvonalat a japánoknak, a Bajkál-tó mentén levő vonalat a 30. amerikai ezrednek és a románoknak, az Irkucktól Tomszkon át Novonikolájevszkig terjedő szakaszt három cseh hadosztálynak és Novonikolájevszkától Barnaulig a lengyeleknek adták át.¹ Utóbbiak kijelentették, hogy hosszabb időre a szolgálatot

¹ Az 5. lengyel hadosztályt, amelyet Szibériában a franciák szerveztek meg, 1920 februárban a cseh legionáriusok elárulták, a bolsevikiek lefegyverezték és drótakadályok mögé zárták.

át nem veszik, mire a szövetségesek engedetlenség esetén azzal fenyegették meg őket, hogy a tengeren való átszállításból semmi sem lesz.

A vasútvonal felügyelete sajátságos módon történt. Ha a támadások megismétlődtek és lövöldözésekhez vezettek, miközben őrségen levő katonákat öltek meg, megerősítették az őrszemet, egyik-másik rablót elfogták és felakasztották, de a bandát szaladni hagyták a nélkül, hogy üldözték volna. Ha a helybeli orosz hatóság ajánlkozott arra, hogy ezt a csőcseléket üldözi és ennek a lehetetlen állapotnak véget vet, azt felelték nekik, hogy semmi közünk hozzá. Ha a támadások ismétlődtek, ú. n. büntetőexpedíciókba kezdtek a csehek, t. i. a rend fenntartói kilovagoltak, a szomszédságban néhány orosz falut felgyújtottak, majd kijelentették, hogy a parasztok maguknál elrejtve tartották a rablókat és nem akarták őket kiadni.

Úgy volt, hogy tavasszal a cseheket a vasútvonal mentén lakóházakban helyezik el. De ők kijelentették, hogy a 20.000 vagónt, amelyeket eddig lakóhelyül használtak, nem hagyják el és külön őrszemeket állítottak fel a rabolt javak védelmére. Ez is a csehek főparancsnokának, a francia Janin altábornagynak védelme alatt történt.

* * *

1919 március közepén Koltcsak tengernagy megbízásából beutaztam Szibéria nagyobb városait, hogy az ottani helyőrségeket megvizsgáljam. Némelyeket az angol Knox tábornokkal együtt látogattam meg. Irkuckban a kerület főparancsnoka, *Artemjev* altábornagy meghívott bennünket. A társalgás alatt a cseh légiók züllöttségét és azokat a károkat ismertette, amelyeket a lakosságnak okoztak. Az öreg csatár közben olyan izgalomba került, hogy a haragtól csak úgy reszketett.

Nagybritánia képviselője, Knox tábornok, aki kiválóan tájékozva volt és maga is nem egyszer felháborodott a csehek viselkedése miatt, vállat vont és kijelentette, hogy a csehekkel szemben türelemmel kell lennie, mert hisz egyszer még hasznunkra is válhatnak. Más alkalommal Knox tábornok: arra figyelmeztettem, hogy a városokban a falakon krétával vagy színezve minduntalan ily felírások láthatók: «Üssétek le a cseheket! Mentsétek meg Oroszországot!» Ekkor valamit halkán motyogott magában Knox tábornok az orosz nép önfegyelmének hiányáról.

Mint már egyszer említettem, a csehek ellenséges érzülettel viseltettek Koltcsak tengernaggyal szemben és csak Gajda biztosította őt sürgönyileg nagyrabecsüléséről és segítőkészségéről. Ez még inkább fokozta a cseh tábornokok között amúgy is fennálló nézeteltéréseket. Gajda állása seregében bizonytalanná vált, különösen azért, mert a cseh nemzeti tanács Syrowyhoz húzott. Az egész eseményt úgy ismertette Koltcsak előtt Gajda, hogy úgy látszik, orosz barátságaért kell neki bűnhődnie. Koltcsak, aki hirtelen elhatározású volt s csak jó szívére hallgatott, az első benyomás hatása alatt egy becsületes ajánlatot tett a csehnek, az I. szibériai hadsereg parancsnoki állását ajánlotta fel neki. Mély meghajlással és hízelt szavakkal fogadta el Gajda a főparancsnoknak ezt a kegyes ajánlatát. Ilymódon az orosz hadsereg kötelékébe került, mégpedig tábornoki rangban. Az orosz tisztek úgy érezték, mintha ökölcsapás érte volna őket.

Már akkor az a hír járta Szibériában, hogy Gajda kalandor, *valamikor felcser volt*, aki csalárd módon, miután csapattétől megszökött, jutott tiszti ranghoz. Hivatalosan ezt kétségbe vonták és Koltcsak tengernagy Gajda iránti határtalan bizalmában szigorú büntetés terhe mellett tiltotta meg az ilyen mende-

mondákat. A cseheknek megvolt minden okuk, hogy erről hallgassanak.

Ma már ismeretes a tényállás. Kitűnt, hogy mindaz, amit Gajda állított, hazugság volt, sőt neve sem volt — Radola Gajda, hanem — *Geidl* Rudolf.¹ Négy gimnáziumot végzett, amiután egy drogériában mint gyakornok működött. A világháború kitörésekor Gajda az osztrák-magyar hadseregben mint egészségügyi altiszt szolgált. 1915-ben montenegrói hadifogságba került és itt kezdte magát Gajda doktornak neveztetni. A montenegróiak hittek neki és a droguistasegédből orvos lett. Mint ilyen szolgált Gajda a montenegrói hadseregben annak 1916 végén bekövetkezett összeomlásáig. Azután elhatározta, hogy kalandos életét Oroszországban folytatja. Egy olasz hajóval Odesszába került.² Gajda néven a cseh ezredbe lépett, ahol a vállalkozó kedvű, semmitől vissza nem riadó cseh hamarosan megfelelő tisztséghez jutott és tekintélyre tett szert s nemsokára egy hadosztály élén álló tábornok lett.

Koltcsak tengernagy ezt a szélhámost nemcsak orosz szolgálatba vette, sőt egy orosz hadsereg vezetését is reá bízta, hanem kitüntésekkel is elhalmozta és barátságával megajándékozta.

Tavaszi elején kezdetét vette a fehér hadsereg *előnyomulása az Ural-hegységtől a Volga felé*. Ez a támadás merész volt, de a fiatal, tüzesvérű önkénteseket nem lehetett többé visszatartani. Győzedelmes harcok sorozata következett. Március és április folyamán a fehér hadsereg *Hánshin* tábornok parancsnoksága alatt a Volgáig nyomult előre. A járhatatlan utak ellenére

¹ *Münchener Neueste Nachrichten* 1928 január 25. és 26-iki számaiban 1. „Der Hochstapler als Generalstabschef” című cikket.

² Ezt a tényállást bár nem ilyen kimerítően, már akkoriban ismertette a távol-keleti orosz sajtó.

mintegy öt-hatszáz kilométert hagyott maga után. A vörösök nagy tömegekben menekültek. Ha a cseh hadtest ama napokban csak valamiképpen is segítségünkre sietett volna, sikereink egy végleges diadal a bolsevizmust megtörték volna. A csehek azonban mozdulatlanul maradtak és ami még rosszabb volt, a szibériai nagy orosz hadsereg, amelyet Koltcsak a cseh Gajdára bízott, szintén tétlenül állott, bár másfélszeresen erősebb volt, mint a harcban álló nyugati sereg. Tényleg a szibériai hadsereg március és április folyamán egyetlen ütközetben sem vett részt. Gajda seregét Perm, Vjatka és Kotlasz irányában gyűjtötte, mert innen gyors érintkezésbe kívánt az angolokkal lépni, akik akkoriban Arhangelszkban voltak. Mérhetetlenül becsvágyó tervek voltak akkor ennek a kalandornak agyában. Gajdát szándékától nem lehetett eltéríteni és arra az elhatározásra juttatni, hogy a nyugati hadsereg segítségére siessen, miáltal ez sikerit egy végleges diadallá használhatta volna ki. Oroszország végtelen szerencsétlenségére és saját egyéni romlására Koltcsak tengernagy teljes bizalommal volt ezzel a csehvel szemben.

1919. feljegyzéseimből veszem a következőket: «Gajda e napokban Bogoszlovski tábornokkal, vezérkari főnökével Omszkba jött, egy előadásra. Úgyesen elkészített rajzok és magyarázatok szemléltették, mily jelentékeny hatalmi tényezőt jelentett mostani állapotában a szibériai hadsereg, bemutatván annak szervezeteit, csoportosításait és előrelátható kiegészítését. Gajda lázasan védelmezte szándékát, hogy Vjatka felé meneteljen és bizonyítani kívánta, hogy ennek és Kazán városának birtokbavétele lehetővé tenné számára, hogy Moszkváig nyomuljon előre.

Az előadás után Koltcsak kormányzó ebédre hívott meg. A beszélgetés minden napi kérdések körül forgott. Később, este felé a tengernagy dolgozószobájá-

ban csak ő, Gajda, vezérkari főnökével Bogoszlóvszki-val, Lebedev tábornok és én maradtunk. Ismét igyekeztünk bebizonyítani, mennyire szükséges volna, hogy valamennyi erőnket megfeszítsük, hogy a volgamelletti támadást kifejlesszük és az önkéntes hadsereggel az összeköttetést onnan helyreállítsuk. Különben a nyugati hadseregnek összeomlása is fenyegetett volna. Veszedelemesen láttuk a katasztrófát közeledni.

Első alkalommal vettem észre Gajda beszédéből bizonyos sajátságok hanghordozást, amely később többször feltűnt Jekaterinburgban. Gajda igen ügyesen kezdte a nyugati hadsereg teljesítményeit lekicsinyelni. Ugyanakkor az általános stratégiai tervet dicsérte és hadseregének tetteiről mesélt. Kazán, Vjatka bevételéről nagyszabású építkezést vázolt elénk, továbbá az Arhangelszkkal való összeköttetéssel kapcsolatosan megemlítette, mily könnyen lehetne onnan angol fegyverek, lőszer és kocsik behozatalát megszervezni. Ecsetelte a helyzetet Moszkvában, mely szinte könnyen és gyorsan bevehető volna és tudta akaratát hizelgő szavakkal keresztülvinni, egyben határtalan alázatosságról a kormányzót biztosítani. Csak egy tárgyilagosan szemlélődő, kívül álló jöhetett rá gondolkodásmódjának kevésbé őszinte jellegére és alattomoságára.

A társalgás mindinkább bizalmassá vált, az óra mult és közeledett Gajda tábornok elindulásának ideje. Búcsúzáskor Koltcsak átölelte Gajdát, megcsókolta és a következőket mondotta, amelyek bennünket mélyen érintettek: «Hallották», — fordult Lebedev tábornokhoz és felém, — «sziklaszilárdan hiszek Gajdában és abban, hogy igen sokat fog még elérni. Ha már nem lennék, a ti gondotok legyen, hogy Gajda pótoljon engemet!»

«Fájdalmas volt hallanunk és látnunk, miként borult e szavak után e ravasz, akaraterős ember a

tengernagy vállaira, hogy arcának kifejezését eltakarja. Győzedelmes mosoly játszódott keskeny ajkai körül, miközben halkan suttogott valamit a kormányzó fülébe. Nemsokára rá Gajda elutazott és a nyugati és szibériai hadsereg együttműködésének kérdése megoldatlan maradt.»

Jekaterinburg és Perm sajtója — miként majdnem mindenütt — a liberálisok és szocialisták kezeiben volt és egy ügyes akcióba fogott. Naponta zengtek dicshimnuszokat Gajdáról, dicsérték demokratikus gondolkodását, Oroszország megmentőjének nevezték, aki a megfelelő képességekkel rendelkezik. Ismét Moszkvát állították legközelebbi célul. Gajda lesz az első, aki oda bevonul!

Amint Gajda Koltcsakhöz való helyzetét teljesen biztosítottak látta, ismét érintkezésbe lépett a cseh nemzeti tanáccsal. Utóbbinak ez ellen kifogása nem volt, mert Gajda pozícióját nagyon alkalmasnak tartotta arra, hogy a maga részére is hasznot húzzon belőle. Mértéktelen dicséret, csodálat és becsvágyának fokozása által sikerült a nemzeti tanácsnak Gajda előtt ismét jó színben feltűnni. Nem tartott sokáig és ismét a «hadvezér» körül voltak honfitársai, akikre oly fontos ügyeket bízott, mint az információs szolgálat és a propaganda.

Május elején Koltcsak tengernagy Jekaterinburgba küldött, hogy a szibériai hadsereg új alakulatait felülvizsgáljam. Nemsokára rá a kormányzó is Jekaterinburgba jött, hogy személyes megjelenésével buzdítsa a fronton levőket. A vasúti állomáson valamennyi főtisztviselő és magasrangú katona megjelent. Díszőrséget, gyalogságot és egy feltűnő egyenruházatú lovasszakaszt állítottak fel. Ruházatuk nagyon hasonlított az ezredharsonások kaftánjához. A többiektől kissé távol, ünnepélyesen fel-alá sétált Gajda. Csak elvétve állt meg és váltott egyik-másik tábornokkal

néhány szót. Nyilván is jellemző volt a velem való beszélgetése.

«Milyen szakasz ez, tábornok úr!» — kérdeztem tőle, rámutatva ezekre az eredetien felszerelt lovasokra.

«Ez az én testőrségem» — felelte.

«Milyen eredeti egyenruha! Ön találta ezt ki?»

«Nem tábornok úr, ennek történelmi jelentősége van.»

«De hogyan?»

«Valamennyi kiválóságnak Oroszországban, így pl. az Ön császárijának és Nikolájevics Nikoláj nagyhercegnek tudvalevőleg szintén volt kaukázusi testőrsége. Azt hiszem, ha bevonulok Moszkvába, kell, hogy engem is ilyen testőrség kövessen!»

«Kaukázusból valók az ön kaukázusiai?»

«Nem, itt állítom össze őket. Csak a típusuk legyen hozzájuk hasonló!»

Óvatosan, lábujjhegyen járva közeledett hozzája egy parancsőrztiszt és jelentette: «Itt a vonat, tábornok *testvér*!»

E megszólítás cseh szokás volt és vallomás a szocialista barátság mellett.

Az őrség fegyverével tisztelgett és a zenekar a himnuszt játszotta. Szakaszából kiszáll Koltcsak, tartása meghajlott, arca sápadt és beesett s élesen pislogó szemei az éjszakázás jeleit mutatják. Ajkai zártak, szájszeglete lóg és a mély barázdák nehéz gondokat árulnak el. Ellép a díszőrség előtt és szokás szerint mindenkinek erősen szemébe tekint.

«Köszönöm nektek, gyermekeim!»

«Parancsára, kegyelmes Urunk!»

«Éppen most látogattam meg a hős nyugati ezredekét. Nehéz dolguk van. A kommunisták minduntalan új csapatokkal támadják meg őket. De ha Isten

is úgy akarja, legyűrjük Oroszország ellenségeit. Csak segíteni kell egymáson!»

«Szolgálatára, kegyelmes Urunk», — hangzott mennydörgésszerűen és valamennyi arc az izgalomteli örömtől kipirult.

Azután a tengernagy Gajdával és még néhány más személyiséggel a vezérkarhoz ment, ahol a vezérkar főnöke, Bogolovszki tábornok jelentést tett a hadműveleti eseményekről. A helyzet olyan volt, hogy az egyetlen lehető megoldás szinte magától kínálkozott. A nyugati hadsereg kissé visszavonult és a szibériai hadsereg frontja előrenyomult s úgyszólván oldalról gyakorolt nyomást a vörösökre. Egyetlen támadás északról — és a bolsevik ezredeknek a Volgáig kellett volna visszavonulniok.

Koltcsak ezzel az egyetlen lehetőséggel teljesen tisztában volt. Ekkor ismét megszólalt Gajda halk, kimérten makacs hangján. Ismét igyekeztek bennünket arról biztosítani, hogy azon az egy nagy terven nem szabad változtatni, hogy a nyugati hadsereg hadműveleteinek sikere kétséges s Kazán és Vjatka bevétele biztosítottnak látszik. És ismét nem történt semmi...

Majd a rohamcsapatok megtekintése következett, amelyeket Jekaterinburgban állítottak össze és amelyek Gajda tartalékát képezték. Ezekhez tartozott «Gajda tábornok halhatatlan zászlóalja» a barna vállpántokkal, amelyeken a «B. B. I. G. G.» betűk díszeltek. Az egész hadtest tagjai karjukon egy fekete-vörös szegletet viseltek, miként Kerenszki idejében.

Koltcsak tengernagy lassú, kimért lépésekkel lépte le a csapatok arcvonalát is és oly élesen tekintett a katonák szemébe, mintha mindegyikükbe külön akarta volna akarateréjét, hazája iránti forró szeretetét és a vágyat, hogy azt felszabadítsa, átvinni. A szemlét díszlépés követte. Az emberek külseje jó volt, ruhá-

zatuk is kielégítő, csak kiképzésüket még nem fejezték be egészen, de a régi csapatokkal együtt jól fel lehetett őket használni.

A Gajda által adott ebéd után a csapatszemplétől és hadműveleti megbeszélésektől fáradtan utazott el Koltcsak. A szibériai hadsereg kérdésében elhatározták, hogy a Vjatka-Kotlaszk elleni eddigi támadási irányát megtartja. E napon említette nekem Gajda, hogy Glaszov városát a fent említett vonalon bármely órában elfoglalhatja, mert valamennyi ponton csapatainak több mint a fele tartózkodott.

«Hát akkor miért nem foglalja el?»

«Még nincs itt az ideje. Ha helyesnek tartom, kiadom rá a parancsot.»

Kötelességemnek tartottam mint orosz tábornok, hogy ezt a beszélgetést Koltcsak tengernaggyal közöljem és őt ismételten arra kérjem, hogy a ravasz csehet végre arra bírja, hogy nagy haderőinek erélyes előtörésével a nyugati hadsereg segítségére siessen. A főparancsnok meghallgatott és mélyen lehajolva fejét rázta. Amint felpillantott, kiolthatatlan fájdalmat vettem észre szemeiben. Majd halkán hozzátette: «Tudja ön, hogy az angol király Knox tábornok útján egy nagy kitüntetést küldött Gajdának? ...»

És fáradtan legyintett kezével.



Hánshin tábornok hadserege, melyet Gajda nem támogatott, a két hónapig állandóan tartó harcokban kifáradva, a bolsevikiek nyomásának engedett. Ezekben a nehéz napokban azt a parancsot kaptam a kormányzótól, hogy a vezérkari főnöki tisztet *Hánshin* mellett vegyem át, 1919 június elején pedig *Hánshin* tábornok helyébe a nyugati hadsereg főparancsnokává neveztettem ki. Gajda végre parancsot adott csapa-

tainak, hogy Glasov városát elfoglalják. Bevétele valóban minden különösebb veszteség nélkül ment végbe, hatása pedig igen nagy volt, de a visszahatás sem késett sokáig.

A bolsevikiek teljes erővel a nyugati hadseregre vetették magukat, a Volga elleni előretörését megsemmisítették, majd Gajda szibériai hadseregét is megtámadták. A szibériai hadsereg egyes alakulatai felázadtak és nagyobb csoportokban mentek át a bolsevikiekhez. Ily eseményeket, amint ez különben szokásos, mindig a tisztek meggyilkolása vezette be.

Gajda ezeket a nehézségeket a maga módja szerint mindjárt saját hasznára fordította. A kormányzó megkerülésével az omszki minisztertanácshoz levelet intézett, amelyben közölte, hogy a balsikerek oka nem az ő hibája, hanem a legfelsőbb hadvezetőség alkalmatlansága. Esküdözött, hogy minden elvész, ha valamennyi csapat fölötti legfőbb parancsnokságot nem neki adják át. Különösen erősen kelt ki Lebedjev tábornok ellen. Levelének hangja fenyegető volt és elárulta, hogy amennyiben kívánságát nem teljesítik, csapataival az állásokat végleg kiüríti.

Nagy izgalom támadt erre. Koltcsak tengernagynak személyesen kellett Gajdához menni Jekaterinburgba, ahonnan együtt tértek vissza Omszkba. Itt egy örökös tárgyalás indult meg, mialatt Gajda szibériai hadserege mindinkább visszahúzódott. Ugy látszott, mintha a kormányzó Gajdát ez alkalommal tényleg eltávolítani kívánja, miután képmutató játékát átlátta. De nem volt meg a bátorsága az elhatározó lépéshez és ismét engedményeket tett. Gajda a nyugati hadsereg feletti főparancsnoklási jogot is megkapta, de csak a katonai hadműveletek tekintetében.

A legközelebbi napok eseményei azonban arra kényszerítették, hogy a parancsnokságot már két nap mulva letegye. »Gajda tábornok halhatatlan

zászlóaljait a bolsevikiekhez pártoltak át. Hasonló események a szibériai hadsereg valamennyi frontszakaszán úgyszólván naponta ismétlődtek. A kilátásba helyezett föltartóztatatlan előnyomulás helyett a bal-sikerek egész sora következett be, ami a hadsereg és a lakosság hangulatára rendkívül nyomasztóan hatott. A bolsevikiek tevékeny propagandája az alig megnyugodott kedélyeket ismét lázba hozta. Az álhírek annál rosszabbul hatottak rám, mert a szomszédos nyugati hadseregnél, amely az én parancsnokságom alatt állott, a régi jó szellem ismét visszatért és a nemzeti öntudat a bolsevik szellem felett győzedelmeskedett. A nyugati hadseregtől egyetlen ember sem ment át az ellenséghez.

A röviddel ezelőtt még erős és hatalmas nagy szibériai hadsereg felőrlődött és szemeink előtt tűnt el. Pusztulása annál gyorsabban következett be, mint-hogy még kísérlet sem történt, hogy legalább kisebb ellentámadásokkal a vörösök előrenyomulását megállítsák. Minden ütközet nélkül valamennyi gyárával együtt feladták Permet, miközben óriási lőszerkészletek és az egész folyami flottila veszték el. Mindez csak azért volt lehetséges, mert a hadsereg ennek a tábori felcsernek vezetése alatt állott.

Végre elhatározta a kormányzó, hogy Gajdát eltávolítja és helyébe egy másik vezetőt állít. Gajda fenyegetésekkel igyekezett ellenállni, mire Koltcsak lefokoztatta és a hadseregtől eltávolította. Külön vonatában értékes tárgyait magával vive, honfitársai kíséretében a cseh nemzeti tanács és a francia Janin védelme alatt ez a szélhámos Geidl Vladivosztokba ment, ahol télig maradt...



Minden balszerencse ellenére sikerült nekünk azokban a napokban újabb erőket gyűjteni és egy újabb támadást előkészíteni. Szibéria, a javak e kimeríthetetlen forrása, a jövő országa megajándékozott bennünket földjének kincseivel és új' erőkhöz juttatott. Az orosz kitartás pedig keresztülsegített minden nehézségen. A Szibéria belsejébe vezető visszavonulásunk alatt a szükséges reformokat keresztülvittük és csapatainkat rendeztük, amire a harc folytatása céljából szükség volt.

1919 ősze különösen meleg volt és csak később állt be a fagy. Pompás napok voltak ezek, csodaszép reggeli órák és az aranyló naplementék... Még az éjszakák is melegek voltak és csak a halk, hűvös szellő árulta el, hogy közeledik a tél... Szibéria beláthatatlan földjei a láthatár kékében tűntek el és a hullámozó vetéseket arany sugarak világították... Egész Szibériában feltűnően jól ütött ki a termés, számunkra pedig a szép ősz az Égnek különös ajándéka volt...

Hadseregünk új előnyomulásba kezdett és váratlanul megtámadta a bolsevikieket. Egész szeptemberben és október egy részében eredménnyel támadtuk a vörösöket és nagy veszteségeket okoztunk nekik. A hadsereg, amely a főirányban aktív volt, t. i. a vasutvonal mentében, az én parancsnoklásom alatt állt. Három hadtestem mintegy kétszáz kilométeren át üldözte a visszavonuló bolsevikieket. A siker itt volt, bár nekünk is rengeteg is áldozatba került. Hadseregemnek pihenésre volt szüksége. Miután a vörösöket a Tobol mögé visszaszorítottuk, meg kellett állnunk, hogy magunkhoz térjünk és élelmiszerekkel elláthassuk magunkat, amire a közeledő télre való tekintettel különösképpen szükségünk volt.

Táboromhoz hírek érkeztek a bolseviki hadsereg állapotáról. Az egyik vörös hadsereg pl. egy katonai

gyakorlat alkalmánál saját lovasait kozákjainknak nézte, akik elől vörös iramban szöktek meg. Foglyokul ejtett vörös gárdiák azt állították, hogy az egész vörös hadsereg eltorlaszolta, hogy ha a fehérek előnyomulása meg nem szűnne és Cseljabinszk elesne, otthagynák a zászlót, előbb azonban meggyilkolnák a népbiztosokat. Ekkor hát megint adódott egy válságos pillanat, mely a történelmi események új fordulatát jelenthette volna. Ha a csehek akkoriban csak egy hadosztállyal segítségünkre lettek volna, az 50.000 emberükből csak 10.000-rel, úgy a vörösek eltűntek volna a föld színéről, az orosz nép pedig megszabadult volna a véres diktatúrától. De a csehek, kezükben fegyvereikkel, megakadt kocsijaik előtt ültek és nem mozdultak. . .

A bolsevikiek keresztüllátták e pillanat veszedelmét és felszabadították a többi frontokat, hogy október közepén megsokszorozott erővel újból megtámadhassanak bennünket. Hadseregem, mely semminemű kiegészítést nem kapott, szemeim előtt zsugorodott össze. Végre, négy nap nehéz küzdelem után, sikerült a vörösöknek a Tobol folyón átkelniök s messzire nyúló harcvonallunk balszárnyát betörni. Leirhatatlanul kínos volt látni, hogy kiváló hadseregem maradványai, melyek még röviddel azelőtt győzelmesen törtek előre a Tobolig, újból Kelet felé húzódní kényszerültek és mindezt csak azért, mert az utánpótlás hanyag volt és a csehek cserbenhagytak bennünket.

Prágában egy könyv jelent meg Dr. Kreitschi szenátortól, aki a »Prawo Lidu« c. szociáldemokrata lapnak volt szerkesztője. A könyvben leírja a Szibériában való tartózkodását 1919 nyarán, amikor a csehektől kiküldött delegáció élén állott.

Ennek a könyvnek a 78. oldalán Kreitschi leírja látogatását a cseh hadbiztosságnál, az innoentjev-

szkájai állomáson, Irkutszk közelében¹. : »Mai utazásomnak az a célja, hogy hadseregünk ellátása és felszerelése felől tájékozódjam Itt Innokentjevszkájában van hadseregünk központi hadbiztossága és itt összpontosultak főosztályai.

Ennek lelke *Vavroch* őrnagy. (A háború előtt Oroszországban élt és egy pétervári szállodának volt a vezetője.) Első pillantásra nem látni semmi különlegeset ezen az emberen, de munkájának eredményéből ítélve, egészen kiváló, energikus és ügyes üzletember lehet. Számtalan áruakományt teremt elő, melyek azelőtt az orosz hadsereg rendelkezésére állottak. Minden tömve van készletekkel: élelmiszerral, teával, szárított hússal, felöltőkkel, sapkákkal és különböző egyéb tárgyakkal, melyek nélkülözhetetlenek egy hadseregnél. A teakészlet egyedül olyan nagy, hogy még sok évet kellene itt töltenünk, hogy megihassuk mindazt a sok teát.

Be kell vallanom, nem volt könnyű feladat ezt az egész árukészletet még csak felületesen is átvizsgálni. Betelt egy fél nap, de kellemesen voltunk elfáradva, mert meg voltunk győződve, hogy szibériai embereinknek nem kell segítséget szenvedniök és hogy az ideális gondolkodás mellett a gyakorlat iránt is van érzékük. Szibériai utazásomnak egyik feladata az volt, hogy megtudjam, mint élnek ott legionáriusaink? Ki tartja őket el? Hogy úgy élnek-e, mint a mezők liliomai, vagy hogy a tábori tűz mellett azt fogyasztják-e, amit napközben koldultak. Az innokentjevszkájai nagyszerű hadbiztosság gyönyörűen felelt meg kérdéseimre! Feladata volt, hogy a hadsereget ellássa mindazzal, amire szüksége van és ezt a feladatot nagyszerűen oldja meg. Felállított külön

¹ F. V. Krejčí »U sibirské armady«. Praha. 1922. 78. és 79. oldal.

osztályokat Vlagyivosztokban és Karbinban, sőt még az Uralban is, ami azt jelenti, hogy a légiók délebben állomásozó csoportjai is a szükséges ellátást megkapják.

Az ú. n. Hadtáphadbiztosságról, melynek a feladata, hogy szétossza az anyagot a csapatok között, már Irkutszkban hallottam. Ennek élén Petrisch ezredes áll.¹

Könyvének 93. oldalán Kreitschi »szenátor« leírja a cseh legionáriusok életét Szibériában.²)

»Igy saját megfigyeléseimből megismerhettem katonáink életét a vasúti állomásokon.

Minden kis szibériai állomás több épületből áll. Többnyire kicsiny, de kényelmes házak, melyek élő-sövényekkel vannak bekerítve. Ezekben a házakban jobb időkben vasúti alkalmazottak nyugodt, boldog életet, sőt sok tekintetben kultúréletet éltek. Az alkalmazottaknak nemcsak lakásaik, de iskoláik, fürdőik, kaszinóik, sőt szép színházaik és hangversenytermeik is voltak. Ezek az épületek most igen jól jöttek legionáriusainknak, mert hol találhattak volna Szibériában hasonló kényelmes lakásokat?

Igy légionáriusaink élete a fő közlekedési vonalon a vasúti kocsik, melyekben esznek és alszanak és ezek között a vasutas házak között játszódik le, melyekben szolgálatukat végzik, zenét és előadásokat hallgatnak és némelykor táncolnak...«

Október és november havában váltakozó sikerrel harcoltunk. A bolsevikiek minden lehetőséget kihasználtak. Vonalaikat friss csapatokkal egészítették ki és a mieinknél jóval nagyobb számban voltak. A fehér hadsereg Kelet felé vonult vissza, de minden tenyérnyi földért küzdött. Megkezdődött a szibériai tél és csapa-

¹ F. V. Krejčí »U sibirské armady«. Praha 1922 93. és 97. oldal.

tainknak még csak a fele volt felszerelve. Nem tudtuk a szükségeseket oly hamar előteremteni és a csehek semmit sem adtak át a rabolt tulajdonukból. November 15-én Omszk városát a bolsevikiek szállták meg, melyet eddig, a Koltcsak kormány főhadiszállásának ismertek. A kiürítés a visszavonuló hadsereg védelme alatt folyt le és a betegeket, sebesülteket, valamint a tisztek hozzátartozóit és az önkénteseket vasutakon szállították Kelet felé. Haditervünk gondoskodott a csapatoknak Keleten való átteleléséről és a frontvonal képzéséről a visszavonulás mögött, a marjinszki vonalhoz hasonlóan. A tél folyamán véglegesen rendet akartak teremteni a front mögött is és harcképes, friss anyaggal a hiányzók helyét betölteni. Azt reméltük, hogy 1920 tavaszáig elég erősek leszünk ahhoz, hogy a Volgán át Moszkvába bevonulhassunk.

Ez a terv nem volt keresztülvihetetlen, mert a nép Oroszországban és Szibériában egyaránt saját bőrén tapasztalta a bolsevik uralom kegyetlenségét és értelmetlenségét és mindenünnen ígért segítséget. Ennek a tervnek a kiviteléhez szükséges három tényező adva volt: a hadsereg ereje és szelleme, mely mindezeig minden nélkülözésnek ellenállt; Koltcsak hadvezér, akiben mindenki bízott és végül a *birodalmi arany, harminc egész kocsirakomány*, mely mindenüvé követte a tengernagyot.

Mindezeket azonban a cseh legionáriusok elrabolták az oroszoktól!

Az árulás.

(1919. november—1920. február.)

A csehek, mint valami felriasztott csorda, száguldtak Kelet felé. A nemzeti tanács felbujtó propagandájának hatásaként és legfelsőbb parancsnokuk, Janin védelme alatt elvesztették minden érzéküket a rend

és fegyelem iránt, megtámadtak minden nem cseh vonatot, fegyverekkel fenyegették az utazókat és a személyzetet és lekapcsolták a mozdonyokat.

Ez a vasuti gócpontnál (Tajga állomásnál) valóságos katasztrófát idézett elő, mert itt futott a Tomszkból jövő vasuti vonal a fővonalba és itt volt a cseh hadosztályok legveszedelmesebbike, a második.

Erről a helyről vonat nem mehetett tovább Kelet felé. Mint egy óriás kígyó, úgy húzódott a cseh szállítmány: *50.000 ember 20.000 vasuti kocsiban*. Az átkelés Tajgánál teljesen el volt torlaszolva és az ebből eredő zür-zavar napról-napra nőtt. Az orosz sebesült-szállító vonatok, melyek Novonikolájevszkától nyugatra álltak, mind kétségbeesettebben kérték a vonal felszabadítását és a mozdonyok szállítását. Fennállott az a veszély, hogy a sebesültek és a harcképtelenek a bolsevikiek kezeibe kerülnek.

A szibériai tél beköszöntött és élelmiszerekben és ruhákban nagy hiány állott be. Jeges szél süvített végig és porfinomságú havat szórt az Ég, a hideg pedig napról-napra ijesztőbben növekedett. Minden állomáson tucatszámra vesztegeltek a vonatok betegekkel, sebesültekkel, aggokkal, asszonyokkal és gyermekekkel. De nem volt lehetőség arra, hogy a szerencsétleneket tovább lehessen szállítani, vagy élelmiszerekkel és fűtőanyaggal ellátni. Valódi Istencsapás volt ez. Jó néhány százezer orosz, éhesen, félig meztelenül, betegen és a halálnak kitéve, mert 50.000 erőteljes, pihent cseh biztonságba akarta juttatni rabolt vagyonát!

Itt megemlítek egy vallomást, melyet Kreitschi szenátor, a cseh delegációnak fentemlített vezetője tesz.¹ „Bár még igen messze voltak a bolsevikiek, a közlekedés útőerein olyan helyzet állott elő, mely kiürítő műveleteinkre nagy veszedelmeket rejtett magá-

¹ F. V. Krejčí: „U sibirské armady.” Praha, 1922.

ban. Igen nagyszámú orosz katonai vonat közeledett nyugati állásaink felé, ahol borzalmas zűrzavar és rendetlenség állt elő.

Hadvezetőségünk azt a parancsot adta, hogy csapataink a Novonikolájevszktől Krasznójárszskig terjedő útvonalon állítsák helyre a rendet. Valamilyen körülménynél fogva ez már nem volt lehetséges, így tehát nem maradt már más hátra, minthogy csak saját érdekeinkre gondoljunk. Syrowy tábornok parancsára vonatcsapataink egyetlen egy vonatot sem engedtek át Kelet felé. Azzal a hét vonattal sem tettek így kivételt, melyekkel Koltcsak az állami aranykincssel Omszkból menekült.

A volt kancellár a legborzalmasabb tülekedés közben valahol megakadt és egyik izgatott sürgönyt a másik után küldte a célból, hogy felszabadítsa az utat. Parancsnokságunk azonban hajthatatlan maradt és csak azt válaszolta: »Meg van tiltva!«

Nem is merek arra gondolni, mily szerencsétlenséget és mennyi fájdalmat jelentett ez a menekülők számára: ezer és ezer orosz katona és polgár kínos várakozásban napokat, sőt heteket töltött a vonatokon anélkül, hogy elmozdulhattak volna, miközben az éhség, a fagy és a tífusz tizedelte soraikat.*

A cseh hadtest parancsnoka, Jan Syrowy előre utazott Krasznójárszskba és a cseh hadseregfőparancsnok, Janin altábornagy már szintén Irkutszskban tartózkodott. Minden rendelet, melyet a tevékeny és körültekintő közlekedési miniszter, Usztrugov kibocsátott, eredménytelen maradt, mert a cseh hadsereg már nem volt többé fékezhető. Amikor Koltcsak sürgönyileg szólította fel Syrowyt és Janint, hogy szüntessék be a csehek vad garázdálkodását, azt felelték, hogy a »természet erői« ellen nem tudnak küzdeni. Jan Syrowy ezenfelül illetlen megjegyzéseket tett a reakciós és nem demokratikus orosz kormányról.

Egy szemtanu a következőket írja röviden a tajgai vasuti "onáról": »Szinte mérhetetlen volt a sebesülteket és menekülteket szállító vonatok sora az Omszktól és Novonikolájevszkttől Keletre vezető úton. Csak az első vonatoknak sikerült továbbjutni Bajkál felé, a többiek mind megakadtak útközben. Számptalan agastyánt, gyermeket és asszonyt lemészároltak az embertelen vörösök, de még nagyobb volt a számuk azoknak, akik tifuszbán haltak meg vagy megfagytak a fűtetlen vasuti kocsikban. Csak nagyon kevesen tudtak ebből a pokolból megszabadulni. Egyik felől a vörösök közeledtek feléjük, másik felől a hideg, mérhetetlen, lakatlan szibériai erdőkből a halál vigyorgott rájuk. Nem volt menekvés!

Napról-napra nyugodtabbak és csendesebbek lettek ezek a halálraszánt arcok, hörgésük halkabb lett s a gyermeksírás és az anyák panasza örökre elhallgatott... A vörösszínű kocsik borzalmas rakományukkal mint óriási koporsók állottak itt és csak a fenyők suttogták egymásnak a szörnyű eseményeket. Hideg szelek halotti énekeket zengtek s a hóviharok fehér halotti leplekkel takarták az elhagyott vasuti kocsikat... A legnagyobb, sőt egyedüli felelősség mindezekért a cseheket terheli. Ahelyett, hogy a helyükön maradnak és a sebesültek és menekülőök vonatait maguk mellett elvonulni engedik, lekapcsolták és eltulajdonították a mozdonyokat és így az egész vasuti forgalmat megbénították. Átok reájuk!

Egy másik szemtanu... altábornagy a következőket írja: »Az okok, melyek a cseheket arra bírták, hogy ezeket a szerencsétleneket a halálnak szolgáltatásá ki, könnyen érthető, ha a következőket tekintjük: A vonatok 50 százaléka cseh kezekben volt és az Ural-

¹ »Csehszlovákok» c. cikk, megjelent a »Djelo Rostii» c. lapban. Tokió, 1920, 14. szám.

ból és a Volgamentéről rabolt javakkal volt meg-
rakva. Hogy zsákmányukat megmenthessék, a lakos-
ság életét áldozták fel. Minden egyes rabolt darabért
orosz vérrel fizettek.»¹

Koltcsak kormányzó Szjemenov hetman tábor-
nokkal közölte, hogy elrendelte, miszerint minden esz-
közzel, ha másképp nem, az egyik alagut felrobbantá-
sával kényszerítsék a vasútvonal felszabadítására a
cseheket.

De ezzel a cseh borzalmak még nem fejeződtek be,
a tragédia utolsó felvonása csak most következett: az
orosz kormánynak és az orosz hadseregnek is el kellett
pusztulni. Erre törekedett a cseh nemzeti tanács, ezért
volt oly élénk a hadsereg háta mögött a propaganda.

Az első lázadást 1919 november 17-én sikerült
elöldézníök. Gajda hadiszállása Vladivosztokban egy
szalonkocsiban volt és a szövetséges államok néhány
követségének oltalma alatt állott. Maga köré gyűjtött
cseh honfitársaiból egynéhányat és az alacsonyabb orosz
néprétegek között is talált, főleg a kikötőmunkások
körében, követőkre. Ezekkel az elemekkel rendezte
meg a felkelést. Ő maga is felfegyverkezett, orosz
tabornagyi egyenruhát viselt, vállpánt nélkül. A jelszó
«Lég a polgárháborúból, békét akarunk!» volt. Ugyanaz
az eszköz, melyet 1917 őszén már Lenin és Trockij is
kipróbáltak és amely az orosz hadsereg felbomlását
vezette be. De már másnap megjelentek az «elvtársak»,
telretolták Gajdát és most ők kiabáltak: «Minden
uralom és hatalom a Szovjeté! Eljen a szövetséges
orosz szocialista Szovjet-Köztársaság!» Harmadnapra
a Ruzski Osztrovból idevezényelt hadiiskolai növen-
dekek legyűrték a felkelést. Gajdát és társait letartóz-
tatták. Nem volt nehéz a felkelőket legyőzni, mert

¹ «Die tschechischen Argonauten in Sibirien.» Tokió,
1921. 19. oldal.

teljesen népszerűtlenek voltak és a lakosság egyformán gyűlölte a bolsevikokat.

Koltcsak tenyérrel a felkelés vezetőit aditörvényszék elé állítsák és adott esetben kivégezzék. . . . tábormok leírja,¹ hogy a csehek a lázadók vezérei elleni kiszabadítása céljából olcsó eszközökkel támadtak. A szövetségesek és az orosz Roszanov tábornok előtt kijelentették, hogy jól felfegyverzett hadseregüket veszik igénybe Gajda kiszabadítására. Érthetetlen módon engedett Roszanov és sürgönyileg jelentette, hogy a külföldi missziók rábeszélésére szabadította ki Gajdát és társát, Husszáreket és becsületszóra kiszolgáltatta őket a cseheknek.

Amikor aztán az egyik vladivosztoki ujság Gajdáról mint szélhámosról emlékezett meg egyik cikkében, aki Ausztriából mint felcser és naplopó szökött meg és aki most mint tábornok és dúsgazdag ember tér hazájába, megkísérelték a csehek ezeket a kijelentéseket visszavonatni; de ahhoz elég becsületérzésük már nem volt, hogy velük szembeszálljanak. A cseh diplomáciai vezető kérte a szóbeszédok beszüntetését Gajdáról, mégpedig «egykori orosz érdemei alapján». Mire az orosz lap úgy felelt: «Oroszország nem tud Gajda érdemeiről, de ha mégis lettek volna ilyenek, ne felejtsük el, hogy Judás is Krisztus tanítványai közé tartozott, mielőtt elárulta volna . . .»

Ki kell itt még emelni, hogy a felkelők felbujtója dr. Girsza volt és a cseh nemzeti tanács látta el őket fegyverekkel és lőszerrel. Gajdának különben sikerült az orosz Hitelbanktól propaganda-célokra 300.000 yent kicsalni.² Dr. Girsza, az újonnan alakított cseh köztársaság hivatalos képviselője, az omszki eset után a következő táviratot küldte Gajdának Vladiszvo-

¹ «Die tschechischen Argonauten in Sibirien.» 17. oldal.

² Die tschechischen Argonauten in Sibirien. 19. oldal

tokba: «Kezdjetek hozzá, itt minden elő van készítve...»

A vladivosztoki felkeléssel majdnem egyidőben jelent meg a csehek ú. n. memoranduma dr. Girsá és dr. Pavlu aláírásával, melyet a szövetségesekhez intéztek. A bevezetésben a csehek színleltén a szövetségesek tanácsát kérik, hogy mily módon lehetne a cseh hadsereget sértetlenül hazaszállítani... Majd az orosz hatóságok önkényéről így folytatják hazug beszédüket: «a demokrácia képviselőit egyszerű politikai megbízhatatlanság miatt minduntalan agyonlövik». Végül a memorandum a «felelősségről» beszél «a földkerekség népei előtt» stb.

Ennél szemenszedettebb beavatkozást az orosz belpolitikába el sem lehetett volna képzelni és ezt tolvajok, rablók és gyávák tették, a törvény, a jog és az emberiség nevében! Hazájukba való azonnali elszállítást kérték, vagy pedig engedélyt arra, hogy fegyvereikkel mindennemű erőszakkal és támadással szembeszállhassanak.

A memorandum tiszta valótlanság volt, kivéve a bevezetést, melyben a hazájukba való visszaszállítást kérik. Különb en ez a memorandum idejében bizonyítani akarta, hogy a csehek a felkelésekben részt nem vettek.

Ha igazán e memorandum értelmében cselekedtek volna, akkor talán még élne vezérünk, Koltcsak, talán még megvolna orosz hadseregünk és Oroszország az Internacionálé véres uralmát le tudta volna rázni. A cseheknek ugyan a földkerekség népei előtt akkor is felelni kellett volna a rablások, árulások, a védtelességen elkövetett erőszak és gyilkosságaik miatt.

... altábornagy írja: ¹ «A csehek valótlant állítanak, amikor «elemi» eseményekről beszélnek. Hiszen

¹ «Die tschechischen Argonauten in Sibirien». 19. oldal.

a zűrzavart a szibériai vasútvonalon tervszerűen készítették elő. Bármily nehéz is volt a vasútvonal mentén a visszavonulás, mégis csak sikerült volna a vonatok egy nagy részét megmenteni. A bolsevik hadsereg a szibériai viszonyok miatt csak nehezen tudott előrehaladni és az épségben maradt szibériai hadsereg még nem vesztette el harci kedvét. Azok a csapatok, melyek 40 fok hideg mellett elég erővel bírtak egy szinte hihetetlennek látszó visszavonulásra, rendelkeztek volna még annyival is, hogy a vörösök előrenyomulását harcaikkal megakadályozzák. De mindezt a csehek által előidézett zavarok lehetetlenné tették. Ezenkívül volt még Novonikolájevskben egy teljesen ép és harcképes lengyel hadosztály és a vasútvonal mentén még aránylag kevés bolsevik csapat tartózkodott. Az erőből duzzadó és páncélvonatokkal ellátott csehek könnyűszerrel védhették volna a vonalat.*

Hogy a csehek minél hamarabb helyezhessék saját magukat és holmijukat biztonságba, megbuktatták Koltcsak tengernagy kormányát és megkönnyítették a bolsevikieknek az orosz hadsereg széttűllesztését. Végzetes volt, hogy Koltcsak a francia főparancsnokban, Janinban még mindig hitt. Engedte magát rábírní és figyelmeztetésem ellenére elhatározta, hogy hadseregét elhagyja és öt vonatával — az egyik az orosz birodalmi kormány aranykészletét szállította — előreutazott. E jóvátehetetlen hiba az orosz tengernagy életébe, az orosz ügynek pedig bukásába került.

Ahogy Kreitschi, a legionáriusok történetírója *dr. Steidler* is megkísérli, hogy a csehek felelősségét a francia altábornagyra, Janinre hárítsa. Steidler az következőképpen írja le az árulás és a szenvedések sötét napjait :¹

¹ Dr. Steidler : «Die tschechoslovakische Bewegung in Russland.»

«Egy egész lengyel hadosztag és egy szerb ezred önként adta meg magát a kisebb bolsevik seregnek. Ennélfogva a cseh vonatcsapatok közvetlen érintkezésbe jutottak a bolsevik előcsapatokkal.

A csehszlovák parancsnokság arra törekedett, hogy minden újabb összeütközést kerüljön, mely a hazulról jött rendelkezésekkel ellentétben a kiürítést beláthatatlan időre tolta volna ki. Ez okból január 11. parlámentérek küldettek ki a bolsevik előcsapatokhoz.

A bolsevikiek, akiket a cseh hadosztály elfogatásának sikere megszállított, azt követelték, hogy a Kelet felé való kiürítést azonnal szüntessék meg, a fegyverek szolgáltatassanak ki és hogy az egész hadtest mint hadifoglyok szovjetcsapatok felügyelete alatt Kelet felé hazaszállíttassék.

A bolsevik tüzérség keletre álló csapatainkat tűz alá vette, úgyhogy azok, amilyen gyorsan csak lehetett, kiürítették a veszedelmes zónát.

Ezekkel az eseményekkel egyidejűleg az orosz demokrácia, mely elsősorban semleges magatartásunknak és annak a körülménynek köszönhetette Koltcsak bukását, hogy csapatunk a Bajkál-tónál a Szemjenov által fenyegető veszélyeket eloszlatta, — velünk szemben bizalmatlan lett. Ebből kifolyólag Janin tábornok parancsára Koltcsak tengernagyot és Pepeljaev miniszterelnököt Irkutszkba szállították és január 15-én a *«politikai központ»*-nak a rendkívüli bizottság által való elítélés végett átadták. Az aranykincs ellenben csehszlovák-orosz (vörös) felügyelet alatt az irkutszki állomáson maradt.

1920 január 19-én a fehérek előcsapatai győzedelmes harc árán a bolsevikiek hatalmát Nisnijudnizsben megtörték. A helyi szovjet elrejtőzött, a megvert vörös gárdisták ellenben a csehszlovákokhoz átmenekültek és tőlük kértek védelmet».

A fehérek harca nem tetszett a cseheknek, mint a «legionáriusok történetírója», Steidler megállapítja.

Ezért kergették annyi orosz asszonyt, gyermeket, aggot, beteget, sebesültet Tajga állomástól keletre a halálba; ezért támadták meg a fehér csapatokat, ezért fogták és árulták el az orosz kancellárt, Koltcsak tengernagyot. «Mindezek után», írja Steidler «kezdt csak utóvédünk helyzete javulni». Koltcsak tengernagynak a «demokraták» kezébe való kiszolgáltatása után nemsokára megkezdődtek a «békés tárgyalások» a bolsevikiekkel, miután ezek már 10 nap múlva magukhoz ragadták Irkutszkban a hatalmat. Steidler szerint a viszony a csehek és bolsevikiek között egészen «bajtársi» volt.

* * *

Ezeknek az eseményeknek egy másik szemtanuja a csehekre nézve rendkívül lesújtó részleteket közöl: 1919 november 14-én a vörösök már Omszkit foglalták el. Ebben az időben a legionáriusokról végleg lehullott az álarc s az új politikai irány támogatására siettek. A misnendinszki «elvtársak» a hatásos segítségért köszönetet mondanak a cseheknek.¹

Először átengedték a csehek a tengernagy vonatait. De Krasznnojarszk után már csak kettőt és ezek elindulása után felkelést szerveztek a városban, melynek jelszava épúgy, mint Vladivosztokban: «Le a polgárháborúval!» volt.

Mikor Koltcsak tengernagy két vonata Nishnejdinszk állomáshoz közeledett, hirtelen cseh csapatok vették körül gépfegyverekkel. Ez 1919 december 18-án történt. A tengernagy mellett szolgálatot teljesítő század harcra készült, de a kormányzó megtiltotta,

¹ Dell'Adami Géza vezérkari őrnagy: «Erlösung aus Sibirien,»

hogy bármit is kezdjenek, mielőtt a csehekkel és Janinnel személyesen tárgyalt volna. A tengernagy vezérkari tisztjeinek minden igyekezete, hogy táviratilag érintkezhessenek a szövetségesek főmegbízottjával, eredménytelen maradt, Janin azt állította, hogy nincsen ideje.

«Nem volt ideje, hogy az orosz birodalom kormányzójával beszéljen!»

Janin sietett Irkutszkot elhagyni és kelet felé igyekezett. Irkutszkban t. i. a cseh felkelés után a fél-bolsevikiek «politikai központja» jutott uralomra. A kormányhű csapatok kétnapi harc után kénytelenek voltak a várost elhagyni. A csehek a Szkipetrov tábornok parancsnoksága alatt Csitából segítségül érkező csapatokat megtámadták és lefegyverezték és az ezredpénztárt magukhoz vették.

Janin végre táviratot küldött Koltcsak tengernagynak, melyben szokásos síma modorával arra kéri, hogy a változtathatatlanba törődjék bele és magát a csehek védelmére bízza. Ha ezt nem tenné, Janin a további eseményekért felelősséget nem vállalna. Majd megjegyzi, hogy különös jelentősége van annak, hogy a cseh védelmet őt nagyhatalom biztosítja. E biztosíték látható jeléül az egyetlen, a kormányzó és kíséretének meghagyott vasúti kocs ablakára Janin utasítására öt zászlót tűztek ki: *az angol, japán, amerikai, cseh és francia lobogót*. A tengernagy kíséretét elbocsátották és az őrséget csehekkel váltották fel. Ez semmi esetre sem díszőrség volt, mellyel a vezetőt tisztelték meg, hanem inkább egy fogolynak az őrzése.

A szibériai tragédiának egyik kortársa és szemtanuja, akit nem lehet reakciós vagy demokrataellenes gondolkodással vádolni, *Gutmann-Hahn A.* a következőket írja erről az árulásról:¹

¹ «Die weisse Sache.» 3. kötet, 173—179. oldal.

«Az irkutszki felkelés akkor vette kezdetét, amikor Janin és a csehek elhatározták, hogy megszabadulnak Koltcsaktól és rendszerét az ú. n. szociálforradalmárok kormányával helyettesítik. Céluk volt, hogy így lehetővé váljék a cseheknek, hogy a rabolt javakat és egyéb értékeket minden ellenőrzés nélkül Szibériából elszállíthassák. Koltcsak tengernagy még elfogatásának előestéjén táviratot küldött Vladivosztokba, hogy a csehek csomagjait minden körülmények között vizsgálják felül. Arról, hogy Koltcsak vonatának keresztül engedéséről Janin tárgyaljon, annál kevésbé lehetett szó, mert erre neki szüksége nem volt; Irkutszktól keletre ugyanis az egész vasúti vonal Janinnek volt alárendelve.»

A vonat lassan haladt Koltcsak tengernaggal és az aranykészlettel Kelet felé. Tcseremcsovo állomáson, ahol nagy kőszénbányák vannak, kísérelték meg először a vörösök, hogy e két, részükre szinte felbecsülhetetlen értéket hatalmukba kerítsék. Bolsevik munkások, akik a csehektől kaptak fegyvereket, már akkor Tcseremcsovo urai voltak és a tengernagy, valamint az arany kiszolgáltatását követelték. A cseh parancsnok azt az utasítást kapta, hogy megegyezéssel intézze el a közbejött esetet és egy szakasz vöröset is vonjon be a felügyeletbe.

A vonat Irkutszk felé közeledett s ugyanez a cseh parancsnok azt tanácsolta néhány, a tengernagy kíséretében levő tisztnek, hogy meneküljenek, mert a helyzet egészen bizonytalan. A tisztek kérdésére, vajjon milyen veszély fenyegetheti őket, a ravasz cseh hallgatott. És mikor a tengernagy személyesen vonta kérdőre, kitért minden további elől, mondván, hogy ő előtte a tárgyalások, melyek Syrowy tábornok és a Bajkál állomáson tartózkodó Janin távbeszélőn folytattak, ismeretlenek.

Syrowy parancsörtszjtje, *Skatzel* százados Syrowy

tábornokkal Szibériában» című könyvében merész őszinteséggel írja :¹

«Amidőn Koltcsak tengernagyot Irkutszkba szállították, az élelmezési osztály vezetője, a cseh Grabtcsnik telefonon kért utasításokat Koltcsak ellátására vonatkozólag. Syrovj azt felelte, hogy a tengernagyot a legénységi konyháról élelmezzék.»

Az éjszaka az ismeretlen események miatti aggodalomban telt el. Másnap reggel a tengernagy kocsiját Irkutszkban holtvágányra tolatták. A tengernagy kíséretében levők elbeszélése szerint mindannyian aggódva érezték egy borzalmas eseménynek a közeledését. Valami megfoghatatlan irtózat közeledett lassan, de feltartóztathatatlanul. A kormányzó az állomástól nem messze egy japán vonatot vett észre és szárnysegédét, Trubtcsaninov főhadnagyot egy papírszelettel odaküldte ; a csehek azonban nem engedték át a küldöncöt, aki így dolgavégezetlenül jött vissza. A japánok nem avatkoztak az ügybe, mert Janin tábornok adatainak valóságáról meg voltak győződve, így arról is, hogy Koltcsak tengernagy a csehek védelme alatt biztonságban van és kelet felé utazik. Néhány hónappal később alkalmam volt kormánykörökhöz közelálló japánokkal beszélnem, akik a következőket közölték :

Koltcsak kísérszemélyzetének adataiból következtetve így alakultak az események :

Délután négy órakor egy cseh tiszt jelent meg a tengernagnál és tudtára adta, hogy meghozták a határozatot, melynek alapján őt az irkutszki forradalmi kormánynak szolgáltatják ki.

«De miért?» kérdezte Koltcsak és nagy égő szemeivel a cseh tisztre tekintett, aki lesütött szemeivel zavartan nézett félre.

¹ A. Kotomkin : «Über die tschechoslovakischen Legionäre.» 90. oldal.

«Az irkutszki kiszolgáltatásától függővé. Syrowy tam, hogy szolgálja a rendelmi hatóságok a tengernagy szik a csehek szabad átutazását bornoktól azt a parancsot kapssam Önt ki.»

«Hogyan lehet ez? Hiszen Janin tábornok személyem épségét biztosított... Es mi jelentőségük volna akkor ezeken a zászlóknak?» mondta Koltcsak, vándorván az angol, japán, amerikai, cseh és francia lobogók...

A cseh hallgatott és nem mert feltekinteni. . .

«Tehát elárult a szövetségese» tört ki a tenger-
nagy.

Rövid idő múlva a forradalmi kormány megbízottai jelentek meg a félbolsevik vörös gárda kíséretében a vasuti szakaszban. A cseh átadta nekik a kormányzót. A vörösök erre néhány parancsőrtiszt kíséretében az irkutszki városi fegyházba vitték el Koltcsakot. Ide hozták miniszterét, Pepeljaevet is.

Irakutsk városának forradalmi bizottsága erre egy bizottságot összehívott, hogy megvizsgálja Koltcsak tengernagynak és miniszterelnökének, Pepeljaevnek «vétkait», melyek szerintük a demokrácia elleni merényletből és felesleges vérontásból állottak.

Gutmann-Hahn megerősíti, hogy «Koltcsak tenger-nagy feje a csehek kezében zálog volt és hogy a felkeléseket a félbolsevikiek segítségével a csehek azért rendezték, hogy Janin tábornok a szövetségesek főmegbízottainak jelenthesse, hogy a fehérek diktatúrájának letörése a nép akarata volt.»

Gutmann-Hahn azt állítja továbbá, hogy egészen bizonyos, hogy Janin és a csehek közös érdeke volt ez a szolidáris eljárás.

Különben a bolsevikiek is bizonyítják a cseh áru-
lást. Az irkutszki forradalmi bizottság elnöke a követ-
kezőket írja: *«Koltcsak tengernagy feje volt a kitűzött
díj a csehek szabad átengedésére.»*

Még egy igen befolyásos bolsevik, a szibériai forradalmi bizottság elnöke, *Szmirnov* «Harc az Urálért és Szibériáért» c. könyvében ír arról az egyezményről, melyet ő és a cseh hatóságok Kuitun állomásán 1920 február 7-én reggel 9 órakor kötöttek. Ennek a szerződésnek 5. pontja így hangzott: «A cseh hadseregek átengedik Koltcsak tengernagyot és követőit, akiket az irkutszki forradalmi bizottság letartóztatott, a Szovjetek hatalmának és a szovjetcsapatok védelme alá helyezik őket azzal az egyidejű ígérettel, hogy szovjethatalomnak a foglyokat illető intézkedéseibe semmimódon be nem avatkoznak.

Még aznap távirati parancsot küldött Irkutszba *Szmirnov* Koltcsak agyonlövésére.

E sürgönyre vonatkozólag *Szmirnov* maga a következőket írja:¹ »Egy több mint 500 kilométeres távolság választott el bennünket irkutszki társainktól. Hogy volt tehát lehetséges, hogy a megszállt Irkutszkkal közlekedhessünk? És hozzá még egy ilyen kényes ügyben, mint amilyen a kormányzó esete volt? Nagyon meglepett bennünket, hogy a cseh legionáriusok nemcsak hogy megengedték küldöttségünknek, hogy irkutszki társainkat felvilágosítsák a béketárgyalások lefolyásáról, de semmiféle kifogást sem emeltek a fent említett táviratnak az irkutszki forradalmi bizottsághoz való továbbítása ellen.«

Kreitschi «senátor», a szibériai cseh bizottság delegátusa ezt a cseh árulást a következőképpen írja meg:²

«A Politikai központ, a bolsevik forradalmi parancsnokság nyomása alatt Janin tábornoktól Koltcsak kiszolgáltatását követelte. Janin, belenyugodván a változhatatlanba, kiadta a megfelelő utasításokat.

¹ Smirnow: «Kampf um den Ural und um Sibirien.» 311. oldal.

² F. V. Krejci: «U sibirské armady». Praha, 1922. Szélejegyzet (!) a 244. oldalhoz.

December 1-én délután érkezett Koltcsak tengernagy vonata Irkutsk kentjevszkájába. A kormány képviselőjét A. B. Koszminszkyt, megbeszélésre hívta Blagos, a cseh kormány meghatalmazottja irkutszki irodájába, hogy Koltcsak tengernagy kiszolgáltatása felett tárgyaljanak. 6 óra felé kiment mindkét politikai megbízott az állomásra, ahol az internáltak vegyes cseh és vörös orosz felügyelet alatt tartózkodtak. A vonat parancsnoka, a cseh Kravák, megkérdezte a politikai központ vezetőjét, Koszminszkyt, hogy miképpen történjék a kiszolgáltatás. Azt a választ kapta, hogy Koltcsak tengernagyot egy bizottság elé kell állítani, mely bizottság a Politikai Központ és a forradalmi hadsereg vezetőinek képviselőiből fog állni. Ez a bizottság fogja Koltcsak ügyét a lehető leghamarább rendezni és aztán őt a legközelebbi illetékes bizottságnak, a *Csekanak* átadni. A bizottság 7 óra felé érkezett az állomásra és parancsára szigorú felügyelet mellett vezették a volt kancellárt a városi fogházba.

Girsa dr. és Pavlu Bogdán emlékiratukban az egész világ népeivel szembeni felelősségérzésről beszéltek és amellettszerűen készítették elő a véres árulást.

Nagyon feltűnő még, hogy az új kormány Irkutskban, melynek a csehek a tengernagyot és az orosz aranykészletet adták át, azonnal úgynevezett «Politikai Központot» alakított, melynek élén egy Charkovból származó Feldmann nevű síbe egy Koszminszki nevű és egy szökevény zászlós állt. Ennek az operettszerű közigazgatási szervnek, mely a cseh fegyvereknek köszönhette létét, első távirati parancsa, melyet pénzügyminisztere, Patuszinszki küldött a vladivosztki vámgazgatónak, Kovaljevskinek, a következőképpen hangzott: «A csehek Oroszországban szerzett érdemeik alapján szabadon és csomagjaik átkutatása nélkül azal az engedéllyel, hogy tetszésük szerint mindent magukkal vihetnek, bocsáttassanak a hajókra».

Mindezek bebizonyított tények. A csehszlovák köztársaság és az új csehszlovák nemzet alkotói, Masaryk és Benes, akik egymásnak bizonygatják nagyságukat, mindezekről az eseményekről szigorúan hallgatnak.

Amikor a csehek Vladivosztokba érkeztek és Szibériából való végleges elutazásukra készülődtek, egy utolsó proklamációt intéztek Szibéria népeihez. Ebben kijelentették, hogy Koltcsakot azért fogták el, hogy kiszolgáltatthassák a nép ítéletének, nemcsak azért, mert reakciós, de azért is, mert a cseheknek ellensége volt. Hogy kiadta volna Szemjenov hetmannak a parancsot, hogy a csehek visszavonulását minden áron akadályozza meg, még ha egy alagút felrobbantásába is kerülne !

Mindenekelőtt ez nem visszavonulás, hanem a rabolt holmival való szökés volt. Azonkívül nem Koltcsak tengernagy, hanem én, mint a keleti front akkori főparancsnoka, rendelkeztem az ő beleegyezésével úgy, hogy adott esetben még egy alagút robbantásától se riadjanak vissza, ha a cseheket másképp észhezteríteni nem lehetne. És aztán : Koltcsak lett volna reakciós ! Ha tönkremenetelének oka és a hazafias ügy összeomlása egyáltalában nála volna is keresendő, akkor is csak azért, mert a csehekkel szemben túl engedékeny volt, hogy megtűrte orosz területen a cseh áldemokráciát és hogy a rögtönítélő bíráskodásig elmenően nem nyúlt a legszigorúbb rendszabályokhoz, hogy így a cseh csapatoknak megmutassa, ki volt a rendszerinti felsőbbség. Ezért vérevel fizetett a tengernagy. Halála kevésbé a bolsevikiek, mint inkább a cseh politikusok hibája !

A csehek működésének egyik csodálója, aki igen közel állott hozzájuk, ezekről a napokról a következőket írja : ¹

¹ A. Kotomkin : „Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien 1918—1920. Erinnerungen und Dokumente. Paris, 1930., 136. oldal.

«A Bajkál körüli vasút egyik alagútjának felrobantása nagy gondot okozott volna a cseheknek : már egészen fantasztikus terveket is készítettek elő erre az esetre. Az egyedüli lehetőség az lett volna, hogy a járhatatlan utakon vonuljanak át a hegyeken, de mit vihettek volna akkor magukkal ? Talán eredeti vagyónukat, egy ártalmatlan beretvakést és naplót, melyben feljegyezték halhatatlan tetteiket. Ez lett volna minden!»

Az igazság érdekében át kell engednünk a szót a cseh delegátusnak, dr. Kreitschi szenátornak, aki ebben az időben még Szibériában tartózkodott. Természetesen mint a többiek, ő sem hajlandó honfitársainak alávaló viselkedését Oroszországgal, az orosz néppel és az orosz kormányzóval szemben beismerni, de a valóságot egészen eltorzítani mégsem tudja, bár igyekszik azt hangzatos mondatok mögé rejteni.¹

«Most már remélhetjük, hogy elhagyhatjuk Szibériát, mert a fegyverszünetet megkötöttük a bolsevikiekkel. Ezt a fegyverszüneti szerződést február 7.-én írták alá. Ennek a szerződésnek értelmében új zónát létesítettek a csehszlovák előcsapatok és a bolsevik erők előőrsei között, hasonlóan meghatározták a továbbhaladást a vasútvonalon, melynek síma lefolyása felett egy szovjetbiztos és a cseh csapatok egy meghatalmazottja fognak őrködni. Az aranykincset semmiesetre sem szállítják Kelet felé, hanem a szerződő felek őrködnék felette Irkutszkban, hogy az, miután az utolsó cseh trének is elhagyták a várost, átadassék a forradalmi intézőbizottságnak. A bolsevik előcsapatoknál Scheid százados, a volt krasznojárszki cseh meghatalmazott marad a képviselőnk, mint a szerződés igazságos betartásának őre. Részünkről dr. *Blagos*, az irkutszki

¹ F. V. Krejčí : «U sibírské armady.» Praha, 1922, 269. és 270. oldal.

cseh politikai intézőbizottságnak elnöke vezette a tárgyalásokat a bolsevikiekkel.

Mindjárt erre a bennünket oly *kellemesen* érintő hírre lesújtó újság érkezett: február 7.-én agyonlőtték Koltcsak tengernagyot és utolsó miniszterelnökét, Pepeljaevet, Irkutszkban.

Igy végződött annak a sorsa, aki röviddel ezelőtt még Oroszország kormányfője volt! Az omszki eset óta mind szorosabbra húzódott a hurok a nyakán, Kelet felé való szökése közben minden nap közelebb jutott a szakadékhoz, kikerülhetetlen végzetéhez. Lelki kínjai XVI. Lajos és Mária Antoinette-éira emlékeztethettek a forradalom ideje alatt!»

Es tovább: «Koltcsak és miniszterének halála ugyanazon a február 7.-én következett be, amikor a bolsevikiek és a csehek megkötötték a fegyverszünetet. A kivégzés február 7.-én reggel 5 órakor történt a fogház udvarában. A forradalmi bizottság megállapításai szerint — így beszél — az egész városban titkos szövetségek voltak Koltcsak híveiből, ami azt jelenti, hogy sok fegyvert és municiót találtak. A városhoz közeledő szibériai hadsereg maradványainak parancsnoka pedig Koltcsak azonnali kiszolgáltatását követelte.

Bennünket cseheket vádolni és gyűlölni fognak Koltcsak halála miatt s az «igaz» qroszokkal való szakításunk híre a határokon túl fog terjedni...

De mit tehattunk volna? Meg kellett volna kísérelnünk, akiknek Szibériában keresni valónk már nem volt és akik csak a hazatérésre gondoltunk, hogy Koltcsak életéért jövőnket tegyük kockára?»

Es így a csehek mindenüket kivihették Szibériából — ára Koltcsak tengernagy kiöntött vére volt! Ezt még a cseh történelemírók sem tudják elhomályosítani!

Mindent kivinni...!

Később bizonyítékok alapján egész röviden a helyes

világításba igyekszem helyezni Kreitschi szavainak jelentőségét : «Mindent kivinni».

De a cseh áruló nem elégedett meg a vezető meggyilkolásával. Kardját is az orosz katonák hátába döfte, akiket röviddel azelőtt álnok képmutatással még «testvérek» szólított.

A cseh politikusoknak számtalan felkelés által sikerült a fehér hadsereget háterétől megfosztani. Eppen abban az időben, amikor ez a hadsereg minden erejét a bolsevikiek előnyomulásának megakadályozására fordította.

Amikor híre terjedt annak, hogy néhány város proletáriátusa a csehek vezetése mellett uralomra jutott, hogy a vasutak nem szállítanak többé municiót a frontra és hogy a kormányzót az orosz aranykészlettel együtt fogolyul ejtették a csehek és Irkutszkba szállították — elhatározták, hogy a harcot a bolsevikiek ellen feladják és hogy a hadsereget Irkutszktól kelet felé meneteltetik. Nagyon siettek és remélték, hogy a várost a felkelők kezéből fel tudják szabadítani.

Ugy gondolták, hogy kiszabadítják Koltcsak tengernagyot és hatalmukba kerítik az elveszett aranyat és a raktáron levő készleteket. Irkutszktól északra aztán felállítanának egy új harcvonalat a vörös hadsereg ellen.

Nem volt könnyű a feladat, mert a legnehezebb katonai műveletek egyikéről volt szó. A helyzet rendkívül bonyolult volt. Nyugatról a vörös hadsereg fenyegetett bennünket, keleten pedig minden gócpontot félbolsevik bandák szálltak meg, hogy Irkutszkba való visszavonulásunkat megakadályozzák. Ezek a bandák az irkutszki raktárból nagyon jól voltak felszerelve és készletekkel ellátva. A vasutak a csehek kezében voltak és így a hadsereg nem használhatta. Mindezen felül kegyetlen tél volt és hadseregünk sem meleg ruhával, sem lőszerez nem rendelkezett.

Mindezek ellenére hadseregünknek sikerült a bolsevikiekkel való állandó harcok közepette, kelet felé utat törnie. Nagyon sok válságos napon mentünk keresztül és tekintélyes veszteségeink voltak. Erről beszámolni nem ennek a könyvnek a feladata ; ezt az időt «A fehér Szibéria»¹ c. könyvemben írtam meg. 1920 február 7-én hadseregem előcsapatai megrohanásszerű támadással bevették Inokentjevszk állomását, mely Irkutszktól néhány kilométerre van. Ez oly hirtelenül ment végbe, hogy a bolseviki tűzérseget sikerült zsákmányul ejtenünk, anélkül, hogy egyetlen lövést is leadhattak volna.

Egész éjjel Irkutszk megtámadásának tervén dolgoztunk. Közben főerőnk is közeledett és másnapra második hadseregünk is. Ekkor, mint derült égből a villámcsapás érkezett a hír, hogy Oroszország kormányzóját, Koltcsak tengernagyot, február 7-én az irkutszki fegyház udvarában a bolsevikiek agyonlőtték.

Ezzel a hírrel majdnem egyidejűleg egy cseh futár jelent meg nálunk, Krejtschi ezredes, a II., Irkutszkba jött cseh hadosztály parancsnokának levelével. A levélben ultimátumszerűen követelték, hogy amennyiben Irkutszk elővárosát, Glasovot megtámadni merészelnénk, a csehek a bolsevikiek mellett vennének részt a harcban.

Az összehívott haditanácsunkon kiderült, hogy hadseregünk lőszerkészlete a fejenkinti 10—15 patronnál többet nem tett ki és hogy tűzérsegi lőszerünk is már alig volt. A legtöbb tábornok amellettt döntött, hogy Irkutszktól dél felől megkerülve a befagyott Bajkál-tavon meneteljünk át és Tcsitában Szemjonov hetman katonáival egyesüljünk.

Ezután az esemény után szinte a végletekig nőtt

¹ K. W. Sakharow : «Das Weisse Sibirien.» München, 1925.

a csehek elleni gyűlöletünk, mert tisztán láttuk, hogy a csehek, akik valamikor mint első csatlakoztak a bolsevikiek elleni felkeléshez, most ugyanezekkel Oroszország ellen voltak.

A megpróbált orosz hadsereg maradványai, melyek a téli hadjáratot kiállták és a haza megmentéséért kimondhatatlan áldozatokat hoztak, most gyalogszerrel és szánkákon vonultak Szibéria hómezőin. Közvetlenül mellettünk haladt az orosz vasút, melyet azonban hadifoglyaink: a szökevények, a gyávák és tolvajok használtak, büszkén és nagy kényelemben. Mégegyszer átkot mondott a csehre az orosz és a «cseh» elnevezés Szibériában szitkozódássá lett.

«A «cseh» szó gyértelmű volt árulóval és senki sem ejtette ki szitkozódás és harag nélkül,» így írja egy szemtanúja és részvevője a fehér hadsereg harcainak, aki mindezideig a zslávbarátok mérgező eszméinek hódolt. Ezt számtalan más adat is igazolja, melyeket csak 1931. elején kaptunk Szibériából. Még a kommunisták is, akik a népies kiszólásokkal szemben különben közönyösen viselkednek, a «cseh» szót igen megvetően ejtik ki. Az oroszok széles néprétegeiben azonban a gyűlölet és megvetés oly élénken és hatalmasan él, hogy népdalaikban és meséikben a cseh árulás, rablás és gyilkosság valóságos éposszá lett, figyelmeztetésül a jövőendő nemzedékeknek.¹

E fejezetet egy élményem elmesélésével fejezem be. Különböző kisebb harcok után bolsevik bandák ellen hadseregem egyik része a Petrovszky-Szavod munkástanyát vette be, mely a Bajkál-tó mögött van. Itt tartózkodásunk harmadik napján néhány cseh tiszt és katona jött a piacra, hogy orosz komiszholmit eladjon. Röviddel azelőtt kiadtam egy parancsot, mely had-

¹ A. Kotomkin: «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien 1920.» 135. oldal.

bíróság kilátásba helyezése mellett tiltotta meg, hogy katonáink ilyet tegyenek. Egyik őrzőjratunk elvette a csehektől a holmit. Ezek szitkozódtak és fenyegetődztek, mire vadászaink ostorcsapásokkal kergették el őket.

Néhány óra múltán hírül vettük, hogy a csehek a Petrovszky-Szavodban tartozkodó fehér hadsereget le akarják éjszaka fegyverezni, úgy amint már egyszer Szkipetrov tábornok osztagával tették. Azonnal biztonsági intézkedéseket rendeltünk el. Őrszemek vonultak fel, tábori őrségeket állítottunk és őrzőjratokat küldtünk a vasúti vonalra. Vezérkarom a csehek rangidősebbjével közölte, hogy minden félreértés elkerülése végett a helységben csehnek megjelennie nem szabad. Osztagaink egész éjjel készenlétben tartották magukat.

Amikor a csapatokat felülvizsgáltam, láttam, hogy egyetlen egy emberem sem aludt. Tisztek, kozákok és katonák, mind készenlétben, kezükben fegyverekkel, várták a csehek támadását. A hangulat emelkedett volt, sőt kellemesen izgatott. «Milyen jó volna, ha a csehek megtámadnának! Verés kell ezeknek a fickóknak! Elég régen játszanak ezek az ördögök már Oroszországgal!» hallottam embereimet beszélgetni. Bár a csehek hírszerzőiket Petrovszky-Szavodba küldték, de mivel ezeket az előőrsök visszakergették, elvesztették bátorságukat és letettek tervükről.

* * *

A cseh legionáriusok működésének leírása tökéletlen volna, ha ezeknek a felfegyverzett volt hadifoglyoknak és katonaszökevényeknek régi társaikkal, a többi hadifoglyokkal, főleg a németekkel és *magyarokkal* szembeni viselkedéséről meg nem emlékeznénk. E tekintetben is számos gáztettet követtek el, melyek egyrésze még felderítésre vár. Német és magyar részről már megindították ennek az anyagnak gyűjtését és vizs-

gálatát és remélhető, hogy annak eredménye rövid időn belül napvilágot is lát. A magam részéről rendelkezem egyes esetekről felvett fényképekkel és leírásokkal, szavahihető személyek leveleivel és emlékeivel. Ezek az adatok németektől, osztrákoktól és magyaroktól származnak, akik azokban az években Szibériában voltak. Ezek alapján kijelenthetem, hogy a csehek orosz területen borzalmas, mondhatnám, állatias kegyetlenségeket követtek el volt hadifogolytársaikkal szemben. Kegyetlenségeket, melyek valamennyi kultúrnép ítélőszéke elé tartoznak.¹

Magamnak természetesen nem állt módomban a csehek ily kegyetlenségeken rajtakapni, mert ott, ahol orosz csapatok voltak, félték a büntetéstől. A mi területünkön a hadifoglyok a törvény védelme alatt állottak. Csak eleinte, még mielőtt egy orosz nemzeti kormány alakulhatott volna és később, amikor a csehek lefoglalták a vasutivonalat, merésztették a legionáriusok a német és magyar foglyokat szinte hihetetlenül nyers bánásmódban részesíteni. E könyv szűkre szabott kerete csak néhány, a rendelkezésemre álló anyagból vett kivonatot ismertetését teszi lehetővé :

Szudéta-német zenészek agyonlövétése Kabarovszkban. (A dokumentumot egy Schulze Ágoston nevű szemtanú írta alá, aki 1914 augusztus 26.-án a «Magdeburg» cirkáló elsüllyedése után került orosz fogságba.) 1918 október elején a kozákok elhajtották a bolsevikieket Kabarovszkából és bevették a várost, majd minden gyanús alakot letartóztattak és számtalan embert agyonlőttek. A kozákokkal cseh legionáriusok is jöttek a városba. Egyik közülük, Jelinek, parancsnoki állást töltött be és különösen kegyetlennek bizonyult. Egyízben óriási kiabálás és lőtás-futás támadt a város főutcáján.

¹ Kérjük azokat, akiknek erre az esetre vonatkozó jegyzeteik, újságcikkeik, fényképeik stb. vannak, hogy ezeket a kiadó révén kölcsönképpen a szerzőnek adják át.

Amikor Sch. Á. odaérkezett, látta, hogyan hajtották, szidták és verték a csehek Parisek szudéta-német muzsikusbándáját, mely rendszerint a «Teetasse» kávéházban játszott. A csehek, különösen Jelinek, lovaglókorbácsokkal verték a zenészeket és lelövétéssel fenyegették az áldozatokat. Kabarovszk orosz lakosságának kísérlete, hogy a szerencsétlenekért közbe lépjen, teljesen eredménytelen maradt. Figyelmeztették Jelineket, hogy csak ártatlan muzsikusokról van szó, akik csak az orosz Vörös Kereszt javára játszottak, — de mindez hiábavaló volt. Minden dicséret ellenkezőleg úgy hatott rájuk, mint a tűzre öntött olaj. Az oroszok a dühbe jött csehektől olyan kiáltásokat hallottak, mint : «Csak vigyázatok, majd ti is megtudjátok, mi az az ostor és ha mindjárt nem hallgattok, lelövünk benneteket.»

Az összegyűlemllett nép, köztük Sch. Á. rémülettel látta a csehek viselkedését és elkísérte a csoportot az Amur-folyó partjáig. Itt szegény németeket, akik alig álltak már lábaikon, egy emlékszobor alá állították és Jelinek a következőket kérdezte tőlük : «Akartok-e csehek lenni ?» (Az volt a szokás, hogy a szudéta-németeket bekényszerítették a cseh hadseregbe.) A német muzsikusok azonban visszautasították a csehek ajánlatát. Ekkor Jelinek parancsot adott a németek agyonlövéséhez. A muzsikusok vérükben fetrengtek. Aki még mozgott, bajonettjeikkel szúrták agyon, majd a lemeszároltak hulláit a folyóba dobták. Sch. Á. hozzáteszi, hogy különböző táborokból való hadifoglyokat, de számtalan orosz is gyilkoltak meg a csehek. «A csehek kivezették a táborból a hadifoglyokat és gödröt ásattak velük. Ha a gödör elég mély volt, munkaközben lötték őket agyon. Hasonló borzalmaikról köteteket lehetne írni.»

Sch. Á. tudósításain kívül még birtokunkban vannak a meggyilkolt muzsikusok özvegyeinek és két hadifoglynak panaszai, akik szintén a Parisek-zenekarhoz

tartoztak és tisztán egy szerencsétlen véletlen folytán menekültek meg a vérfürdőtől. Annál borzalmasabbnak tűnnek fel ezek az események, mert ily módon akartak a csehek vetélytársaikkal leszámolni. Nekik is volt ugyanis Kabarovszkban saját zenekaruk, mely azonban nem örvendett nagy népszerűségnek. Jelinek és társainak viselkedése alávalóbb a bolsevikiekénél, mert a legionáriusok mögött a «demokrácia» atyái álltak, akik nagyhangú szavaikkal az «örök békéről» szavaltak nekik. A legionáriusok viselkedése a többi hadifogollyal szemben több bizonyíték szerint féktelen, aljas dühnek, gyűlöletnek és határtalan kegyetlenségnek tekinthető. Mindenütt előtérbe lépnek alacsony, piszkos ösztöneik, a meggazdagodás vágya, amely a meggyilkolt áldozatok kirablásától sem riad vissza. Az említett Jelinek a hadifoglyokat segélyező pénztárból Krassznaja Rjetcskában, Vladivosztok mellett, 22.000 rubelt rabolt el. Hasonló okok vezettek 1918 július 30-án Kanszk városában öt hadifogoly meggyilkolására és a szamarai és orenburgi német-oroszok rendszeres üldözésére, amikor az orenburgi kozákok hetmanjának A. J. Dutovnak és több orosz hatóságnak közbelépése sem tudta a szerencsétlen áldozatokat megmenteni. 1918 július 5—12 hete rémülettel töltötte el a nikolszk-usszurjszki fogolyszállás összes lakóit; naponta vezetett el az őrség hadifoglyokat, főleg magyarokat az irodába és a cseh parancsnokságra. Ott azt a rövid hírt közölték velük, hogy csomagolják össze holmijukat és tíz percen belül jelentkezzenek újból. Egy-két napon belül aztán megérkezett a lakónikus hír, hogy a fogoly nevét törörlék a névsorból, mivel agyonlőtték. Damokles kardja lógott minden egyes fogoly feje felett. Ezeket dr. L. Ebert (Weiden) részletes, mesterien megírt tudósításából vesszük, melyet egyszerűségében is oly hatásossá tesz az igazság. Ez az igen érdekes tudósítás, nemcsak egyes eseteket ír le és a

csehek minden gaztettére, rablásaira, a hadifoglyok és oroszok embertelen legyilkolására világít rá, de megkísérli az indítóokokat is megtalálni. A csehek, a vezetők és a közemberek, azt remélték, hogy a kegyetlenségek és gyilkosságok fogják tekintélyüket Oroszországban emelni és így «Anabasisuk» fénye még nagyobb lesz.

Ha a csehek valahol letelepedtek, kiküldték őrzőjáraikat a környékbe, hogy a falvakat átkutassák. Ha ott *magyar* hadifoglyokra találtak, akik gyakran már évek óta éltek a paraszttal és nekik dolgoztak, elvezették, egy rakásra hajtották és agyonverték őket. Az orosz parasztnak kérései nem használtak semmit. Gyakran már elég volt, hogy valaki csak magyarul beszéljen és a cseh őrzőjára megtámadta és agyonlőtte. Sok Szibériából hazájába visszatért magyar tudna a csehek kegyetlenségéről beszélni.

Magyar hadifoglyok agyonlövetele. Ezt a véres eseményt minden részletében tisztázni kell, mert különben a csehek mindent elhallgatnának. Letagadják a gyilkosságokat, melyeket a legionáriusok 1919-ben Szibériában fegyvertelen magyar polgárokon követtek el. A cseh kormány a hozzá intézett kérdésekre csak azt válaszolja, hogy minden a háborús jog és törvény értelmében történt. Ez nem igaz! 1919-ben a «légiókat» vezetőik a legbelsőbb hadtápra helyezték. Akkoriban nem volt hatalom, mely ezeket a tetőtől-talpig felfegyverzett cseh csapatokat a bolsevikiek ellen a frontra kényszeríteni képes lett volna. Mindaz, amit ezekből a tragikus és véres eseményekből tisztázni sikerült, mutatja, mennyire tervszerűen és kegyetlenül viselkedtek a csehek egy idegen országban politikai ellenfeleikkel szemben.

A Krasznójarszk város külterületein lévő fogolytábor, mely a kaszárnyában volt elhelyezve, Vojennoj Gorodok nevet viselte. Ebben a táborban székelte a «Magyar Egyesület», mely kulturális és jótékony célo-

kért működött és amelyet az orosz hatóságok engedélyével alakítottak. Ezeknek a kaszárnnyáknak egy másik részében a 31. lövészezred tartózkodott, mely szibériai parasztlegényekből állott. Ennek az ezrednek, hadseregem kiegészítésére, augusztus elején a frontra kellett vonulnia. A bolsevikiek és társaik, az *Es-Ersek*, titkos propagandát folytattak az ezred katonái között és rá akarták őket beszélni, hogy ne vonuljanak ki, hanem menjenek haza, mindezt úgy adva be nekik, mintha Koltcsak csapatai már tönkrementek volna. Abban az időben, sajnos, az egész szibériai hadtáp ettől a propagandától volt megfertőzve. Ezt bizonyítják ennek a kornak a történetírói és az *Es-Ersnek*, a csehek legközelebbi barátjainak e propaganda terén kifejtett élénk tevékenysége. Ennek a propagandának az eredményei igen szomorúak voltak: 1919 július 29—30-ra virradó éjszakán kitört egy felkelés a 31. ezredben. A katonák néhány tisztet meggyilkoltak és felfegyverkezve vonultak a legközelebbi erdőbe, hogy leverjék azokat a csapatokat, melyek a városból a felkelők leküzdésére jöttek. De virradatra hű orosz csapatok körülvették az erdőt és a 31. ezred lázadói, fegyverüket letéve, megadták magukat. A Vojenoi Gorodok hadifogolytábor parancsnoka felszólította a foglyokat, hogy nyugodtan maradjanak a helyükön, hiszen be volt bizonyítva, hogy ők nem vettek részt ebben a felkelésben. Már reggel 8 órakor ítékezett a haditörvényszék a felkelők felett és a bűnösöket még aznap este agyonlőtték. De a haditörvényszék működésének befejezése előtt bevonult Vojenoi Gorodokba a 12. cseh ezred, ellátogatott a hadifogolytáborba és megparancsolta, hogy mindenki menjen a kaszárnnyába. Itt a cseh parancsnok kijelentette a hadifoglyoknak, hogy azért jöttek, hogy megvédjék őket az oroszoktól, akik a felkelésért a hadifoglyokat is meg akarják büntetni. De való-

ságban azért jöttek, hogy felelősségre vonják a magyarokat, amiért honfitársaikat a hazájuk mellett való kitartásra biztatták. Július 30—31-re virradó éjszakát a csehek azzal töltötték, hogy átkutatták a hadifogolytábort és sok magyar tisztet foglyul ejtettek. Ezek közül még július 31-én este hetet agyonlőttek. A letartóztatások mind gyakrabban előfordultak és azoknak a magyar hadifoglyoknak a száma, akiket augusztus 1-ig agyonlőttek, már 17-re növekedett.

A svájci Vörös Kereszt Misszió vezetője, aki akkoriban Szibériában tartózkodott, néhány szóval erre a tragédiára is kitér művében :

«A július 30-i események — a 31. gyalogezred lever felkelése — azért érdekeltek bennünket, mert abba hadifoglyok is voltak belekeverve, amennyiben őket is vádolták. Omszkban de Martell francia főmegbízott a következő szavakkal akarta ezt tudunkra hozni : «A foglyok bolsevizmust üznek !» Mi ellenben sokkal jobban ismerjük a sok szenvedéstől észhezvert foglyok gondolkodási módját, semhogy az összeesküvésben való részvételükben hinnénk.»¹

Montandon dr. egy listát is vezetett a csehek által meggyilkolt magyar hadifoglyokról : ezt a listát két dokumentummal együtt rendelkezésünkre bocsátották : 1. A krasznójárszki csehszlovák parancsnok 1919 augusztus 10-i 3262. számú jelentése a hadifogolytábor vezetőségéhez, melyben kijelenti, hogy a magyar foglyokat nem a lázadás miatt lövették agyon, hanem egy felhívás miatt, hogy harcoljanak a régi Magyarország határaiért. 2. A csehszlovák kormány megbízottjának 1919 november 7-i 8030/D. számú átirata az irkutszki dán királyi alkonzulhoz, melyben a cseh ugyanezt a vallomást teszi, de céloz arra is,

¹ Dr. Montandon György : «Im Schmelztiegel des Fernen Ostens.» Wien, 1923, 72. oldal.

hogy állítólag a magyarok is résztvettek a tömeggyilkosságban.(?)

Az 1919 július 31-én meggyilkoltak névsora a következő:

1. Dr. Pély Géza, az egyesület elnöke.
2. Székely Lajos főhadnagy, az egyesület alelnöke.
3. Száva István hadnagy, titkár.
4. Fekete Emil főhadnagy, tag.
5. Dr. Katona Gyula, tag.
6. Papp János közhonvéd.
7. Pawel György közhonvéd.
8. Caspar Albert hadapród.
9. Dr. Forgács Dezső zászlós.
10. Dukesz Artúr hadapród.
11. Dr. Molnár Alajos hadapród.
12. Krassovszky Dezső káplár.
13. Kelemen Lajos zászlós.
14. Skoff Béla hadapród.
15. Zsedér Sándor káplár.
16. Say Jenő közhonvéd.
17. Székér Károly zászlós.

Elégedjünk meg ezzel a rövid, de jellemző kivonattal és térjünk vissza Oroszország elárulásához és a csehek általi kirablásához.

A zsákmány és annak elszállítása.

A csehek a kormányzó bezárása után külön őrséget állítottak fel a vasúti kocsikhoz, melyek az orosz aranykészletet tartalmazták. Amikor az aranykészlet megérkezett Irkutszkba, kiderült, hogy a cseh őrség teljesen kirabolt egy vagon, mely különleges, öt rubeles aranyokkal telt ládákat tartalmazott. Az elrabolt arany névértéke több mint húszmillió arany-

rubelt tesz ki.¹ A megmaradt aranyat a csehek Irkutszkban nyugta ellenében átadták a «Politikai Központ»-nak, tudniillik három szélhámosnak, akik a csehek segítségével kerültek ide. A «Politikai Központ» átvette a csehektől fennmaradt aranyat a nélkül, hogy átszámolta volna.

A csehek Irkutszkból való elutazásuk előtt még magukhoz vették az állami pénztárban talált pénzeket és a birodalmi nyomda bankjegykisérletét, hogy saját maguk nyomhassanak bankjegyeket. Ezzel töltötték idejüket az úton, Vladivosztokig. Papírpénzt, főleg 1000 rubeles bankjegyeket gyártottak.

... altábornagy munkájában² a következőket jegyzi meg «A csehszlovák hatóságok, ezt dokumentumok bizonyítják, az irkutszki Birodalmi Bankban orosz pénzürtékeket foglaltak le. Az összeget nem lehetett pontosan megállapítani. A bankjegyeket zsákokba csomagolták és postakocsikon Kelet felé irányították. Ezek a pénzzel telt zsákok több mázsa súlyúak voltak. A csehek a «rekvirálás» alkalmával főleg az újonnan kiadott 200 rubeles sorsjegykölcsönre és az 5000 rubeles Birodalmi Bank részvényekre helyeztek nagy súlyt. Rengeteg ilyen papírral árasztották el Karbinban a pénzpiacot, ahol így valóságos tőzsdepánikot idéztek elő. Ezenkívül Irkutszk közelében Szkipetrov tábornok lefegyverzett páncélvonatjából 8.000.000 rubelt raboltak el és mint «hadizsákmányt» vitték magukkal.

A csehek az összes állomáson, melyeket utazásuk alatt érintettek, kiakasztották a bolsevik népbiztossal kötött szerződésük másolatait. Ez az egyezmény nemcsak azt a kötelezettséget tartalmazta, hogy Koltcsak tengernagyot kiszolgáltassák, hanem azt is,

¹ «Die tschechischen Argonauten in Sibirien.» 12. oldal.

² «Tschechen von SR», megjelent a «Djelo Rossii» című ujságban. Tokió, 1920. 10. oldal.

hogy a fehér hadsereget lefegyverezzék és a fehér tiszteket és az önkénteseket kiszolgáltassák. Ezenkívül meghatározták az utolsó cseh vonat és a vörös hadsereg első vonatja közötti távolságot, majd megígérték a csehek, hogy a vasútestet, hidakat és az állomásokat érintetlenül hagyják. Végül megegyeztek abban, hogy a csehek a bolsevik bandákat lőszerezéssel és fegyverekkel látják el. Ennek megfelelően a csehek vonatjaikban a rabolt csehek mellett fegyvereket és töltényeket rejtegettek a bolsevikiek részére, akik így cseh segítséggel Transbaikáliában szerveződtek. A csehek rendszeresen szállították a bolsevikiek postáját az európai Oroszországból Karbinba és Vladivosztokba és szigorúan őrzött vasúti kocsijaikban bolsevik ügynököknek és biztosoknak nyújtottak menedéket. Megállapított tény, hogy ily módon szállították a hírhedt kommunistát, Vilenszkyt, a Szemjenov hetman ellen vezetett hadműveletek vezetőjét és az egész Bajkal-területnek későbbi biztosát.

Kimondhatatlanul nehéz helyzetben voltak azok az orosz tisztek, önkéntesek és családjaik, akik valamilyen okból elszakadtak a hadseregtől, mely Koltcsak tengernagy kiszabadítására Irkutszkba sietett. Ezek a szerencsétlenek, főleg betegek, aggastyánok, asszonyok és gyermekek, kényszerülve voltak az utat egymástól elszakítva, szánokon megtenni. Hiszen orosz vonatok nem voltak többé, az egész vasút a csehek kezében volt. Sok ilyen utas a cseh tisztekhez fordult és emberiségükben bizakodva, kérték, hogy vigyék tovább őket a vonaton. A cseheknek természetesen elég helyük volt, hiszen nem szabad elfelejteni, hogy az 50.000 csehnek 20.000 vagon állt rendelkezésére. Semmibe sem került volna, ha felvettek volna vonatjaikba néhány, az orosz hadseregtől elszakadt szerencsétlent. Azonban többnyire cinikusan utasították vissza kérésüket. Azokat pedig, akiket magukkal vittek, kira-

boltak és gyakran erőszakot követtek el rajtuk. Azért, hogy fűtetlen kocsikban utazhassanak, a csehek 5—15 ezer rubelt kértek az oroszoktól. Az asszonyoktól minden ékszert elvettek, az utolsót is, ami még megmaradt nekik. Ez a magas díj azonban nem biztosította a menekültek testi épségét, sem azt, hogy tényleg megérkeznek Transbajkáliába, ahol nem fenyegette őket többé a veszély, hogy a bolsevikiek megtámadják... altábornagy a következőképpen számol be egy, az olovjannajai állomáson történt eseményről: ¹

«Egy orosz vonatból, mely az Onon folyó vasúti hídján robogott, három zsákot dobtak le a folyóba. Amikor kihalszták a zsákokat, látták, hogy orosz asszonyok hullái voltak benne, akiket a csehek vonatjukra vettek, rajtuk erőszakot követtek el, majd meggyilkolták és a folyóba dobták őket. Lehetetlen megállapítani azoknak a számát, akiket a csehek Szibériában hasonló sorsban részesítettek.»

Jablonova állomásán Mandzsúriában a cseh kiűrités alatt egyszerre csuncsu rablók jelentek meg azzal a követeléssel, hogy egy fakitermelő cég ottani képviselője azonnal fizessen ki nekik 300 yent. A cég vezetője hallani sem akart erről a követelésről, mire a csuncsuk vezére udvariasan tudtára adta, hogy egy arra haladó cseh trén felajánlott neki megvételre 2 gépfegyvert a hozzávaló lőszerrel, de a csehek azonnali fizetést követelnek, ők pedig mindenesetre meg akarják venni a gépfegyvereket. A cég vezetőjének tehát nem maradt más hátra, így írja a «Djelo Rossii» című ujság 13. száma 1920-ban, minthogy engedjen. A rablók megkapták a pénzt és megvették a gépfegyvereket.

Az orosz kormány, az orosz hadsereg és Koltcsak tengernagy elárulása után az első cseh csapatok a kelet-

kínai vasút semleges területére érkeztek és elérték Karbint. Egy szemtanu a következőket írja: ¹ «Érdekes képe volt Karbinnak a cseh csapatok megérkezésének napjaiban. Megjelenésüket az orosz aranyrubel erős esése azonnal jelezte. A kínai pénzváltók azzal számoltak, hogy a piacot elárasztja az orosz arany és ebből előnyöket is húztak. A váltóüzletek tele voltak csehekkel, akik orosz aranyat kilósúlyban cseréltek át yenre és dollárra. Az utcákon élénk üzleti élet indult meg mindenféle holmikkal, grammofónokkal, varrógépekkel, aranytükkal és karkötőkkel. Az állomáson pedig fajlovakat és mindenféle kocsikat adtak el nagyban...

Az arany és az aranypénz értéke azokban a hónapokban a keletkínai semleges területen kétségtelenül azért esett annyira, mert a csehek aranypénzt is óriási mennyiségben bocsátottak a piacra, hogy amerikai és japán valutákra cseréljék át. A kínai váltóügynököket, akik minden kínai várost elárasztanak, zavarba hozta az aranynak ez a beözönlése és eleinte azt hitték, hogy hamisítással állnak szemben. Miután azonban meggyőződtek arról, hogy az arany valódi, alacsony áron megvették.»

Különösen nagy értékek voltak azokon a vonatokon, melyekkel magasabbrangú parancsnokok, politikai vezetők és Masaryk és Benes legközelebbi segítőtársai érkeztek. Itt a cseh génusz legszebb virágait hajtotta. Sokáig tartott, amíg az utolsó vonatokra is sor került, mert a 20.000 vagon kétségtelenül sok időt vesz igénybe.

Végül elhagyták a csehek Szibériát! De micsoda metamorfózison mentek ott keresztül! Hogy tértek vissza Európába! Orosz arannyal telt pénzeszsákokkal, külföldi értékpapírokkal és mindennemű kincsek-

¹ «Djelo Rosszji», Tokió, 1920. 14. szám.

kel. A szegény, éhséget szenvedett hadifoglyokból jöltáplált «hősök» lettek.

Vladivosztokba való érkezésük után hajókra szálltak, melyeket a szövetségesek időnként határoztak meg nekik. Senki sem volt már, aki az oroszok érdekében hathatósan közbe tudott volna lépni. A hazafias erők vagy tönkrementek, vagy elrejtőzni voltak kénytelenek, a fehér hadsereg maradványai a nehéz szibériai visszavonulásban vagy Transbaikália megvédésében vettek részt. Vladivosztokban a félbolsevikieké volt a hatalom. Ezek az emberek nagyon hasonlítottak a csehekhez. Segítettek a cseheknek zsákmányukat kiegészíteni, de saját magukról sem feledkeztek meg.

«Magántulajdont és magánárut rabolnak, szétosztják a csehek között vagy eladják a csehek segítségével értéken alul külföldi hajókon, azzal az ürüggyel, hogy Szovjet-Oroszországba küldik». Így írt azokban a napokban a Távols-Kelet sajtója.¹

Az orosz vagyont nemcsak hogy nem lehetett megvédeni a csehekkel szemben, de semmiféle jegyzéket sem lehetett róla készíteni. Ha valaki megkísérelte, úgy ezt oroszok nem hivatalos minőségben tették, de így a jegyzék hiányos maradt. A csehek számoltak ezzel és meg voltak róla győződve, hogy büntetlenül maradnak. Eppen ezért is távolították el a főtanut, Koltcsak tengernagyot.

Ennek a hallatlan, soha nem látott rablásnak újabb és újabb bizonyítékai látnak minduntalan napvilágot. Volt hadifoglyoktól kaptuk az igen értékes hírt, hogy a csehek a híres mammutcsontvázat lopták el az irkutszki múzeumból. Egy mammut csontvázat! Ezt azok a magyarok hozták hírül, akik Vladivosztokban hajóra tették, melyet azután Triesztben kiraktak.

¹ «Djelo Rossii», Tokió, 1920. 10. szám.

Még egy bizonyíték. Az akkori események egyik ismerője a következőket mondja: ¹ «Nekem a vladivosztoki dán konzul, Gavardo mesélte 1925 tavaszán egy adriai kikötőben, hogy: «szibériai lakását fosztották ki a cseh légiók. Pert indított ez ellen a banda ellen és e per következtében Prágába kellett utaznia. De most jön a legérdekesebb. A cseh főtisztviselő előtt, akinél az ügy elintézését sürgette, a következő kellemetlen jelenet játszódott le: Gavardo konzul kijelentette, hogy panasa mégsem lehet annyira alaptalan, miután a cseh hivatalnok is éppen egy szőnyegen áll, mely az ő orosz lakásából származik. És hogy meggyőzze a zavarba jutott hivatalnokot, megmutatott néhány eredeti fényképet. Lakásának legértékesebb részeit pedig hosszas kutatás után a prágai nemzeti múzeumban fedezte fel!»

A cseh szokásokról két érdekes bizonyítékot közöl a «Djelo Rossii» című ujság 1920. 10. számában:

«Az Orosz—Amerikai Gumigyár Szövetkezet «Treugolnik» Vladivosztokban a cseh hadsereg főellenőrző állomásához.

1918 április 25-én 32 leólmozott teherkocsit indítottak el Pétervárról, melyek autógumit tartalmaztak és amely a «Treugolnik» tulajdona volt. A szállítmány 1918 május havában érte el Tcsicsma állomását Ufa közelében, éppen akkor, amikor a csehek a város ellen vonultak. Miután a cseh hadseregnek nem volt elegendő autógumija, az egész szállítmányt lefoglalta egy cseh osztag, Tcseljábinszkba szállította és onnan tovább Jekaterinburgba, az Autó-osztályhoz címezve. Amikor Jekaterinburgba érkezett, már csak 28 vagonban volt gumi és ezeket a cseh autócsapatok vették át. A többi négy vagon tartalmát útközben cseh csapatok

¹ Dell'Adami Géza vezérkari őrnagy: «Erlösung aus Sibirien».

használták el. 1918 decemberben a 28 megrakott vagónt a csehek Kurganba szállították, ahol 1919 márciusig maradt. 1919 áprilisban Simába szállították tovább. Itt a szállítmányt ládába csomagolták át és darabszám küldték Vladivosztokba, a cseh csapatok autóállomásához címezve. 1920 március 1-én 18 vagón Vladivosztokba érkezett, innen a «Madovaszko» nevű hajón cseh csapatokkal együtt Csehszlovákiába szállították. A következő, hasonló tartalmú 7 vagón március 21-én érkezett Vladivosztokba a cseh hadsereg autóosztályához, itt szintén készenlétben voltak, hogy a következő hajón cseh csapatokkal szintén útnak indítsák. Az utolsó három kocsi még útban van Vladivosztok felé.

Hivatkozunk arra a törvényre, mely kimondja, hogy polgárháború esetén az egyik harcoló fél által elrekvirált hazai szállítmányok nem képeznek hadizsákmányt, hanem tulajdonosának visszajuttatandók vagy, ha különös körülmények folytán a harcolók felhasználták volna, a tulajdonost az áru értékének megfelelő összeggel kárpótolni kell. A tulajdonos ebben az esetben a «Treugolnik» szövetkezet, melynek Vladivosztokban van a fiókja. Miután e cég érdekeit képviseljük és a fentemlített szállítmány lefoglalása, valamint a szándék, hogy külföldre juttassák, most már Önök előtt is ismeretes, a «Treugolnik» Szövetkezet nevében azzal a kéréssel fordulunk a cseh hadsereg legfelsőbb ellenőrző állomásához, hogy a jelenleg még Vladivosztokban levő árut juttassák vissza a cégnek, a már kivitt áruért pedig a megfelelő pénzüsszeget adják át. Mellékeljük a számlát. A 28 vagónnyi szállítmány részletezett adataival egyezően a szállítmány értéke, az 1918-i árnívón, a lefoglalás napjától számítva 38,692.815 rubel. — Vladivosztok, 1920. március 28.»

Válasz. «Az Oroszországban levő cseh hadsereg

legfelső ellenőrző állomása, 437. sz., Vladivosztok, 1920 május 4-én a «Treugolnik» Orosz—Amerikai Gumigyár Szövetségéhez, Vladivosztokban.

Válaszolva március 28-i levelükre, van szerencsénk Önökkel tudatni, hogy, sajnálatunkra, nem ismerhetjük el 38,692.815 rubelt kitevő követelésüket. Hiányzik minden bizonyíték arra vonatkozólag, hogy a fentemlített 32 vagon gumikerék a cseh hadsereg által való rekvirálás napján tényleg még a «Treugolnik» cég birtokában volt.

Kutatásaink azt eredményezték, hogy az egész szállítmány orosz katonai tulajdon volt, mely a harcban elvesztett. Abban, hogy a vörösök rendes úton szerezték-e meg a gumikészletet, nincs jogunk kételkedni, még levésbé vizsgálatot indítani. Különösen, mert mindennemű, autókhoz való gumianyag az egész háború alatt államrészről lefoglalás alá esett és a fentemlített szállítmány minden valószínűség szerint már előbb jutott a katonai igazgatás kezébe.

Az Oroszországban levő cseh hadsereg legfelső ellenőrzőállomásának vezetője, Schimunski kapitány.»

E felelet ellenére a szövetséges hatalmak egyik konzula mégis megtiltotta a gumikarikáknak Vladivosztokban cseh hajókra való átrakását. Hiszen ebben az esetben nemcsak orosz érdekekről, hanem külföldiekről is szó volt, mert a «Treugolnik» orosz—amerikai társaság volt. A cseh kapitány kifogása annak az aranyóra barátnak meséjéhez hasonlít, aki, miután rajtakapták a lopáson, az óra tulajdonosától a megvásárlási szelvényt követelte, bizonyítékaul annak, hogy az óra tényleg a birtokát képezi-e.

Amíg a cseh kereskedelmi «zenik» nem sértették a külföldiek érdekeit, a Szövetségesek nyugodtan tűrték tevékenységüket. Csak némely becsületes gondolkodású képviselőjük vetette meg a csehek eljárását.

Még két bizonyíték ebből az időből. Az egyik a

cseh hadsereg vezérkari főnökének válasza az orosz kormány ama érdeklődésére, hogy mi történt azzal a 20 Pud (1 Pud 16 kg) ezüsttel, melyet a jenesszei kozákok a cseheknek őrzés végett átadtak.¹

«Az oroszországi csehszlovák hadsereg vezérkari főnökének válasza. 1920 március 27-én, Tcsita állomás. A keletorosz hadsereg összes felfegyverkezett erőinek parancsnokához, illetve annak helyetteséhez.

Az oroszországi csehszlovák hadsereg parancsnoka azzal bízott meg, hogy Nagyméltóságodat a következők tekintetében világosítsam fel:

Az ezüstöt, melyről Nagyméltóságod a hadsereg vezetőségéhez intézett 1957. sz. március 23-i levélben említést tesz, sürgönyileg leadott 357. sz. parancsomra a 2. nehéz tüzérhadosztály parancsnoka azonnal kiszolgáltatja.

Tekintettel azonban arra, hogy ez a vonatcsapat jelenleg a zizikar—karbini vonalon halad és minden megállás nélkül Vladivosztokba utazik, kérem a hely szíves megjelölését, ahol az ezüstöt átvenni kívánják, úgyszintén azoknak az uraknak a neveit, akiknek az ezüst átadandó lesz. Wschetitschka főhadnagy, ellenjegyezte, Kasalitzky hadnagy.»

Távirat!

Zizikar—Karbin. A 2. nehéz tüzérhadosztály parancsnokának, Tcsita, március 27-én.

A hadseregparancsnok elrendeli, hogy a 20 Pud ezüstöt, melyet Tulunban a jenesszei kozákok hetmanhelyettese önöknek átadott, visszaszolgáltassák. Az átadás helyét, úgyszintén az átvevők nevét sürgönyileg tudatom Önökkel.

357. sz. A cseh hadsereg vezérkari főnöke, Wschetitschka főhadnagy.

¹ Kotomkin Sándor: «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien». Paris, 1930. 146—147. oldal.

E levélváltás praktikus eredményét a többször említett orosz tiszti könyvéből közlöm :¹

«Ez az ezüst nyomtalanul eltűnt, nem lehet tudni, hogy hol. Tény, hogy a kozákok soha vissza nem kapták. Hogy ki eszik jelenleg a kozákok ezüstkanalával, azt nehezen lehet megmondani.»

Prágai tartózkodásom alatt megkíséreltem, hogy kielégítsem kíváncsiságomat : a nagyvilágban sokmindent beszélnek, szeretném tudni, hová tűnhettek az összes ezüst kanalak.

Az eredményt emsokáig váratott magára : Néhány nap múlva reggel 7 órakor megjelent kunyhómnál, melyben Gornich Mokropsachban csehországi tartózkodásom alatt laktam, a zöld autó, melyet Prágában csak a «zöld Antalnak» neveztek. Kiszállt belőle három titokzatos alak, meg egy kihízott csendőr fegyverrel. A csendőrt mindjárt felismertem, különös hangzású nevét nem lehet elfelejteni. Vladovosztokban gyakran volt a rokonaimnál. Mindenféle jóval tartották és úgy felmelegedett náluk, mintha ő is rokonuk volna. Tehát ez a csendőr állt meg az ajtóm előtt, a három alak pedig elkezdett kutatni. Keresztül-kasul kutatták szegényes emigráncsomagomat. Ez két órahosszat tartott.

Végül azt kérdeztem : «Mit keresnek, Panove ?»

«Kedvesem», felelte «maga a magyarokkal tárgyalásokat folytat. El akarja tőlünk venni a Ruthén-Kárpátokat és a magyaroknak átadni !»

«Nem szórakozásból kérdem magát Panove, hogy mit keresnek itt, komolyan beszélek . . .»

«Mi is», felelték ők, «átkutatjuk, hallottunk mindenfélét magáról . . .».

Hátrahagytak nálam egy papírlapot, melyre azt írták, hogy nem találtak semmit. Ezt az írást eltettem magamnak emlékül.

¹ Kotomkin Sándor : «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien». Paris, 1930. 146—147. oldal.

Erre a kutatásra fel kezdtem Karpatho-Russzia iránt érdeklődni és nyáron egyszer el is utaztam oda. Nem bántam meg, hogy odamentem. Pánszlávizmusom elhalni kezdett bennem és annál értékesebb lett nekem az én Oroszországom !»

A vladivosztoki «Slovo» című újság következő képet ad a cseh «Anabasis» felszámolásáról : «A «Rohadt Sarokban» (egy vladivosztoki városrész) a csehek felszámoló-bizottsága lefoglalt néhány óriás háztömböt, régebbi mozdonyműhelyeket. Csodálatos, hogy mi minden van itt : kocsi, varrógép, távirdász-műszerek és gépek, röviden : a gombostűtől kezdve az autóig minden, amit az «Iso Export és Comp.» (japán cég) katalógusában leír. A különbség csak az, hogy az Iso Export kifogástalan cég, mely nagyszerű hírnévnek örvend. A cseh likvidációs bizottság a tisztaság tekintetében áruházaiban szintén nagy volt, de természetesen csakis cseh értelemben !»

Nagyon jellemző a következő : A cseh bizottság minden mérleg feliratát átfesttette, hogy ne lehessen látni, milyen nagy utat tettek meg ezek a mérlegek a cseh sereggel. Az orosz vasúti ellenőrző-bizottság kutatásai közben felfedezte egy mérleg jegyzésén a «permi vonat» jelzést ; egy másik mérlegen pedig a «szibériai vonat», «keletkínai vonat», «Tajga raktár», «permi raktár» stb. jelzéseket. Az ily jelzésű tárgyakat a cseheknek ki kellett szolgáltatniok. Ott azonban, ahol a rablás nem volt ily kézenfekvő, semmit nem követelhetett vissza az orosz bizottság.

Erdekes még, hogyan kezdett a cseh hadsereg a nagy- és kicsinybeni kereskedelemhez. Kiló- és pudszámra adott el makarónit és lisztet, kiállított számlákat, de megtagadta, hogy ezeket bélyegekkel ellássa.

A «Ruszkí Golos» című újság a következőket írja : «A csehek a vonatok I. és II. osztályú kocsijaiban laktak, mialatt a hajók megérkezésére vártak. Amikor elhagy-

ták ezeket, kiderült, hogy minden tükröt, minden rézdarabot, még a rézkampókat is ellopták, a linóleumot a falakról, a huzatokat az ülésekről letépték, sőt még a lőszörtöltelék is elvitték. Egyszóval mindent, aminek csak valami értéke is volt, ellopták. Az orosz vasutigazgatóság, amikor visszakapta a vonatokat, nem tehetett egyebet, mint a rabolt holmikról jegyzéket vett fel.»

Magánszemélyek megkísérelték a vladivosztoki és karbini antibolsevik sajtóban ezek ellen a büntetlen rablások ellen tiltakozni, így egyes esetek a nyilvánosság elé kerültek. De a csehek erről egyszerűen nem vettek tudomást, vagy pedig kibeszélték magukat, úgy-hogy voltaképpen csak a történeteket igazolták.

Igy pl. az orosz igazgatás cukrot adott a cseheknek hitelre. Elutazásukkor benyújtották nekik a számlát, mely 648.796 yent tett ki. A csehszlovák vezérkar a következő választ adta: «Nem tagadjuk, hogy élelmszereket kaptunk az orosz hatóságoktól, jelenleg azonban nem vagyunk abban a helyzetben, hogy megindítsuk a szükséges vizsgálatokat, mert hadbiztosságunk is költözködik. Az első Prágába érkező csapatszállítmány az egész, erre vonatkozó levelezést be fogja mutatni. Amíg nem érkezik Prágából rendelkezés, nincs módunkban fizetni.» Errevonatkozó rendelkezések Prágából természetesen sohasem érkeztek.

Nem érdektelen, amit a kiürítés volt vezetője, dr. Rase a szibériai csehek elvetemültségéről és ravaszságáról ír :¹

«El kell képzelni, hogy amikor mi Oroszországban hadseregünket felállítani kezdtük, sajátmagunk is hadifoglyok voltunk és amint Szemjenov helyesen mondja, «meztelenül és nadrág nélkül». Ez tiszta valóság. Egyetlen birtokunk két kezünk és a fejünk volt.»

¹ Dr. R. Rase: «Evakuace». Prága, 1923. 24. oldal.

De három év múlva, amikor a csehek Vladivosztkot elhagyták, saját erejükből a következő vagyona tettek szert :

12 külföldi hajót kellett bérelniök, hogy áruakományaikat elszállíthassák. Egy külön óceánjárót vásároltak maguknak, a «Legia»-t, mert nem akarták holmijukat idegen kezekre bízni. Minden kikötőben, ahová befutottak, óriási élelmiszerkészleteket vásároltak, sőt abban a helyzetben voltak, hogy hadseregüknek 14 százalékát a szövetségesek minden anyagi támogatása nélkül tudták hazaszállítani.

Megalapították a «Légionáriusok Bankját», melynek kezdőtőkéje 70 millió jó valutabeli koronát tett ki. Ma ez a bank egyik leggazdagabb pénzintézete a közársaságnak, mely nemrégiben óriási épületeket emelt nagyterjedelmű pincékkel a letétesek részére.

Dr. Rase a következő felvilágosításokkal szolgál :¹ «Gyakran kérdezik tőlünk, hogy honnan van a Légionáriusok Bankjának annyi pénze ?» És mindig megvan rá a válasz : «Természetesen rabolt orosz aranyból.»

Mi ellenben egyszerűen tudunk megfelelni.

Körülbelül 60.000-en voltunk Szibériában önkéntesek, akik Stefanik tábornok rendeletére ellátást és fizetést kaptunk. Elővigyázatból és azért, hogy egyesek ne költhessék el a pénzüket, az ellátást és a fizetést nem adták teljesen ki, hanem a pénzügyigazgatásunk félretette. Hogy fogalmunk lehessen ezekről a fizetésekről, megemlítem, hogy egy ezredes, a hadügyminisztérium egyik osztályának vezetője, aranykoronákban számítva, havonként 18 koronát kapott és ugyanabban az ellátásban részesült, mint a közkatonák. Az 1919-es év árai szerint egy ezredes a havi fizetéséből a vladosztki piacon éppen vehetett magának egy libát krumplics és káposzta nélkül. A százados ellenben már

¹ Dr. R. Rase : «Evakuace», Prága, 1923. 10. és 11. oldal.

csak libamellet vásárolhatott és hogy mit vehetett egy közkatonára a fizetéséből, — azt senki sem tudja.

Azt, amit mi saját magunktól vontunk meg, jobbanmondva, amit tőlünk megvontak, önkéntesen bankunk javára írták. A 70 millió tehát azoknak a pénzeknek az összege, melyeket az ellátásból és fizetésből levontak és amelyet nekünk az 1919-es évre kifizettek. 35.000 önkéntesnél, kik részvényeket vettek ennél a banknál, egy 2000 koronát kitevő összeg esett fejenként egy évre. Ez valóban nem sok és otthon sokan jóval többet takarítottak össze az 1919-es évben, mint mi és bizonyára kellemesebb körülmények között.»

Hogy kinek szánta ezt a gyermekes vagy hipokrita fecsegését, nem tudjuk. Talán azoknak a száját kívánta betömni, akiknek volt bátorságuk azokban az években a valóságra visszaemlékezni és aziránt érdeklődni. Vagy el akarta hallgattatni az egyik pénzügyminisztert, dr. Rasint, aki megtagadta, hogy a légionáriusoknak régi «hátralékait» kifizesse és akit ezért a baloldali cseh sajtó üldözött.¹

Erdemes azonban dr. Rase szavait egy másik cseh, dr. Kreitschi fejtegetéseivel összehasonlítani, melyek a szibériai cseh hadbiztosság teakészleteiről szólnak, melyek az egész hadseregnek sok évre elegendők lettek volna.

Azokban a napokban sok tréfa látott napvilágot, melyek szomorú humorukkal örökitették meg a csehek rablásait.² Journal «Blocha» («a bolha» 5. szám) «cseh könyvvezetés : az olasz könyvvezetést megszüntették, mert a cseh könyvvezetés előnyösebb. A cseh könyvvezetésben egy katonára egy ezüst rubelért egy vagón

¹ A. Kotomkin : «Über die tschenoslowakischen Legionäre in Sibirien». 155. oldal.

² A. Kotomkin : «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien». 152. oldal.

júniusi bankjegyet vehet magának és ráadásul még két és fél rubelt kap aranyban.» — «Dr. Girsza magyarázata : Nagyon szeretjük az oroszokat. A Kárpátokban felemelt karokkal futottunk eléjükbe. Sokat utazgattunk Oroszországban ide, amiért fizetést kaptunk. Ezen a fizetésen vettünk bőrt és gyapjút. Ez nagyon egyszerűen ment. Fogtuk az oroszokat, lehúztuk a bőrüket és itt volt a bőr. A bőrt pedig lenyírtuk és megvolt a gyapjú. És mi meg vagyunk elégedve és az oroszok szívesen látnak bennünket. Amikor továbbmentünk, ők utánunk kiáltanak — Nazdar — és otthon maradnak !»

Megbízható adatokat, hogyan ment végbe az orosz területeknek csehek által való kiürítése és a holmik elszállítása, ezideig csak cseh forrásokból kaptunk. Pontos képet ezeknek az argonautáknak és a lopott aranygyapjúnak a hazaszállításáról csak akkor szerezhethünk, ha egyszer személyesen kutathatunk Vladivosztokban.

Ezeknél a kutatásoknál nagy szolgálatot tehetnek azok a németek, magyarok és osztrákok, akik akkoriban egyes események szemtanúi voltak Vladivosztokban. Dr. Rase összeállítása szerint a csehek egyedül saját maguk és holmijaik részére a következőket vették igénybe :¹

«24 gőzhajót, melyet a szövetségesek bocsátottak rendelkezésükre, 12 gőzhajót, melyet a légionáriusok maguknak béreltek, tudniillik orosz pénzért. A «Legia» gőzhajó, melyet a légionáriusok ugyanazért a pénzért vettek, néhány utat tett meg Trieszt és Vladivosztok között. A «Legia»-n főleg azt az árut szállították, melyet nem más hajóra bíztak. Az áruszállítmányokról a csehek nem szolgálnak adatokkal, csak a Szibériából hazaszállított csapatokról találunk feljegyzéseket.

¹ Dr. R. Rase : «Evakuace». Prága, 1923. 13—20. oldal.

Legénység	53.455
Tisztek és katonai hivatalnokok	3.004
További hadifoglyok (honfitársak) ..	6.714
Asszonyok (katonai és polgári)	1.716
Gyerekek (katonai és polgári)	717
Külföldiek	1.935
Egyebek	189

Összesen : 67.730 fő.*

A kiürítés leírja a behajózásról és az elutazásról a következőket írj :

«Egyetlenegyszer fordult elő, hogy az utrakész hajó az utasok hibájából egy órát késett. Már az úton Vladivosztok felé készültek elő az emberek a behajózásra, orvosilag megvizsgálták őket, megkapták útleveleiket és becsomagolták személyi podgyászukat és holmijukat. A hajókon az embereket a helyek mennyisége szerint osztották szét. Mindenki, akit útnak indítottak, kapott egy jegyet és a behajózás előtt szigorúan ellenőrizték, hogy senki a hajóra ne szállhasson, akinek erre engedélye nem volt. Csak egyszer fordult elő, hogy 2 vagy 3 orosz becsempészte magát, de ezeket a legközelebbi kikötőnél partraszállították.»

Az úgynevezett «Kargo»-ról¹ a csehek bizonytalanul írnak. Ez csak személyi podgyászból állott volna, melyet minden hazautazó magával vihetett. A fegyverekre, hadifelszerelésre és egyéb anyagokra vonatkozólag mindig csak ugyanazt a magyarázatot lehet hallani, hogy t. i. mindent pénzért vásároltak, mindent kifizettek stb. a szibériai árfolyam szerinti pénzzel. Tény, hogy ez a pénz napról-napra úgy esett, hogy végül teljesen értéktelen lett. Mi már többször említettük, hogy ez a cseh «Kargo» valóságban milyen volt !

¹ Dr. R. Rase : «Evakuace». Prága, 1923. 22—23. oldal.

A legfőbb anyag erre vonatkozólag természetesen cseh kezében van és innen nem igen fog kikerülni.

Ezért adja minden orosz és minden volt hadifogoly erre vonatkozó bizonyítékait egy és ugyanazon kézbe, hogy az értékes anyagból semmi el ne vesszen !

Fontos lenne az akkori kormányzati szervek és a különböző társaságok és szövetségek tevékenységét ebben az ügyben megismerni. Így pl. látjuk, hogy a partvidékek parlamentje (Narodnoje Sobranije) számtalan interpellációt intézett a «Legia» hajó miatt a kormányhoz: igaz-e, hogy ez a hajó a napokban óriási rakománnyal Európába megy, mely a partvidékek tulajdonát képezi? Igaz-e, hogy többek között egy 22 versztnyi drótkötélvasút, mely a partvidékek erdeiből és rádióállomásaiból származik, van a hajó-rakományon? Továbbá, hogy a hajó színültig van mindennemű élelmiszerral, toilettécikkkel, bőrrel, cipőkkel és szappannal tele? Igaz-e, hogy a vladivosztoki vámhivatalnál beraktározott több mint 80.000 kaszát, 100 varrógépet, 30 gőzekét és sok minden mást, mintegy 3 millió aranyrubel értékben, sürgősen a «Legia» hajóra rakták?

A primorszki kerület vezetése akkoriban a cseh-barát forradalmi demokratapárt kezében volt, mely még ma is fennáll Prágában, mintha otthon volna. Ez az úgynevezett «orosz hatóság» semmi másért nem volt a világon, minthogy segítsen a cseheknek a rabolt orosz vagyont elszállításánál.

A cseh köztársaság akkori képviselői egyszerűen hallgattak, amikor a rablások és lopások miatt a sajtóban is vádat emeltek. A vladivosztoki «Vjetcser»¹ a következő cikket hozta, mely úgy mint a többiek, válasz nélkül maradt :

A «Legia» hajó állandóan állami tulajdont rak be.

¹ A «Vjetcser» című orosz ujság. Vladivosztok, 1921. március 18., 19., 20. és 21-én.

Az elmúlt napokban, főleg szombaton, március 19-én, amikor a rakományok miatt érdeklődtek, feltűnően sürgötték a rakodást. Ma kellett volna beszüntetni, de a «Legia» még mindig sok ezer pud súlyban vesz fel állami tulajdont mépező javakat.

Milyen «szellemesen» hatnak a legionáriusok hajójának jelentőségéről dr. Rase szavai :

«Csehszlovákia történetében először lobog csehszlovák zászló az óceán felett. «Legia» hajónk az egész világon terjeszti ifjú államunk és kereskedő népének nevét és hírét. A tengertől távol fekvő államunkat azoknak az államoknak közösségébe viszi, melyek a világkereskedelmet kezeikben tartják. És így a «Legia» ugyanazt a feladatot vállalta, mint amelyet azelőtt a külföldön tartózkodott legoináriusaink töltöttek be.

Úgy, ahogy nöstetteink mélyen belevésődtek az emberiség történetébe, «Legia» hajónk is fenntartja a hagyományt azokban a körökben, melyek egy népet nagyra csak akkor értékelnek, ha a kereskedelem világbirodalmában is képes magát fenntartani!»

A külföldiek — mint már említettem — tétlenül nézték Oroszországnak a csehek által való kirablását, akik a mesebeli, szegény éhezőkől jómódú, sőt gazdag emberekké lettek. Egész kivételesen külföldi lapok is közöltek cikkeket ezekről a borzalmakról. Így pl. az angol «Japan Advertiser» című ujság 1920 május 1-én így ír : «A tegnap elindult «President Grant» személyszállító hajó után még 16.000 cseh marad hátra, akiknek távozniuk kell. Mivel részükre még nem állapították meg a tonnatartalmat, június elseje előtt ez a szállítmány alig kerülhet sorra. Azt javasolták, hogy japán hajókon szállíttassanak el, mert a lábatlankodó csehek sok zavargást és félreértést okoznak. A «President Grant» 5500 csehen kívül rengeteg aranyat, ezüstöt, vörösrezt, gépeket, cukrot, mindenféle egyéb

árut és rabolt holmit visz magával, melyeket a csehek Szibériából hoztak magukkal.»

A tókiói cseh követ, *Pergler*, Masaryk egyik munkatársa, már nem kerülhette el erre a cikkre a választ és a következő klasszikus feleletet adta, melyet a «Japan Advertiser» és az orosz keleti sajtó szintén közölt. Ezt a választ teljese egészében adom a nélkül, hogy a legcsekélyebbet is változtattam volna rajta :

«Az ujságok április 28-áról a cseh hadsereg Szibériából való hazameneteléről és az amerikai «President Grant» hajó elindulásáról egy vladivosztoki hírt közölnek. Azt írják : «President Grant» 5500 csehszlovákot, valamint rengeteg aranyat, ezüstöt, vörösrezt, gépeket, cukrot, felszereléseket és más rabolt javakat vitt magával, melyeket a csehek Szibériából hoztak. A lapok a következő felirattal közlik e híreket : Viszik a csehek zsákmányukat Szibériából» és kirabolják a csehek Szibériát». A «zsákmány» alatt olyat értünk, mely háborúval és törvényteleniséggel kapcsolatban van, tehát a csehszlovák katonákat súlyos vétségekkel vádolják.

A diplomata kötelessége szerintem (t. i. *Pergler* felfogása szerint) hazája és polgártársai hírnevének védelmét is magában foglalja. Ennek a kötelességnek különösen nagy jelentősége van akkor, amikor egy olyan hadsereg hírnevéről van szó, melyet eddig az egész világ megcsodált, mint adott esetben a csehszlovák hadsereget Szibériában. Tény, hogy a csehszlovákok egy amerikai hajón kivitték megtakarított pénzükön szerzett javaikat Szibériából. A csehszlovákoknak nagyon hosszú időt kellett Szibériában eltölteniök. Katonái mind művelt emberek, vagy akadémikusok, vagy tanult, intelligens munkások és iparosok. Mint katonák, bizonyos zsoldot kaptak. A helyett, hogy ezt a pénzt eltékoztalták volna, összeadták és egy nagy kereskedelmi társaságot, valamint több neves bankot, így a Csehszlovák Legionáriusok Bankját alapították.

A nyereség az orosz viszonyok mellett azért növekedett, mert a zsoldot frankban számították, de a napi áron orosz pénzben fizették ki. A katonák nagy készleteket vásároltak, melyeket most hazájukba visznek. Különösen fontos volt, hogy a hazai textilipar érdekében nagyobb mennyiségekben gyapjút vásároljanak és ezt oly buzgalommal tették, hogy októberben egy orosz gazda azt ajánlotta nekik, hogy mérsékeljék gyapjúvásárlásaikat. Mindez világosan bizonyítja, hogy a vásárlások jogszerűek voltak és az általános kereskedelmi szokásoknak megfeleltek. Hogy zsoldjukból mily jól gazdálkodtak, bármily csekély volt is az, kitűnik abból, hogy 1918-ban a csehszlovák nemzeti tanács részére, a hadsereg támogatására egy 5,000.000 frankot kitevő kölcsönt jegyezték.»

Íme egy cseh diplomata válasza ! Nehéz eldönteni, hogy naívnak vagy fennhéjázónak nevezzük ezt az iratot.

Érthető nyelven beszél: szavakban és a sorok között is bizonyítja, amit a csehek terhére írtak. De Pergler úr elfelejti, hogy nemcsak a cseh katonákat, hanem a cseh «Politikusokat» is hasonló vétkekkel vádolják. Pergler úr azáltal, hogy eltitkolja a valóságot, bűnös honfitársainak büntársává lett.

A következő fejezetekből látjuk, hogy nemcsak Pergler úr, hanem magasállású felettesei is hasonlóan vétkeztek.

Jellegetes történetet említ az általam többször idézett A. Kotomkin: ¹

«Egy este, amikor hivatalos ügyben Sirowy tábornoknál voltam és éppen Masaryk arcképét néztem, melyet a tábornok adott kezembe és amelyen meleg ajánlósorok voltak hozzá. «A cseh nép és hadseregének

¹ A. Kotomkin: «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien 1918–1919». 147–148. oldal.

barátjához intézve» egy lovas küldönc állt meg a vasúti kocsi előtt. Nemsokára kezében hivatalos csomaggal a szakaszba nyitott. A parancsőrtsízt Skatzel százados át akarta venni a küldeményt, a derék orosz katona azonban hangsúlyozta, hogy csakis személyesen a cseh hadsereg főparancsnokának adhatja át.

Sirowy tábornok átvette a csomagot a küldöncről, mire ez tisztelegve távozott.

A tábornok kinyitotta a küldeményt és ezüst-pénzek hulltak ki belőle... Sápadozva és pirulva számolta meg Sirowy a küldemény tartalmát és akadozó hangon mondta: «Igy fizetnek nekem az oroszok.»

A csomagban levő iraton a következőket olvastam: «A cseh hadsereg parancsnokának, Sirowy tábornoknak.» Az isevszki és votkinszki két munkáshadosztály tisztjei és katonái Jan Sirowy tábornoknak harminc ezüstöt küldenek, az árulás és vérdíját! Következtek az aláírások...

A cseh hazugsághálózat.

A. Kotomkin, aki később, a szibériai összeomlás után Csehszlovákiában tartózkodott, a következő szavakkal jellemzi, az «Anabasis»-ről szóló cseh irodalmat, melyet a helyszínen ismert meg:¹

«Az öndícséret hangja, mely homérikus nagysággá növi ki magát, jellemzi a cseh legionáriusokról írt könyveket, különösen ha legionáriusok írták ezeket. Prágában a legionáriusoknak egy dúsgazdag kiadójuk van, a «Pamjatnik Odboje», melyet még Szibériában alapítottak. Amikor választékos katalógusában lapozgattam, feltűnt, hogy nem volt oly éhes ujságíró, kis költő és egyéb tintanyaló, aki Szibériából való haza-

¹ A. Kotomkin: «Über die tschechoslowakischen Legionäre in Sibirien 1918—1919.», 51—52. oldal.

utazásáról ne jelentetett volna meg legalább egy «művet». Ez az irodalom igen sokoldalú: parancsörtsztek hivatalos jelentései, emlékek, naplók, emlékeztetések, vázlatok, versek, drámai jelenetek, költemények stb. Az emberek olvassák és csodálják ezeket az önmagukat dicsérő szerzőket. És még egyet kell csodálni: minden abban a bizonyos Klujkva (erdei bogyó) stílusban van írva, ahogyan azt az európai irodalomban ismertük meg; a kis erdei bogyó azonban itt óriási, álmodozó erdővé nőtt és olvasás közben visszariadunk tőle...

Itt ismerem meg először például egy orosz szokást: hogy a parasztok csupa vendégszeretetből felajánlották leányaikat egy éjszakára a legionáriusoknak. Tovább: Istenments, hogy az ajánlatot ne fogadtuk volna el. Az apa bizonyára halálosan megbántódik, hiszen egy régi szokást sértettünk volna meg! A legionáriusokról az iskolakönyvek azt írják, hogy dicsőségük Makedoniai Sándoréhoz és Julius Cézáréhoz hasonló. A legionárius imádat és tetteik dicsőítése a csehszlovák köztársaság első tíz esztendejében erősen tartotta magát.»

Itt nemcsak öndicsérettel, hanem az orosz nép leggyalázatosabb bemocskolásával is találkozunk. Elég, ha csak a pátriarchális orosz parasztra vonatkozó kitételeket olvassuk. De mit várjunk egy közönséges legionáriustól, egy egyszerű csehtől, ha «vezetői», országának megalkotói és felépítői mutatják nekik a rossz példát?

Masaryk és Benes emlékirataikban nemcsak hogy eltitkolják a valóságot, hanem borzalmas cselekedeteiket hangzatos szavakkal dicsőítik. Szinte kizártan látszik, hogy a cseh összeesküvés vezetői ne tudtak volna arról, mit tettek a legionáriusok Szibériában, mit raboltak és milyen gyáván viselkedtek.

Benes nem vesz magának annyi fáradságot, hogy

a cseh hadtest működéséről Oroszországban beható áttekintést adjon könyvében. Csak arról beszél, hogy 1918 október elején erős csalódás vett erőt a csehek, mert a szövetségesek az ígért segédcsapatokat nem küldték a Volgához és megemlíti, hogy a csehek már akkoriban elveszítettnek tekintették a bolsevikielles ügyet és hogy Koltcsak megválasztása 1918 november 18-án lehetetlenné tette az oroszokkal való egyesülésüket. Ettől az időponttól fogva a csehek csak vártak és előkészítették visszaszállításukat hazájukba.

Ez a nem világos és úgylátszik szándékosan eltorzított leírás különben így hangzik: ¹

«Ez szibériai Anabasisunk rövid története 1918 végéig, minden mellékepeződ és szép, regényes fénye nélkül. Az Anabasis emberi és katonai szempontból szép, jelentőséges és csodálatraméltó dolog, politikai szempontból pedig harcunkra vonatkozólag volt jellemző. Egyszerű katonáink Csehországban, Morvaországban és Szlovákiában(?) az osztrák-magyar hadsereghez vonultak be, átmentek az oroszokhoz, majd hosszas nélkülözések és szenvedések után a forradalmi zűrzavarban hirtelen létesített önkéntes katonai szervezetekbe léptek be. Egy ideig a fronton azok ellen küzdöttek, akikről tulajdonképpen jöttek, aztán nagy vezérük vezetése mellett keresztülmasirozták a végtelen Oroszországot és Szibériát, majd lassan, minden elképzelhető üldözések után, bevették a 8000 kilométer hosszú vasútvonalat és megszálltak egy valósággal bevehetetlen területet, hogy világkörüli útjuk során elérkezzenek az európai harctérre és idejében küzdhessenek nemzetük szabadságáért. Úgyszólván az egész világ figyelmét vonták magukra azzal, hogy akadályokat gördítettek a bolsevik rendszer elé, mely különben másutt okozott volna nehézségeket a szövetségesek-

¹ ibid 553.

nek. Ugyan az orosz harctérre idejében már nem értek, de a világ másik végén való sorompóbalépésükkel és csodálatra méltó, regényes élményeikkel mindenkinek, de elsősorban hazájuknak tettek kiváló szolgálatokat.

Váratlan és egyedülálló ez a történet! Egészen improvizáltak voltak a katonai légiók, gazdasági, pénzügyi és kulturális tevékenységük, katonai életük, hagyományaik és mulatságaik, altisztjeik és legénységük. Ezek a forradalom katonai self-made-men-jei voltak, fajuk igazi típusa, akik alapjában véve nem a katonaságra termettek. Katonai lángelmék nem igen voltak köztük találhatók, de a legtöbbje lelkiismeretes, alapos, jó katona volt, azzal a mély vágyakozással, hogy valami lényegeset és jelentőségteljeset vihessen végbe. Jól jellemezték a cseh nemzeti lelkeséget: erős vitalitás, a gyakorlati és nem fantasztikus megoldások iránti hajlam, kitartás és erő valamilyen célért való küzdelemben, de izgulékonyság, bizonyos érzékenység, fanatizmus, valami egészségtelen irigykedés, pesszimizmus, hiszékenység kellemetlenségekben és túlzott kritika — volt bennük. Ezeket a tulajdonságokat különben legtöbb katonánknál Franciaországban és Olaszországban is észrevettük.

Syrowy tábornok, mint vezetőjük, igen jó típus volt. Katonáiban szolidaritása, egyenessége, becsületessége és egészséges ítélete által bizalmat keltett. Tudták, hogy nem fogja kalandokba vezetni őket.

Különös elismerést érdemel hadseregünk gazdasági, pénzügyi és kulturális tevékenysége Szibériában. Itt bontakozott ki véleményem szerint legtisztábban fajunk génusza. Hadseregünk nagy tömegéből a legerősebb egyéniségek hamar kitűntek, akik tudták a munkát megszervezni és felosztani, amit különben a legegyszerűbb katona is felfogott és hozzájárulásával elősegített. A közép-szerűnél nagyobb képességeket nem

szabad alábecsülnünk. Oly időben, amikor erős harcok dúltak Szibériában, gyorsan és sikeresen nagy gazdasági vállalkozásokat vittek véghez. A forgalmat, a kereskedelmet és az összeköttetéseket Japánnal és Nyugateurópával fenntartották, pénzügyi berendezéseket és szervezeteket, kulturális intézményeket, ujságokat, színházat, ének- és zenekarokat, mulatókat stb. szóval egy valóságos társadalmi és magas kultúrnívójú apparátust létesítettek. Ez jellemzi nemzetünket, hajlamainkat, képességeinket, előnyeinket és hátrányainkat is.«

Az embernek türtőztetni kell magát, ha ehhez a leíráshoz hozzá akar szólni. Ha ismeretlen valaki írta volna, megbocsáthatnánk neki naivságát vagy tájékozatlanságát. De a csehszlovák külügyminiszter, a csehek vezetője az, aki nem riad vissza az ilyen eltorzításoktól. Könyve cselekedeteinek indítékait tisztán tárja elé. A cinizmus rí ki belőle. A sorok közül kiolvasható, miként tudták a csehek az antantot félrevezetni, «befejezett tények» elé állítani és így mind több hasznot húzni maguknak.

Benes csodálatosképpen beismeri, hogy a szibériai csapatok, tehát ugyanazok a legionáriusok, akik Koltcsakot elárulták és Oroszországot kirabolták, a talajt számára készítették elő, hogy a párizsi konferencián sikert arathasson és így ő többet érhetett el, mint amennyit a háború elején remélni mert volna.¹

Egy svájci tudós tárgyilagos bizonyítékai szerint² a csehek a párizsi békekonferencián igen zavaros és gyanús eszközökkel dolgoztak, sőt nem riadtak vissza, hogy a konferenciát, főleg a történelmi adatoknál és a német-cseh nyelvhatár tekintetében, becsapják. Megígérték többek közt, hogy egy második Svájcot létesí-

¹ E. Benesch : «Der A. d. N.» 610. és 695. oldal.

² H. Hassinger : «Die Tschechoslowakei», 326. oldal.

tenek, melyben minden nemzetnek megmaradnak a jogai.

«Es végül», mondja Benes, «bebizonyult, hogy csak az igazság és a bűnszület lehet a nemzeti érdek útja. Hazugsággal és erőszakkal még egy nemzet, legyen az nagy vagy kicsiny, nem tudta magát a sorcsapásoktól megvédeni. *Az erőszak és hatalom, melyek nem az igazság és a jog szolgálatában állnak, végül is legyőzettek.* Ezt főleg a kis nemzeteknek kell szemelőtt tartaniok.»¹

Igen, kétségtelenül így is fog történni. A hazugságok, az árulás, a rablás, a vérontás, melyekkel a csehek önállóságukat megzerezték, a sors igazságát maguk után vonják. Minél hamarabb következik ez be, az igazságban hívő emberiségnek annál jobb.

* * *

Masaryk könyve még távolabb áll a valóságtól, mint Benesé. Nemcsak magát és cseh honfitársait akarja tisztázni, hanem még azt is állítja, hogy a világon egyedül ő látott minden eseményt és cselekményt előre és ezért engedett meg olyan cselekedeteket, melyek rövidlátók szemében csalásnak és árulásnak tűnnek fel. Benes, aki mindenben Masaryk hű tanítványa és őt nemzete apostolának és «Nagy»-jának nevezi, szintén említést tesz Masaryk előrelátásáról könyvében. Ez többek közt abból állott, hogy kezdettől fogva ellenezte az orosz bolsevikellenes akciót és abból folyólag a cseh legionáriusok tulajdonképpen mindig az oroszok ellenfelei voltak és már 1918. nyarán Franciaország felé tartottak.²

Februárban az első forradalom után Masaryk eleinte várakozó álláspontra helyezkedett — hogy jó úton

¹ E. Benesch : ibid. 343. és 345. oldal.

² E. Benesch : «Der Aufstand der Nationen». 512. oldal.

haladhasson. «Miután azonban informálódtam és félig-meddig tájékozódtam, március 18.-án *Miljukovnak* és *Rodzionkónak* sürgőnyt küldtem, melyben az összeomlás feletti megelégedesemnek adtam kifejezést.» Így ír Masaryk.¹

Röviddel ezután Masaryk is beleveti magát az orosz forradalomba, hogy az ország bomlását saját cselekedeteivel is előmozdítsa. Itt Masaryk a következőket jegyzi meg: ² «Miután a reakciós elemeknek a Szövetségesek és saját személyem iránti ellenszenvét ismertem, nem siettem a cári kormány ideje alatt Oroszországba. Egy lehetséges konfliktus az orosz kormánnyal a központi hatalmakat megerősítette volna.»

Masaryk igen kimerítően írja le londoni tartózkodását. 1915 és 16-ban rengeteg apróságot említ meg privát életéből különböző találkozásokról stb., de azt a Memorandumot teljesen elfelejti megemlíteni, melyet 1915. áprilisban Sir Edvard Grey-nek átnyújtott: «*Indépendant Bohemia*» egy térkép mellékletével (Map of United States of Bohemia.) Ebben az emlékiratban szószerint a következők állnak: ³

«A cseheknek és a balkáni szlávoknak az orosz barátság a leglényegesebb. A cseh politikusok azon a véleményen vannak, hogy Konstantinápoly és a tenger-szorosok is csak Oroszországi lehetnek. Csehországot monarchisztikus államnak tervezik, míg a köztársaság gondolatát csak nagyon kevés radikális politikus képviseli. Az uralkodó család kérdését két különböző módon lehetne megoldani, vagy a szövetségesek adnának egy herceget, vagy pedig Szerbia és Csehország között personaluniót lehetne létesíteni. Az orosz dinasztia, bármily alakban is, igen népszerű lenne.»

Igy tehát Masaryk 1915-ben oroszbarátnak és

¹ T. G. Masaryk: «Die Weltrevolution». 133. oldal.

² ibid. 134. oldal.

³ H. Hassinger: «Die Tschechoslowakei». 330—331. oldal.

monarchistának vallja magát és minden reményét az «orosz testvérek» és az orosz dinasztia által látja beteljesülni. És 1917-ben a forradalom után kijelenti: «... bármennyire is keresztülláttam és elátkoztam a cárizmust és tehetetlenségét».¹ Könyve valósággal rejtett gyűlölettel van tele Oroszország, az oroszok és minden iránt, ami orosz. Minden sorából kiérzik ez a gyűlölet.

Könyvében a cseh legionáriusoknak több helyet szentel, mint Benes. Helyenkint még rablásaikat is elismeri.² «Oroszország összeomlása tette lehetővé, hogy brevi manu elláthattuk magunkat az orosz készletekből.» Néha megemlékezik Masaryk a katonák fegyelmetlenségéről, féktelenségéről, politizálási hajlamaikról és túlságosan bolsevik gondolkozásukról. De emellett ő maga terelte őket ilyen irányba és csakis a tömegek kétes ösztöneinek kihasználásával szerezte meg magának a népszerűséget, a tekintélynek ezt az árnyékát.

De hallgassuk tovább, mit ír az öreg cseh «gyermekeiről» Oroszországban és Szibériában.³ «Az úgynevezett Anabasis-ról itt csak annyit akarok megemlíteni, amennyi a külföldön való politikai tevékenységünkön szóló tudósítás kiegészítésének megértéséhez szükséges. Japánban tartózkodtam, amikor a cseljábinszki végzetes esemény megtörtént. Cseljábinszkban, ahogy nekem akkoriban jelentették, május 14.-én egy német hadifogoly ifjaink közül egyet megsebzett, amiért aztán agyonverték. A bolsevikiek a német és magyar foglyok pártjára álltak, majd a többi, előttünk ismeretes események következtek, melyek azzal végződtek, hogy hadseregünk a várost bevette. Május végén cseljabinszki osztagaink megegyeztek abban, hogy katonai módra viszik keresztül az előnyomulást Vladi-

¹ T. G. Masaryk : «Die Weltrevolution», 314. oldal.

² T. G. Masaryk : «Die Weltrevolution» 172. oldal.

³ ibid.

vosztokig. Május 25.-én tényleg megkezdődött a harc, a harci «Anabasis». Majd a városok : Penza, Szamara, Kazán stb. bevételének leírása következik.

Ez Amerikában, ahol Masaryk mindent elkövetett, hogy vitorlái jó szelet kapjanak, nagy örömet keltett. «Mint mindenütt, itt is a zsidók voltak segítségemre¹ és főképpen Amerikában fizette ki magát, ha szabad így neveznem, a «Hilsneriada» (így nevezi Masaryk ügyvédi tevékenységét, melyet 1899-ben egy Hilsner Lipót nevű zsidó perében, akit leánygyilkossággal vádoltak, fejtett ki). Már 1907-ben nagy fogadtatást rendeztek tiszteletemre a new-yorki zsidók ; ez alkalommal az orthodoxok és a cionisták képviselőivel számos személyes összejövetelem volt . . . A harctéri eseményeket közvetlen kábel útján továbbítottuk Amerikába, ahol nagyobb visszhangra találtak, mint Európában. A legionáriusok már 1918. augusztus elején igen népszerűek voltak Amerikában, míg Európában csak később lettek azzá»

«Ugyan nemsokára hozzám is érkeztek rossz hírek, amint ez minden háborúban előfordul. Ezek először is hadseregünk különböző hiányosságairól szóltak. Augusztustól kezdve a hadsereg elhagyta a Volga mentén bevett városokat. A harc ilyen hosszú fronton nehéz volt és a volgamenti városok bevétele valószínűleg stratégiai hiba. Később szibériai hadseregünk erkölcsi állapotáról terjedtek kellemetlen hírek. Megkezdődött a bolsevikiek és minden ellenségünk ellenpropagandája.»²

Ez az utolsó állítás, úgylátszik, az olvasó tudatlanságára számít, olcsó, de a cseh propagandisták által előszeretettel használt eszköz. Még ugyanazon az oldalon saját magát cáfolja meg Masaryk : «Engem azonban jobban keserítettek el a szövetségesek tisztjeinek hírei, akik Oroszországból és Szibériából érkeztek és had-

¹ ibid. 85. és 249. oldal.

² T. G. Masaryk : «Die Weltrevolution». 289. oldal.

seregünk fegyelmének süllyedéséről beszéltek. Ezek a hírek ugyan csak részben kerültek nyilvánosságra, de mégis ártottak. Mindazonáltal a nagy többség: a közvélemény és a kormánykörök rokonszenve biztosítva volt számunkra.»

De ki közé számítja Masaryk a szövetséges tiszteket? — a «bolsevikiek» vagy a «politikai ellenségei» közé?!

«Csapataink», így írja tovább Masaryk¹ «jóindulattal tűrték az anyagi nélkülözéseket és családjuktól és hazájuktól való hosszú távollét miatt inkább lelkileg szenvedtek. A fegyelemnek egy bizonyos fokig való csökkenése lett volna várható, de a hadsereg mindennek és számtalan csalódásnak ellenére sem demoralizálódott. Egyes részei nehéz válságokon mentek keresztül, amit pl. Schwez ezredes önkéntes halála is bizonyít, mely azonban éppen tragikus volta miatt inkább felemelően hatott.»

Az egész könyv hemzseg az ilyen többé-kevésbé elferdítve visszaadott tényektől és kiérezhető az a szándék is, hogy az olvasó bizonyos tekintetben félrevezettség. Hiszen a leglényegesebb az volt, hogy a cseh-szlovák-hadsereg Szibériában teljesen demoralizálódott és a becsületes Schwez, a kevés kivételek egyike, ebben a hadtestben tragikus halálával éppen ezt a körülményt igazolja.

Hasonlóképpen beszél Masaryk a csehek rablásairól, csalásairól és erőszakoskodásairól Szibériában: «... Szibériai hadseregünk szellemét nem tisztán katonai tevékenysége után kell megítélnünk. Katonáink katonai munkájukon kívül gazdasági működést is folytattak. Rövid időn belül úgynevezett munkaszövetségekké alakultak (1918. augusztus). Később kereskedelmi kamarát, majd takarékpénztárt és bankot is léte-

¹ ibid. 294. oldal.

sítettek. Az Uralban és másutt is ipari vállalatokat szerveztek meg. Megemlítendő igen jól berendezett tábori postájuk is. Mindenre tekintettel kell lenni, ha hadseregünk oroszországi és szibériai működéséről szó esik. Nemcsak az Anabasis hősi dicsőségéről van itt szó, nagyítani sem akarjuk ezt a dicsőséget, de igazságtalan volna csak egy pillanatnyi felbuzdulásnak tartani. Ezzel kapcsolatban meg kell említenem, hogy szibériai németeink is, bekerültek hadseregünk névjegyzékébe és belőlük munkásosztagokat alakítottunk.¹

Erre az utolsó megjegyzésre könyvem végén még kitérek. Ami az ipari vállalatok szervezésének meséjét illeti, ez Masaryk elmeszüleménye. Ellenkezőleg, a legionáriusok a meglevő orosz vállalatokat rabolták ki. Az egyedüli cseh organizáció a vonatoknál levő óriási rak-tárak ügyes berendezése volt.

Az öreg kevésbbé elővigyázatos, mint a fiatal. Masaryk gyakrabban szólja el magát, mint Benes, aki megelégszik a szép szavakkal és a dicséretekkel. Mindketten azonban az igazsággal és történelmi tényekkel igen könnyen bánnak. Mind a kettő fedi és titkolja «gyermekeiknek» oroszországi cselekedetét. Mindaketojűkre tehát ráillik, amit az előbbi fejezetben tokiói követűkről, Pergler úrról mondtunk.

1887-ben Bécsben dr. T. G. Masaryk: «Kísérlet konkrét Logikára» címmel C. Ronegen kiadásában könyv jelent meg. Ennek a könyvnek 149. oldalán Masaryk az árulásra vonatkozólag a következőket írja: «Cavour azt mondta ha saját magunkért tettük volna azt, amit Olaszországért vállaltunk, a legnagyobb gaz-emberek lennénk, mi (Masaryk) ellenben azt mondjuk, hogy szemünkben a cselekmények aljassága ugyanaz, akár a hazáért, akár más célokért követtetett el.» Milyen messze maradtak Masaryk és Benes Cavour mögött!

¹ T. G. Masaryk «Die Weltrevolution». 294. oldal.

Az eddigi világpolitika, ha cselvetésekhez és árulásokhoz volt is némi köze, a csehek fénykedései mellett gyermekjáték volt.

Két dolgról szeretnék még megemlékezni: először a lázas cseh propagandáról, mely mindenütt terjeszkedik, másodsor azokról a károkról, melyeket az ilyen propaganda nemcsak az egyes államoknak, de az egész emberiségnek okoz.

A csehek az egész világon oly költséges propagandát fejtenek ki, melyhez hasonló alig található. Óriási apparátusuk lehet rá teszi, hogy azokat, akik a csehszlovák állam erejét a történelmi igazság fényébe merészelik állítani, miután megcáfolni nem tudják, megrágalmazzák. De azért kötelességünk tovább harcolni a cseh valótlanságok ellen. Az emberiségben kellene kételkednünk, ha a történelmi igazság nem győzne. Most még az emberiség és a hősiesség leple alatt a gyátlázat rejtőzködik.

A harc a valótlanságok ellen minden nemzet igazságosan gondolkodóinak, sőt a csehek soraiban is minden igaz elemnek kötelessége. Nemcsak államuk önállóságát szerezték meg kétes utakon, de hasonló eszközökkel terjesztették hatalmukat más néprétegek fölé is. Így keletkezett a csehszlovák «mozaikállam», ahogy a baseli Hassinger professzor nevezi. Szerinte Csehszlovákia népessége a következőképpen tagozódik:

csehek . . .	6,430.000
szlovákok	1,334.000
rutének	460.000
lengyelek	75.000
németek	3,123.000
magyarok	1 747.000
zsidók . .	18.000
egyéb népek . .	23.000
összesen	13,210.000

Igy tehát 6.4 millió csehre 6.8 millió egyéb nemzeti-ségű jut.

Ami a szudétanémet hadifoglyoknak a cseh hadsereg sorába való belépését illeti, egészen más képet kapunk, mely a szélesebb cseh körökben mai napig ismeretlen volt. A cseh vezetők minden hadifoglytól, aki a mostani csehszlovák köztársaság osztrák vagy magyar területéről származott, a következőket követelték. Aki Szibériából Európába akart visszatérni, nemcsak ennek a köztársaságnak polgárává lenni, de ezt az államot új «történelmi» határaival együtt elismerni is köteles volt. A hadifoglyok ebbe a lelkiismeretük elleni egyezségbe sokáig nem voltak hajlandók belemenni. Később azonban, amikor már semmiféle kiutat nem láttak, a hazájukból jövő kiküldöttek rábeszélésére a mai Csehszlovákia területéről származó német és magyar hadifoglyok rászánták magukat, hogy aláírják azt az iratot, mely őket a «Csehszlovák» nemzethez való tartozásra kötelezte és amely a hazájukba való visszatérés lehetőségét részükre biztosította. Mindezekhez az erőszakoskodásokhoz, melyek gyakran valósággal embertelenek voltak, még a cseh «demokrácia» vezetői is hozzájárultak. Az akkori napokról a rendelkezésre álló adatok alapján teljesen világos, érthető képet nyerünk. Érdekeseek egy semleges szemlélő megfigyelései is:

Egy francia svájci, aki akkoriban a Vörös Kereszt Misszióval Szibériában tartózkodott és sem a fehér oroszoknak, sem a központi hatalmaknak barátja nem volt, ezeket írja: «A volt osztrák-magyar alattvalóknak nagy része az új határok által előírt állampolgárságról hallani sem akart. De hetenkint egyszer a cseh besorozó bizottság előtt jelentkeznük kellett és mindazokat, akik a cseh hadseregbe belépni nem akartak, úgyszólván hivatalosan verték el. Ezt az eljárást sokkal többen bizonyították, semhogy «felülről» megcáfolni lehetett volna.

Mindenesetre hírnevükre tették szert Szibériában durvaságaik miatt, amelyekről nem fognak egyhamar elfelejteni.¹

Erdemes még egy semlegesnek felfogását hallani arról, mily eszközökkel sikerült a cseheknek három és fél millió németet államuk részére megnyerni.

Hassinger ugyanis a következőket írja: «Hogy mily eszközökkel dolgoztak a békekonferenciákon, csak az ott bemutatott különböző emlékiratokból tűnik ki, melyekről már többször szó volt. Jelentőség szempontjából a III. memorandum áll a középpontban. Az ember valóban nem találja, min csodálkozzék ennél a tákolmánynál a legjobban. Azon a merészségen, mellyel a diplomatáknak a Duna-Középeurópára vonatkozó tudatlanságát használják ki, a valótlanosság és erőszak vegyülékén-e vagy az alokoskodáson, melyek helyenkint gyermekesen naívvá hangzanak...» «Legyen szabad azonban az emlékiratot, mint államokmányt — mely a többi mémoire-hoz hasonlóan mindig a kormány nevében beszél — aszerint megítélni, hogy mit kívánt elérni, Ezt pedig elérte.»² Hassinger kimutatja, mennyire hemzseg a III. Mémoire a hamis adatoktól.³

Mi oroszok, akik a csehek árulása miatt hazánkat vesztettük és már hosszú évek óta idegenben élünk, csak Európában tudtuk meg, hogy a szlovákoknak a csehek népéhez semmi közük nincsen és oly szakadék választja el őket egymástól, mint az oroszokat a lengyelektől. A szlovákok többnyire egyszerű, szerény emberek. Egymáshoz hűek maradtak, amiért a huszita csehek gyűlölik és vallási érzelmeikben sokszor mélyen sértik őket. A szlovákok önálló nép, melynek sem történelme, sem nyelve, sem egyénisége a csehével

¹ Dr. Georg Montandon: «Im Schmelztigel des fernen Ostens». Wien, 1923. 67. oldal.

² Hassinger 325. stb. oldal.

³ Hassinger 382. oldal.

nem azonos. A «csehszlovák» nem létezik, csak fikció ! A szlovákok egyébként a következő módon kerültek a cseh államba :

A világháború alatt Masaryk és Benes a külföldön élő szlovákokkal egész sereg szerződést kötöttek, melyek Szlovákiának a közös új államban a legmesszebbmenő önállóságot biztosították. Az ú. n. moszkvai deklarációban¹ 1915 május 16-án megállapították, hogy Szlovákiának saját parlamentje, önálló kormány és saját hivatalos nyelve lesz. 1915 október 27-én a clevelandi szerződés ezeket a feltételeket újból megállapítja.

1918 június 30-án Pittsburgban újból szerződést kötöttek, mely szerint «Szlovákiának saját kormánya, közigazgatása, parlamentje és törvényei lesznek s a hivatalos nyelv a szlovák lesz.»

De mindezek csak üres, papíros ígéretek maradtak és a szlovákokat az új államban minden jogaitól megfosztották. A tegnap összeesküvői, ma hatalmon lévők, nem törődnek többé e szerződésekkel.

Masaryk könyvében elismeri ugyan, hogy 1918 június 30-án Pittsburgban szerződést kötöttek a csehek és szlovákok, de azt állítja, hogy ez tulajdonképpen nem volt szerződés, csak megállapodás. «A többi fontos tárgyalások Pittsburgban folytak le a szlovákok és csehek között. Június 30-án aláírtam a megállapodást a szlovákok és amerikai csehek között. Ez a megállapodás egy kis szlovák frakció megnyugtatóására kötött, mely Szlovákia Isten tudja milyen önállóságáról álmodott. Minden vonakodás nélkül írtam alá a megállapodást, mert csak helyi jellegű volt az amerikai csehek és szlovákok között». Amit Masaryk ír, sok tekintetben szemfényvesztés. De akkoriban még

¹ Hassinger 478. oldal.

szüksége volt az amerikai szlovákok dollárjaira. Ma mint árulót bíróság elé állítják, aki a pittsburgi egyezményre hivatkozik...

* * *

Könyvemnek célja volt, hogy a csehek szibériai árulását ismertessem. Az 1918 és 1919-iki borzalmas vetés valamikor kévékben fog a vérrel itatott orosz földből kinőni és az egész emberiségtől igazságot és igazságszolgáltatást követelni.

Mert csak *egy* igazság van és előbb-utóbb *ez az igazság fog győzedelmeskedni!*